

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ

ΧΡΟΝΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ
ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ - ΕΙΚΟΣΤΟ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΠΟΝΤΙΩΝ "ΑΡΓΟΝΑΥΤΑΙ-ΚΟΜΗΝΗΝΟΙ."
ΑΘΗΝΑ ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1946

19-20

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Ξ. Ξενίτας 'Οργάνωση γύρω σε έστιες ποντιακές . . . . . σελ 449

ΙΣΤΟΡΙΑ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ι. Σ. Χρονικά Κοτυώρων (συνέχεια) . . . . . > 450
 'Αναγίας Νικολαΐδης Κορόνιξα ή Κορόξενα (συνέχεια και τέλος) . . . . . > 458
 Γ. Κωνδηλάπτης (Κάνις) Γεωγραφικόν και Ιστορικόν λεξικόν έπαρχ. Χαλδίας > 462

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑ-ΓΛΩΣΣΑ

(Δ.Κ.Π.) Σταυριώτης Δίστιχα περιοχής Σταυρι . . . . . > 465
 Γ. Κ. Ζωγράφιδης Σατιρικό Καυκάσου . . . . . > 468
 (Δ.Κ.Π.) Σταυριώτης 'Ασχολία των κατοίκων της περιοχής Σταυρι . . . . . > 469
 Γ. Κωνδηλάπτης (Κάνις) Τά Παρχάρια . . . . . > 478
 Μιλτ. Νυμφόπουλος Μαγειρικά κλπ σκευή Σάντας . . . . . > 480
 Π. Β. 'Υψηλάντης (Π. Β. Σαλλαπασιδής) 'Ανέκδοτο Τραπεζούντας . . . . . > 482
 Γ. Ζερζελίδης > Ματσούκας . . . . . > 483
 Γ. Κωνδηλάπτης (Κάνις) > Χαλδίας . . . . . > 483
 Ξ. Ξενίτας 'Ανέκδοτα Κοτυώρων . . . . . > 484
 Ι. 'Α. Ζιμάντης Παραδόσεις Τσίτες . . . . . > 485
 Ξ. Ξενίτας Ποντιακή Μουσική . . . . . > 487

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Π. Μελκνοφρύδης Γ' άσπρα κατηβάξ'νε άστρια (Συνέχεια) . . . . . > 488

Ύ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΗ

Ι. Σ. Καλλιτεχνική κίνηση Ποντίων της Θεσβνικής . . . . . > 493
 'Αντώνης Ι. Σουρμελής Χρίστος Φραγκουλίδης . . . . . > 495
 Διεύθυνση Δωρεές στο σύλλογό μας . . . . . > 495
 Δωρεές στο περιοδικό μας . . . . . > 495
 Τιμητικές διακρίσεις σε συνεργάτες μας . . . . . > 496
 'Υπερτίμηση του περιοδικού μας . . . . . > 496
 Α. Α. Μικρασιατικός Σύλλογος 'Ανατολή . . . . . > 446
 Διεύθυνση Τυπογραφικές άβλεψεις στο 17/18 τεύχος . . . . . > 496

ΕΙΚΟΝΕΣ

— 'Ο έρασιτεχνικός θίασος του Νίκου Σπανίδη στον «Ξενιτέα» . . . . . > 494
 — Χρίστος Φραγκουλίδης . . . . . > 495

Προφορά των συμβατικών του ποντιακού κειμένου, βλέπε στα προηγούμενα τεύχη, στην ίδια θέση.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
 ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ "ΑΡΓΟΝΑΥΤΑΙ - ΚΟΜΗΝΗΟΙ,"

ΧΡΟΝΟΣ Β' ΤΕΥΧΟΣ 19-20 ΜΑΡΤΙΟΣ ΚΑΙ ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1946
 ΓΡΑΦΕΙΑ, ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ 4 - ΤΗΛ. 29.193

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ, ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ, ΑΓΓΕΛΙΕΣ, ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ
 Απευθύνονται στὸ Διευθυντὴ τοῦ περιοδικοῦ, Μενάνδρου 4, Ἀθήνα. ΑΥΤΟΥ ΔΡΧ. 1500

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
 ΞΕΝΟΣ ΞΕΝΙΤΑΣ
 ΤΑΜΙΑΣ
 ΑΔΚ. ΚΟΓΚΑΛΙΔΗΣ
 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ
 ΝΙΚ. ΑΠΑΤΣΙΔΗΣ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΥΡΩ ΣΕ ΕΣΤΙΕΣ ΠΟΝΤΙΑΚΕΣ

Στά δυό μας προηγούμενα τεύχη αναπτύξαμε όρισμένα ζητήματα, βασικά, για την επιβίωση των παραδόσεών μας. 'Ας έπιτραπεί ν' ασχοληθούμε τώρα και με την πρακτική τους αντιμετώπιση.
 Είναι ευχάριστο και ένθαρυντικό πολύ τὸ γεγονός, ότι όσα γράψαμε, βρήκαν την ανάλογη με τή σοβαρή σημασία τους ζωηρή απήχηση στους αναγνώστες μας και δώ και στις έπαρχ. Και είναι δικαιο να τονιστεί, πώς τὰ έπιμαχα ζητήματα, δέν είχαν απασχολήσει μόνο εμμάς. 'Ετσι, μπορεί νά λεχτεί πὸς παρουσιάζονται εὐνοϊκές ώριμες προϋποθέσεις για την πραγμάτωσή τους.

Δέν είναι ίσως περιττό νά τονιστεί πὸς τίποτε τὸ σοβαρό δέν μπορεί νά έπιτύχει δίχως όμαδική όργάνωση. 'Εχομε και δώ και στη Θεσβνική όργανώσεις σοβαρές. Με παρελθόν, με δράση αναγνωρισμένη, με κύρος. Τὸ ίδιο θά έπρεπε νά είχε γίνει και σε όλες τις έπαρχιακές πόλεις και κωμοπόλεις, και στα χωριά ακόμα, όπου υπάρχουν συμπαγείς ποντιακοί πληθυσμοί: Στην Κατερίνη, στη Βέρροια, στη Γιαννιτσία, στην Πτολεμαΐδα, στη Φλώρινα, στο Κιλκίς, στη Δράμα, στην Καβάλλα, στην 'Αλεξανδρούπολη, στην 'Αρδέα, στη Σκόδρα, στην Παναγίτσα, στην Καστανιά, στον 'Αρωνά, στον Καταχή, στην 'Αρδασα, στην Πάτρα και άλλοι. Και τὰ Κέντρα αυτά νά έπιζητήσουν νά λάβουν έπαφή με τὰ χωριά της περιοχής τους, για μιὰ καθολικότερη εκδήλωση και δράση γύρω στα ζωτικά ζητήματα που μάς άφοροῦν.

Κι ακόμα, δέν άρκει μόνο νά όργανωθούμε τυπικά σε συλλόγους και Σωματεία Ποντιακά, που, κάποτε, όλη τους ή δράση περιορίζεται στη ματαιόδοξη και μικρόχαρη ίκανοποίηση του εγωισμοῦ μερικῶν προσώπων. Για νά μπορέσουν ν' αναπτύξουν απόδοση θετική, άπαραίτητο είναι, κάθε όργάνωση νά έχει τοπικά την έστία της. 'Εκεί θά συγκεντρωνόμαστε ταχτικά, για νά γνωριστοῦμε πρώτα μεταξύ μας και νά καταβάλουμε σε συνέχεια κοινές προσπάθειες για την

προώθηση και την προαγωγή των ζητημάτων που παρουσιάζουν γενικό ποντιακό ενδιαφέρον.

Στὸ κεφάλαιο αυτό τυχερή στάθηκε ή Θεσβνική, που από χρόνια τώρα έχει την έστία της, την «Εὐξεινον Λέσχη».

Η 'Αθήνα, με τους Συνοικισμοῦς που πλαισιώνουν την Πρωτεύουσα, δέν αξιώθηκε ακόμα ν' άποκτήσει την έστία της. 'Εχει ο Σύλλογος «'Αργοναῦται-Κομνηνοί» ένα οικόπεδο αξιόλογο στην Καλλιθέα. Στὸ οικοδομημένο μικρό του τμήμα έχει μιὰ αθουσα μικρή, που άρκετά έχει άποδώσει στον καιρό της κατοχής. ε τὰ παιδικά συσσίτια κλπ. 'Ομως δέν είναι σε θέση νά ίκανοποιήσει τις άνάγκες που καλείται νά έξυπηρετήσει μιὰ έστία όπως την έννοοῦμε. Η σημερινή πραγματικότητα μάς λέγει πὸς είναι άδύνατο νά οικοδομηθεί εκεί τὸ μέγαρο του Συλλόγου. Κ' έπειτα, ή θέση της Καλλιθέας δέ συγκεντρώνει τὰ πλεονεκτήματα που θά εὐνοοῦσαν τους επιδιωκόμενους σκοπούς. Παρουσιάζεται λοιπόν ή άγκη νά έξευρεθεί κατάλληλος ένας χώρος μες στην 'Αθήνα, που ή κεντρική του θέση θά τραβούσε και θά μάζευε γύρω του τους συμπατριώτες μας και όλων των γύρω Συνοικισμῶν, καθώς και κείνων, που θά έρχόντανε για υποθέσεις τους από τις έπαρχίες.

Τὰ μειονεκτήματα από την έλλειψη αυτή, και δώ και στις έπαρχίες είναι όλοφάνερα. 'Αρκει τούτο και μόνο ν' αναφέρουμε, από την πλευρά του περιοδικού μας: 'Υπάρχουν πολλοί, πάρα πολλοί συμπατριώτες μας, και έπιστήμονες ακόμα, μες στην 'Αθήνα και στους Συνοικισμοῦς, που, τρία χρόνια τώρα, ότε έξέρουν πὸς εκδίδονται τὰ «Χρονικά του Πόντου». Τὸ ίδιο γίνεται και με τις έπαρχίες της Βορεινής 'Ελλάδας, όπου έχουν εγκατασταθεί οι περισσότεροι συμπατριώτες μας. Πολλοί απ' αυτούς θά ήθελαν—είμαστε βέβαιοι—νά ένισχύσουν τόσο τὰ «Χρονικά του Πόντου», όσο και τὸ «'Αρχεῖον Πόντου» που κι αυτό τὸ άγνοοῦν. 'Ομως για νά λείπει ή συνοχή, που μόνο ή όργάνωση μάς τή χαρί-

ΧΡΟΝΙΚΑ ΚΟΤΥΩΡΩΝ *

ΑΠΟ ΤΟ 1914 ΕΩΣ ΤΟ 1922

Του Ι. Σ.

Ένα κοινωνικό φαινόμενο.

Άμεση συνέπεια υπήρξε και γεγονός απο-τελεί, ότι οι παλαιοί Έλληνες κάτοικοι του Σουχούμ, Τραπεζούντιοι, Σουρμεναίοι, και γενικότερα οι ανατολικοί Πόντιοι κάθε Πόντιο πέρα από την Τρίπολη, τόν όνομα-ζαν Κοτυωρίτη, «Όρτουλου» ή «Όρτελη». Η Κοτυωρίτικη ομάδα είχε επικρατήσει. Τό άναγράφο σαν ένα φαινόμενο κοινωνικό—τοποθετημένο μέσα στο όλο κλίμα του Ά-στικου καθεστώτος—δίχως καμιά πρόθεση ή αιχμή τοπικισμού.

Σε δυό-τρία χρόνια, άρχεται άπ' αυτούς θά σχηματίσουν ύπολογισίμες περιοσίες και θά κυριαρχούν, έως ένα βαθμό, πάνω στην άγορά του Σουχούμ.

Σωματειακή όργάνωση τών Κοτυωριτών.**Ο Σύλλογος «Μέριμνα».**

Τό καλοκαίρι του 1918 ιδρύθηκε στο

* Συνέχεια από τό προηγούμενο τεύχος.

ζει, παιδεύονται σκληρά λίγοι, για να πα-ρουσιάσουμε κάθε μας τεύχος, ένφ' εξαλ-λου και τό «Άρχεϊον Πόντου», που τόσο τιμά τό θνολιά μας, καθωστερεί, πέντε χρόνια τώρα, τόν 12ο τόμο του από έλ-λειψη πόρων οικονομικών!

Εξώφθαλμη λοιπόν φανερώνεται ή ανάγκη να όργανωθεί στερεά και πει-θαρχημένα τό στοιχείο μας γύρω σε Πον-τιακές έστίες.

Έτσι και μόνο θά μπορέσει να πραγ-ματοποιηθούν όλα όσα έχουν έκτεθει και στό προηγούμενά μας άρθρα, που άπο-τελούν άλλωστε και άντικείμενα προβλε-πόμενα και από τά καταστατικά τών Σω-ματείων μας.

Έτσι όλη ή έργασία που γίνεται και πρόκειται να γίνει, θάχει και την ουσια-στική της σφραγίδα πώς προέρχεται από τό λαό μας, που, δίχως όργάνωση, εξανε-μίζεται ή αναγνωρισμένη του ζωτικότητας.

Οι άρμόδιοι «παίοντες» σε κάθε πόλη, σε κάθε Συνοικισμό, σε κάθε κωμόπολη, σε κάθε χωριό, άς αναλογιστούν τις ήθι-κές Ιστορικές εθθόνες τους, άς εκτιμήσουν ή σοβαρή ένίσχυση που μπορούν να προσφέρουν στην κοινή ύπόθεση και άς κάμουν τό καθήκον τους.

Ο λαός μας, που ξέρει να εύγνωμο-νει, θά τούς άναγνωρίσει την προσφορά —τόν «άξιο μισθό».

ΞΕΝΟΣ ΞΕΝΙΤΑΣ

Σουχούμ ο Σύλλογος τών Κοτυωριτών «Μέ-ριμνα». Μέλη του ήσαν όλοι οι πρόσφυγες και παλαιοί Κοτυωρίτες του τόπου. Σκοπός, ή ένίσχυση—επικουρικά προς την Έπιτροπή της Κοινότητας, που ή άκτινα δράσης της είχε άπλωθει πιά σ' όλο τό Ποντιακό στοι-χείο, που μετά την εκκένωση του Άν. Πόν-του από τούς Ρώσους είχε προσφύγει στο Σουχούμ—των άπροστάτευτων Κοτυωριτικών οικογενειών, όπως επίσης και τών εξόριστων συμπατριωτών της Τουρκίας.

Τά μικρά βοηθήματα προς τούς τελεν-ταίους αυτούς, μετά την άνακωχή που σύν-τομα έπακολούθησε, στελνόντουσαν μέσο Έπιτροπής από τούς λίγους συμπατριώτες, που είχαν άπομείνει στην Όρτου.

Για την έπιτυχία του σκοπού, ο Σύλλο-γος, άναπτυσσόμενος όλοένα, ενεργούσε πλατειούς έράνους στην πόλη και τά χωριά, Όργάνωνε συνελεύσεις, πατριωτικές βραδιές και όμιλίες. Με την κάθοδο τών εξορίστων, άρχής του 1919 και έως τά μέσα, έστειλε κατεπανάληψη ύπολόγισμα ποσά στην Κοι-νότητα Κοτυώρων για τ' Όργανοτροφεϊο που άρχισε να λειτουργεί εκεί.

Η παλινόστηση.

Άνοιξη του 1919: Ο Έπαναστατικός Στρατός πλησιάζει από τόν Άντικαύκασο. Τά πράγματα προηνοούσαν άναταραχή και σάλους κοινωνικούς. Η κίνηση στες δου-λειές έπεφτε όλοένα. Οι όροι διαβίωσης γι-νόντουσαν δυσκολότεροι.

Κάτω από τες συνθήκες αυτές, μετά την άνακωχή την Τουρκική και την έπιστροφή τών εξόριστων στις έστίες τους, ξεπρόβαλε, δειλά στην άρχή, ζωηρότερα ύστερα, τό ρεύμα της παλινόστησης.

Τό κλίμα τό ψυχολογικό είχε δημιουργη-θει άλλωστε. Ο Ξωηρός πόθος του Ξανα-σχηματισμού της Κοινότητας στό Κατύωρα, με τά συνθήματα τά έθνικά, από την άνα-κωχή άκόμα, τά σαλπίσματα τά δυνατά και γεμάτα αισιοδοξία της έφημερίδας «Έποχή» του άείμνηστου Νίκου Καπετανάκη, ήσαν άρκετά έλκυστικά.

Κ' έπιστρέψανε πολλοί. Στην άρχή μεμο-νωμένα άτομα, που είχαν τις οικογένειες τους στό Κατύωρα. Ύστερα και οικογένειες όλάκερες. Και μερικές από τις έγκαταστη-μένες προκαιρού στο Σουχούμ.

Και στην περίπτωση αυτή ο Σύλλογος «Μέριμνα» άνάπτυξε ξεχωρη δραστηριότητα. Στές φτωχότερες οικογένειες έδωσε άλοκλη-ρωμένη προστάσια: Τη διατροφή τους σε

είδη και τά ναύλα όλάκερα ή τμήμα.

Συμφωνούσε, στο κάθε ταξίδι του, τό με-γάλο βενζινόπλοιο του συμπατριώτη Ίερο-κλή Ίωακειμίδη, ένός ένθουσιώδικου τύ-που, με μέτρια ναύλα και βοηθούσε τόν φτωχό κόσμο να Ξαναστήσει τη φωλιά του στην πατρίδα.

Πατριωτικά κ' έθνικά σχέδια και βλέψεις.

Και ή παλιά Κοινότητα Κοτυώρων συμ-πληρωνόταν, Ξανασυγκροτιόταν. Ύπολογι-σμοί γινόντουσαν, σε κύκλο τών έκπατρι-σμένων, με τό νοΰ και με τό αίσθημα, για τά μέσα που θά τη φέρνανε στην άνθισή της την πρόσφατη και πιο άνώτερη άκόμη: Άπό άποψη Έλληνικού πληθυσμού, οίκο-νομίας, προκοπής γενικά. Για να Ξεασφαλι-στεί ή Έλληνικότητα του τόπου, ως συμ-βολή στα μεγάλα γεγονότα, τά Έθνικά, που προσμέναμε: Όπως ήταν ή «Άνεξάρτητη Δημοκρατία του Πόντου», που μ' όλο τό δίκαιό μας, και μετά τούς τόσο αίσχρους και βάνανσους κατατρεγμούς που δοκιμά-σαμε, ποθούσαμε. Η ή έγκαθίδρυση, ύστερ' από τό μεγαλόπρεπο τάνυσμα τών φτερών που έκαμε τό Έλευθερο Έθνος, της Κυ-ριαρχίας του Έλευτερου Κράτους...

Φοτιά στό κεφάλι μας! Δέν γνωρίζαμε άκόμη τί σημαίνουν συμφέροντα κομματικά. Μικρή ιδέα είχαμε για Έλληνικές πο-λιτικές έμπάθειες, για μεταστροφές συμπε-ρονηολογικές Συμμάχων... άσπόνδων!

Άνάστροφο ρεύμα—Η εκμετάλλεψη την οδρίτσα της.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι δέν έλειψε στο μεταξϋ λίγο πριν άπ' τες άρχές της άνοι-ξης του 1919 και τό αντίστροφο ρεύμα: Έρ-χομοί νέων προσφύγων από τά Κοτύωρα στο Σουχούμ. Προσαντρες μελών από οικο-γένειες, που οι άντρες ή οι γυναίκες τους βρισκόντουσαν στο Σουχούμ ή σε άλλο μέ-ρος της Ν. Ρωσίας.

Κύρια αίτια σ' αυτό ήσαν οι ύπόνοιες πι-θανής ρευστότητας στην πολιτική κατάστα-ση, με παράλληλα και κάποια όργανωμένη εκμετάλλεψη της ψυχολογίας αυτής από μι-κρή ομάδα δικών μας και Τούρκων.

Τά πράγματα στο Σουχούμ ήσαν τελείως ταραγμένα κ' άνόμαλα, τά οικονομικά ά-θλια, ή γριππη θέριζε άκόμα. Οι νέοι πρό-σφυγες δέν έβρισκαν προστασία. Μερικοί μά-λιστα, άρρωστοι καθώς ήρθαν, πέθαναν. Όστούσο μ' ένεργειες του Συλλόγου μας, τό ρεύμα συντομότατα κόπηκε.

3. Η ΠΡΩΤΗ ΑΠΕΛΑΣΗ**Η δύσκολη θέση αυτών που έμειναν.**

Καιρός να έπιστρέψουμε στους έρμους Κο-τυωρίτες, που τούς αφήσαμε στη σάλα, με τη μάχη άπελπισία στην ψυχή.

Πρέπει να όμολογηθεί, ότι από την ώρα του άναγκαιού άποχωρισμού πολλά και φρι-

χτά κυκλοφορούσαν μέσα στο ταραγμένο κεφάλι τών φυγάδων. Μιά σφαγή, από τούς χολωμένους Τούρκους, δέν τη θεωρούσαν και άπίθανη...

Οι Τούρκοι μόλις την άλλη μέρα ξεμύτι-σαν στην άγορά. Μά και ο Έλληνικός πλη-θυσμός, που άπόμεινε, πέρασε μια νύχτα έ-φιαλτική. Με τό φόβο νυχτερινής επιδρομής, κακοποιήσων, σφαγής, οι άκρωτηριασμένες οικογένειες συμμαζεύτηκαν, οι πιο σχετικές, συγγενικές, σ' ένα σπίτι πολλές μαζί. Και πρόσμεναν με κάποια άγωνία τό πρωί.

Τελική άπόφαση μεγιστάνων: Λευκή σφαγή—έξορία.

Τι λύση έδωσαν οι Τούρκοι στο πολιτικό πρόβλημα, που δημιουργήθηκε;

Ήσαν έρεθισμένοι. Η προσβολή στο πο-λιτικό τους φιλότιμο ήτανε βροεία. Νευρία-σαν πολύ. Σκέφτηκαν πολλά... Έρημήνεψαν την φυγή ως συνομοσία. Είπανε με πικρή ειρωνεία: «Άρατουγουνοϋζού πουλτου-νούλ. Παπ'ανιζά κατδτινιζ» («Πετύχατε στους πόθους σας. Φύγατε προς τόν μπα-μπά σας»). Η επέμβαση τών προκριτών που έμειναν, ο Ισχυρισμός τους ότι ο έκπα-τρισμός υπήρξε μάλλον έργο έκβιασμού που άσκήθηκε από τό Ρωσικό στρατό στη συνοικία του Άγ. Νικολάου, ότι γενικοποι-ήθηκε, μετά, ή φυγή, σαν άναγκαϊό κακό, δέν άκούστηκε καν.

Όπωσδήποτε οι Τούρκοι δέν άργησαν να φτάσουνε στο συμπέρασμα: Τι την ήθελαν τη σφαγή, φανερή ή άνεπίσημη; Να λείπει. Τους δίνονταν άριστη εύκαιρία να Ξεοντώ-σουνε σύρριζα πιά—όπως τό μελετούσαν από καιρό και τό είχαν άρχίσει άπ' τόν π. Ιούνιο—όλους τούς ύπόλοιπους Ρωμιούς, να διαρπάξουν τες περιουσίες τους, να τούς εκμηδενίσουν, πραγματοποιώντας τό πρό-έκμηδενισουν, πραγματοποιώντας τό πρό-γραμμα τών Νεοτούρκων. Άς είναι καλά ή λευκή σφαγή. Ο Ξεανδραποδισμός, ή άπο-γύμνωση κ' ή Ξεόντωση με μέσα τέλεια, άσφαλτή, που δέν έλέγχονται: Με την Ξεο-ρία, με τες άτέλειωτες πεζοπορίες. Νά, μία σπουδαία επιχείρηση, μ' όλα τά προσήματα τά πολιτικά έντάξει. Εΐχανε βγει άντάξειο μαθητές τών τεράτων της Γερμανίας.

Νά! Τό Έλληνικό στοιχείο είχε δια-πράξει μιάν άταξία άσυγχώρητη. Μά ποιός τό έσπρωξε σ' αυτήν; Μάταιη ερώτηση! Έχει αυτιά ν' άκούσει ή προμελετημένη κακουργία;

Σε μερικές γειτονίες άπειλήθηκαν και επιθέσεις αυθαίρετες και διαρπαγές από μέ-ρος τών Τούρκων προσφύγων. Μά οι τσάπες, τά κοντάρια, τά φτυάρια δέν είχανε φύγει με τά καράβια. Και οι γυναίκες, κραδαίνον-τάς τα, τούς άνάγκασαν να σκεφτούνε σοφότερα...

Τά Έλληνικά καταστήματα μισόνοιζαν εκείνη τη μέρα. Πού και πού οι Τουρκικές Άρχές Ξεανα έρευνες, για τυχόν κλεψιμεί-κα, που λεηλατήθηκαν την προηγούμενη μέρα. Δέν βρήκαν, φυσικά, τίποτε.

Τὴν ἴδια μέρα ψιθυρίστηκε ἀμέσως, ἀνεπίσημα, στους κύκλους τῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὅτι, ὅσοι ἀπόμειναν, θὰ ἐξοριστοῦν. Ἦταν ἡ ἐκκόλαψη τοῦ γνωστοῦ σχεδίου τῶν ἐντόπιων Τούρκων ἀρχοντάδων καὶ Βεχίπ-Πασᾶ.

Τὴν 4ῃ μέρα, τέλος, κοινοποιήθηκε στὴν Κοινότητα διαταγὴ τῆς Νομαρχίας γιὰ ἐξορία. Τὴν ἄλλη μέρα ἡ Κοινότης Ἀρχῆς τηλεγράφησαν στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο νὰ ἐνεργήσει στὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν γιὰ τὴ ματαίωση. Ἄλλο τηλεγράφημα ἔγινε στὸν Διοικητὴ τοῦ Δ' Σ. Στρατοῦ Βεχίπ-Πασᾶ. Τοῦ κάκου ὅλα.

Ἡ προθεσμία γιὰ τὴν ἐναρξὴ τῆς ἐξορίας ἦταν 8 μέρες.

Ὀλοκληρωτικὴ οἰκονομικὴ ἐξόντωση.

Οἱ γυναῖκες, ὁ φτωχόκοσμος ἄρχισαν νὰ ξεπουλοῦν, ὅτι εἶχανε σὲ ἐπιπλα, σκεύη, ρουχοισμὸ, ὅσα πρόφταιναν βέβαια, ἀφήνοντας νὰ συναποκομίσουν, ὅτι θὰ μπορούσε ὁ καθένας σὲ ἀποτάξεις ἀκαθόριστες.

Καὶ πουλοῦσαν «ἀντὶ πινακίου φακῆς». Καὶ ἀγόραζαν οἱ Τούρκοι... μὲ τὸ τίποτε!

Καταστῆματα ὀλάκερα, ὑφασματοπωλεῖα, παντοπωλεῖα, ἐπαγγελματικὰ ἐργαστήρια μὲ τὰ σύνεργά τους ξεπουλήθηκαν σὲ τιμὲς ἐξευτελιστικὰς στὸ 1/10, στὸ 1/20 τῆς ἀξίας. Ἡ περιουσία ἡ Ἑλληνικὴ μεταβίβαστηκε ἀθέλητα, στους Τούρκους ὀλάκερη. Καὶ «ἐπληρώθη» ἡ προφητεία — κρωγμὸς: «Χερνὲ κιονά ἰσέ...».

Πολλοὶ λίγοι εἶναι ὅσοι μπόρεσαν, μὲ χίλιες προφυλάξεις, νὰ μεταφέρουν μὲ μολάκια ἐλάχιστο μέρος ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματά τους.

Στὸ ἀναμεταξὺ ἡ πολεμικὴ κατάσταση δὲν διαγραφόταν καὶ τόσο εὐχάριστη γιὰ τὴν Τουρκία καὶ τοὺς Σύνταγμα της. Καί... γιὰ κάθε ἐνδεχόμενον, ὀργανώθηκε καὶ ἓνα Γραφεῖο «Ἐγκαταλειμένων περιουσιῶν» — Ἐμβάλι μετροῦν — ὅπου οἱ Ἀρχῆς συγκέντρωναν καὶ ἀποθήκευαν κυρίως στρώματα, κρεβάτια, χαλιά, στρωσίδια, σκεύη, ἐπιπλα, ὅσα δὲν πρόλαβαν νὰ πουληθοῦν καὶ ὅσα διαφύγαν τὴ λαφυραγώγηση, ἐπίσης ὅ,τι ἀφῆκαν οἱ «φυγάδες».

Ἄλλοι πάλι εἶχαν τὴν ἀφέλεια ν' ἀφήσουν τὰ ἐπιπλα καὶ μέρος ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματά τους σὲ Τούρκους «πολύ φίλους τους προσωπικοὺς καὶ πολὺ ὑποχρεωμένους». Σπολλάτη...

Ἄς μὴ βιαστεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ φέρει κρίση πάνω στὸ τελευταῖο τοῦτο. Δὲν λέω, ὅτι τέτοια δὲν συμβαίνουν κι' ἄλλου... Πρόθεσή μου, κυριότατα, ἀποτελεῖ ἡ χρονογραφία. Ὅχι οἱ στενοκαρδοὶ ἀφορισμοί...

Σύστημα ἐξορίας — Ἀριθμὸς ἐξοριστῶν.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι, ἄνω ἀπὸ 3000, χωρίστηκαν, σύμφωνα μὲ σκεδὸν διοικητικὸ, σὲ 7 ἀποστολὰς (καφιλέ). Κάθε 2—3 μέρες θὰ ξεκινούσε καὶ μιὰ ἀποστολή.

Ποιοὶ παραμείνανε.

Παραμείναν οἰκονομικῶς ὡς ἀπαραίτητοι οἱ: Ἀδελφοὶ Ζαχαρίας καὶ Ἀβράμ Τοκαλίδης ἔμποροι συνεταιρισμένοι ἀπὸ τὸ 1916 μὲ ἰσχυρὸ Τούρκο Τραπεζούντιο, Ἀ]φοὶ Γιώργης καὶ Γιάννης Κανταρτζὴ ὡς χυτοσιδηροργοί, Ἀ]φοὶ Γιώργης καὶ Θεόδωρος Καριπίδη ὡς γανωτὲς καὶ σαπουνοποιοί, Θρασύβουλος Ζαζόπουλος ὡς ἐπιποιοί, Γιάννης Ἐσπιεύς καὶ Γιάννης Γρηγοριάδης ὡς ράφτες, Γιάννης Σαρηγιαννίδης (Πουλαμανλοῦς) ὡς σιδηρογοῦς — πεταλωτῆς, Τηλέμαχος Ζαζόπουλος ὡς ὑποδηματοποιός, Ἐπαμ. Σεκεριάδης Διτῆς Ὁθ. Τράπεζας καὶ 2-3 ἄλλοι, ἴσως.

Τοῦτο, διότι δὲν ὑπῆρχαν ἀντίστοιχοι Τούρκοι ἐπαγγελματίες. Νά, Κυρίαρχοι καὶ νά, μιὰ φορὰ, Κυβερνήτες Ἐθνῶν-Λαῶν!

Μερικοὶ, ἂν καὶ εἶχαν προτάσεις Τούρκων ἰσχυρῶν, προτίμησαν ν' ἀκολουθήσουν τὴν τύχη τοῦ Συνόλου.

Παράδοξη πρόταση ἔγινε καὶ στὸν Πρωθιερέα καὶ Ἀρχιερατικὸ Ἐπίτροπο Π' Θεόδωρο Κολεσιδή, κάτοχο πολλῶν τουρκικῶν γνωριμιῶν καὶ δημοτικότητος καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλοεθνῶν. Μὰ οὔτε καὶ νὰ τὴν συζητήσει κἄν δέχτηκε ὁ πατριώτης Ἐκεῖνος καὶ Συγκλητικὸς Ἀρχηγὸς ποιμνίου — Λαοῦ.

Οἱ δρόμοι ἐξορίας — Τόποι παραμονῆς ἐξοριστῶν.

Οἱ ἀποστολὰς ἀκολούθησαν 2 δρόμους πορείας: Ἄλλες τὸν δημόσιο δρόμο: Ὁρτοῦ-Μερχέζ-Μεδελή χάν-Μαρτυρὸς χάν-Κιόλκιοι-Τάραχτα-Ἀντοῦζ-Λαγὸσκιοῖ-Κατράν-Μεσουτιέ (Μελτινὴ ἢ Μελέτ) καὶ οἱ λοιπὲς τὸν δρόμο: Ὁρτοῦ-Καπατίτζ-Χάνγερης-Τδάμπαδη-Μεσουτιέ, δρομολόγιο ἡμιονικό, καὶ συντομότερο ἀπὸ τὸ πρῶτο.

Ἀπὸ τὸ Μεσουτιέ—Χαμιτιέ πρὶν ἀπὸ Τουρκικὸ Σύνταγμα—ὅλες οἱ ἀποστολὰς πῆραν τὸν δημόσιο δρόμο πρὸς τὴ Νεοκαισάρεια (Νικισάρ): Μεσουτιέ—Ἰσκεσιρ-Σέννε-Παῖταρλή-Περεκέτλή-Παδ Τδιαφλίλ-Νεοκαισάρεια—Ἐρπασ, τελευταῖο σταθμὸ προορισμοῦ καὶ τόπο ἐξορίας. Καὶ τόπο ὀργανιστικῆς παραγωγῆς.

Οἱ οἰκογένειες Κωνστ. Μοσκῶφ καὶ Εὐσταθ. Χαλαμπιδή παραμείναν, μὲ δωροδοκίες, στὸ Κιόλκιοι καὶ λίγες ἄλλες στὸ Μελέτ καὶ τὰ χωριά του, στενοὶ συγγενεῖς κατοίκων τοῦ τόπου.

Ἐπίσης ἐλάχιστες οἰκογένειες μείνανε στὸ Γιάιτζιλου, Σέννε, Σουλεϊμανιέ, Ἀπαρτζούκ καὶ κἄνα-δυό, κατ' ἀνοχὴ, στὴ Νεοκαισάρεια καὶ τὸ Γιουσγάτ.

Μαρτύρων παθήματα — Γολγοθὰς πορείας — Ἀλληλεγγύη Ἑθνικὴ

Οἱ πλούσιοι καὶ οἱ κάπως εὐποροὶ πῆραν

ὑποζύγια. Οἱ λοιποὶ, φτωχότεροι κ' ἐξαντλημένοι ἤδη ἀπὸ τὰ δεινὰ τῶν τριήκρονου πολέμου, πῆγαιναν πεζὴ καὶ μάλιστα φορτωμένοι! Καὶ δὲν ἔλειψε, φυσικά, κ' ἀπειναντίας διατρανώθηκε ἡ ἀλληλεγγύη τῶν εὐπορῶν πρὸς τοὺς φτωχοὺς, μὲσα στὰ ὄρια τοῦ δυνατοῦ. Τοὺς βοηθοῦσαν, ὅπου βλέπαν τὴν ἀνάγκη, στὴ διατροφή. Παίρνανε στὰ ζῶα τους τὰ πολὺ κουρασμένα μικρά, ἐκκούραζαν τὲς μητέρες που φορτωνόντουσαν τὰ μικρά τους.

Ἦσαν ἀνεκδιήγητα τὰ μαρτύρια τῶν ἐξοριστῶν, μὲ τὴ συνεχῆ πορεία: Δρόμο. Ἀνάκαψη νυχτερινή. Καὶ πάλι δρόμο. Πάντα δρόμο.

Οἱ ἀρρωστοὶ, οἱ καχεκτικοὶ, οἱ πεινασμένοι που δὲν μπορούσαν νὰ βαδίσουν, δὲν ἔβρισκαν ἔλεος, ἀνασασμὸ δὲν ἔβρισκαν.

Ἐπιπλέον, ἐμπρός: Ἦταν τὸ πρόσταγμα τῆς ἀσυνείδητης Τουρκικῆς Διοίκησης καὶ τῶν ἀπύθμενων γαστέρων τῶν ὑπερπατριωτῶν Τούρκων μεγαστάνων. Ἦταν τὸ βότανο τοῦ ἐξολοθρευτοῦ τῶν «Ρούμ!» Στάθηκαν ἄραγε ποτές πάνω στὰ ἐγκλήματα τους, οἱ αὐτοῦργοι οἱ ἠθικοὶ, γιὰ νὰ τὰ κρίνουν; Πιστεύω, ὄχι!

20—30 μέρες βάσταξε τὸ μαρτύριο ἀνθρώπων φορτωμένων τὰ στρώματά τους κλπ. καὶ ἀπὸ πάνω ἢ στὸ χέρι τ' ἀνήλικα παιδιά τους!

Μὲ τὴν κούραση, μὲ τὸν ὑποσιτισμὸ, μὲ τὲς βροχές, οἱ πλείστοι ἀρρώστησαν στὸν δρόμο. Μὰ ἔπερε νὰ βαδίσουν...

Δὲν ἦσαν σπάνιοι οἱ θάνατοι κατὰ τὴν πορεία. Σκάβανε οἱ δύσμοιροι ἐξοριστοὶ πρὸς χεῖρους λάκκους-τάφους, μὲ τᾶλα καὶ φτωχὰ που πέρνανε μαζί, ἔθαφταν τὸ νεκρὸ καί... δρόμο!

Αὐτὸ συνέβη στὸ Μερχέζ, στὸ Μεδελή...

Στὸ Παῖταρλου πέθανε ὁ ἀνγχοὺς δάσκαλος Γιώργος Κουρέας, σπουδασμένος στὸ Τσατύλι ἀπὸ τὸν Μ. Εὐεργέτη Κ. Ψωμιάδη.

Καὶ μιὰ ἰλαροτραγωδία.

Ἄς διαγνώσουμε τὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ μιὰ... φιλόανθρωπη κομωδία τῶν συνοδῶν χωροφυλάκων, που σύντομα κατέληξε σὲ τραγωδία: Τρία μικρά 6—8 χρονῶν ἔμειναν συνεχῶς πίσω στὸν δρόμο. Ὁ ἐπιτεταλμένος χωροφύλακας, ἔξω ἀπ' τὸ Μερχέζ, ἐπίταξε ἓνα γαϊδοῦρι Τούρκου καὶ ἀνέβασε τὰ μικρά, γιὰ νὰ ξεκουραστοῦν ἕως κάποιου διάστημα. Ὁ γαϊδαρὸς ἦταν ξεσαμάρωτος. Καὶ σὲ λίγο τὰ 3 παιδάκια γλίστησαν καὶ βρέθηκαν σκοτωμένα κάτω, βαθιά, στὰ φαράγγια...

Τρεῖς μικροὶ Γκισούρηδες ξεφλοῦσαν μὲ τὴ ζωή. Μεγάλο πρῶμα ἦτανε;

Ψυχικὴ κατάπτωση ἀπ' τὴν ἐξάντληση.

Οἱ ταλαιπωρίες τοῦ μακρυνοῦ δρόμου, ἡ ἐξάντληση τοῦ ζολασμένου ἐκείνου κόσμου, τὸ ἀνώτερο αὐτὸ πρόσταγμα που ἀκολουθοῦσαν οἱ χωροφύλακες, ἡ καταστροφικὴ αὐτὴ γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Τουρκίας, πνοή,

που σκοροπούσαν οἱ σατανικὲς εἰσηγήσεις τῆς γερμανικῆς θηριωδίας κ' ἔθεταν σ' ἐνεργεια πορωμένες συνειδήσεις Τούρκων—ἐφεραν τ' ἀποτελέσματά τους, στὸν ψυχικὸ, πρῶτα-πρῶτα, τομέα:

Μητέρες μὲ φόρτωμα στὴ ράχη καὶ μὲ 2 ἢ καὶ 3 μικρά στὰ χέρια, πεινασμένες, ἐξαντλημένες ἀπὸ τὴν πορεία, ἐφταναν καὶ ξεπερνοῦσαν τὸ ἀνώτερο ὄριο ψυχικῆς ἀντοχῆς. Καὶ τὰ πιὸ αἰθέρια αἰσθήματα—ἀλίμονο!—θρυμματιζόντουσαν!

Κλασσικὸ παράστημα, ἡ Ὁραία Σεληνίδη. Γυναίκα τοῦ Μαστορα-Κώστα, ἀπ' τὴν Οἰνὴ Πόντου, λιθοδόξου καλλιτέχνη, ἐγκαταστημένου ἀπὸ καιρὸ στὰ Κοτύωρα. Νουκοκωρὰ ἄξια, γυναίκα ἐνάεστη, μητέρα στοργικῆ. Ἐσεργε 5 μικρά. Ὁ ἀντρας τῆς ἦταν στὴν Ἄγκυρα, στρατιώτης τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους! Καὶ ἡ γυναίκα του ἐξοριζόταν. Ἀίσχος αἰώνιο!

Τσακισμένη ἀπὸ ἀπάνταστες ταλαιπωρίες καὶ πείνες, μόνη δίχως προστάτη, ἔφτασε τὸ ἀκρότατο ὄριο ψυχικῆς ἀντοχῆς. Ἀναγκάστηκε νὰ κάμει κείνο, που θὰ ἐφριττε καὶ νὰ τὸ ἀναλογιστεῖ κἄν. Ἀναγκάστηκε νὰ παραίτησε στὸ δρόμο πρὸς τὸ χωριὸ Χάτουχλου, κοντὰ στὸ Ἀπαρτζούκ, τὸ δέχοντο κοριτσάκι τῆς, τὴν Παρασκευοῦλα: Τῆς ἔσπρωσε ἓνα στρωσιδάκι, τὴ σκέπασε—ὅπως θάκανε σπῆτι της—καὶ συνέχισε τὸν δρόμο σεραμένη...

Τὸ παιδί, ποῦ καὶ ποῦ, κλάφωνε ἄγρια. Δρόμος, καὶ πέρα ἐρημιά καὶ δάση. Τρομαγμένο ἀπ' τὲς φωνές του, μέσα στὸ κενό, σάπαινε. Ἕλληνες χωρικοὶ τοῦ Ἀπαρτζούκ, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸ Περδμπέ γιαϊλεσῆ, μετὰ τὴν ἡμερήσια ἀγορά, τὸ ἀκούσαν, τὸ παραλάβανε, τὸ περιποιήθηκαν, τὸ υἱοθέτησαν.

Στὰ 1919 τὸ μεταφέρει στὰ Κοτύωρα, κατ' ἐντολή τοῦ Μαστορα-Κώστα Σεληνίδη, ὁ Θεοφάνης Παπαδόπουλος, κλητῆρας τῆς τότε Μητροπόλεως Νεοκαισαρείας καὶ Κοτυώρων, κάτοικος, τότε, Ἄνω-Κόπανου τῆς Νάουσας.

Ὁ καλὸς ὁ ποιμενάρχης.

Ἡ 4ῃ ἀποστολὴ βγαίνοντας ἀπὸ τὸ χωριὸ Πούσμιὸ τῆς Νεοκαισαρείας καὶ 2 ὄρες πρὶν ἀπὸ τὸ «Ταλαδάν-κιουρισῆ» γέφυρα τοῦ ποταμοῦ Ἰση, ἔπεσε σὲ ἐνέδρα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς χωροφύλακες πυροβόλησε. Ἦταν τὸ σύνθημα. Ἀποτὲς ξεπερβάλαν. Σὲ λίγο ἡ ἀποστολὴ καταληστεύθηκε, ἀπογυμνώθηκε κυριολεκτικᾶ.

Ἐπιτροπὴ μ' ἐπιπεραλῆς τὸν Παπα Θεόδωρο Κολεσιδή τηλεγράφησε ἀμέσως τὸ γεγονός στὸν Διτῆ τοῦ Δ' Σ. Σ., στὸ Ἄντρας. Διατάχτηκαν ἀνακρίσεις. Ἐφτασε ἐπιτόπου ὁ Ἐπαρχος τῆς περιφερείας. Ὁ θαρσάλος παππᾶς τοῦ ἔφριξε τὴν εὐθύνη. Τὸν ὀνόμασε ἠθικὸ αὐτοῦργὸ καὶ συνέταιρο τοῦ χωροφύλακα καὶ τῶν ληστῶν. Καὶ ἦταν, κατὰ τὰ φαινόμενα ὅλα. Ἡ σθεναρὴ καὶ

άντριξια αυτή στάση κόστισε στον Παπα Θεόδωρο κακοποιήσεις κ' εξευτελισμούς από μέρος του πιο πάνω χωροφύλακα. Το γεγονός εξύψωσε πιά πολύ τον αξιο Ποιμενάρχη στη λαϊκή συνείδηση.

Σταθμοί και διανυχτέρευση.

Όταν οι εξόριστοι έφταναν, ύστερ' από τες καθορισμένες ώρες πορείας, σε χωριό, τους έμπαζαν οι συνοδοί χωροφύλακες σε σπίτια, Έλληνικά ή Τουρκικά. Άλλως διανυχτέρευαν στο ύπαιθρο. Σε πρόχειρες σκηνές από κουρελούδες οι πλειστοί. Λίγοι διαθέταν πραγματικά άντισκηνα.

Στους περιοίκους Τούρκους υπήρχε ζωηρό το αίσθημα της επίθεσης. Άλλά τους συγκρατούσε της χωροφυλακής ή παρουσία. Περιορίζοντουσαν λοιπόν να πουλούν τρόφιμα στους εξόριστους ή ν' ανταλλάζουν με πανιά ή ρούχα, που τα στερόντουσαν τελείως.

Έθνικης άλληλεγγύης περιορισμός.

Στά Έλληνικά χωριά, όπου οι εξόριστοι έκαναν σταθμούς ή όπου εγκαταστάθηκαν, δεν έλειψαν τα παρήγορα αίσθήματα έθνικης άλληλεγγύης. Περιορισμένα όμως. Ήσαν ενθουσιάζοντα σύμφωνα με την έπισημη, την Κυβερνητική διαταγή: «Ένίσχυση, περιποίηση σε εξόριστο—τόν «άποδιοπομπαίο τράγο»—σημαίνει προδοσία, που ποινικά καταδικάζεται!»

Στον κύριο τόπο όριστικής εγκατάστασης δεν έλειψαν ευκατάστατοι Έλληνες, που πρόσφεραν δωρεάν σπίτια στους εξόριστους. Άλλοι νοίκιασαν. Σ' άλλους υπόδειξε ή Κοινότητα ή οι Δημόσιες Άρχές.

Προσανατολισμός στη ζωή του εξόριστου.

Άμέσως με την εγκατάστασή τους, φίλεργοι κ' επιχειρηματικοί, καθώς ήσαν, αλλά και διότι έρεθιζε την πρωτοβουλία τους ή ανάγκη, επιδίωξαν όλοι κάποια βιωτική ασχολία—οι φτωχές πουλούσαν πανιά από στρώματα, παπλώματα κλπ. Τά είχαν παραλάβει, από ύπολογισμό σοφού, μαζί τους. Οι άντρες έκαναν τον μικροπωλητή, τον μανάβη, το ράφτη, τον τσαγκάρη κλπ. Σε λίγο, μάλιστα, μάθανε τα γύρω χωριά και άρχισαν ζοηρά να πηγαίνεσθοντα εκεί, δημιουργώντας κίνηση συναλλακτική. Άς προστεθεί, ότι κάποιοι ευδοκίμησαν κιόλας. Κέρδιζαν αρκετά χρήματα. Ίδιως οι ύφασματοπώλες, οι τσαγκάρηδες, οι πεδιλοποιοί προπάντων.

Για τη μόρφωση των μικρών εξόριστων.

Άξιοπρόσεχτο είναι, ότι δεν λησμονήσαν τες εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Στο ντόπιο σχολείο του Έρμπαα προστέθηκαν μιά-δυο τάξεις, έως την πέμπτη, και αρκετά παιδιά φοίτησαν κατά την χειμερινή περίοδο.

Και ένα κοινωνικό φαινόμενο.

Και μιά παρατήρηση: Έλληνες, εξόρι-

στοι επίσης, από άλλες περιοχές, που είχαν έκτοπιστεί προτύτερα κ' έμεναν στο Έρμπαα, άμα είδαν τους Κοττωρίτες να κινούνται στον οικονομικό στίβο, επιδίωξαν να τους απομακρύνουν από την πόλη αυτή διοικητικώς, μέσο των Τουρκικών Άρχών. Και νά, πάλι, τί καθοριστικό ρόλο παίζουν, πέρα από τα έποικοδομήματα του Έθνισμού κλπ., τα οικονομικά συμφέροντα. Τα έγμα...

Θλιβερός άπολογισμός του έκτοπισμού.

Άλλά το Έρμπαα έπρόκειτο να είναι ο νεκροθάφτης της πλειονότητας των δύστυχων εξοριστών μας:

Με τη συνεχή πορεία οι όργανισμοί είχαν εξαντληθεί. Ο συνωστισμός, κατόπι, μέσα στην πόλη, ή κακή διαίτα και ο ύποσιτισμός γενικά, ή αδυναμία να τηρούν στοιχειακούς όρους καθαριότητας οι περισσότεροι, έφεραν τον τύφο, τη δυσεντερία. Και ή καταστροφή υπήρξε βαρεία. Θερίστηκαν τα 35—40 οιο. Και ο λαός μέσα στον πόνο του, παρενυμολογώντας το όνομα Έρμπαα (Τετάρτη), όνόμασε, την πόλη, Άρπαγα-άρπάγη, να πούμε. «Άρπαγαν και Άρπαγαν—μοιρολογούσαν οι γυναikoύλες, Έρμπον ν' άπομέν'. Και ντό πολλούς πα έρπαξεν»...

Μερικοί εξόριστοι, για να ξεφύγουν τον χάρο, καταφύγανε σε γύρω χωριά. Πρέπει να όμολογηθεί, ότι τους δέχτηκαν, όπως ή Ίσκιλη, ή Ζήτη κλπ., τους παραχώρησαν σπίτια.

Ευκαιρία για τελειωτική εκκαθάριση περιοχής.

Άμέσως μετά τους Κοττωρίτες είχαν έκτοπιστεί για το Έσωτερικό και οι Έλληνες κάτοικοι του Βώνα, κωμόπολης σε άποσταση δύο περίπου ώρες από τα Κοτύρω, δυτικά, με το περίφημο, στη μεσημβρινή παραλία του Εύξεινου, λιμάνι του. Μαζί εξορίστηκαν και τα γύρω χωριά του: Γιάσον (Ίασόνιον), Φαρνάκ (Φαρνακία), Τάκια, Όλατλή, Ψεοδεμπε.

Ο έκτοπισμός των Κοττωριτών στάθηκε ή θανάσια άφορητή. Και οι Τούρκοι μεγιστάνες δεν μπορούσαν να μη την εκμεταλλευτούν. Τους δινόταν ή ευκαιρία να κάμουν γενική εκκαθάριση... Ή κτηνωδία του κακούργου Γερμανικού πνεύματος σημείωνε παντού την θριαμβευτική του πορεία.

Και πάλι τά... στρατόπεδα έργασίας—ή αντίδραση.

Τόν Δίβρη του 1917 ξεπολυόταν άλλος κίνδυνος. Πάλι ή στρατολογία. Πάλι για τα έξοντωτικά «Έδεκ Ταίπουρού». Νέες ταιλαιπωρίες κ' αγωνίες για τη ζωή, νέες καταστροφές οικονομικές και σωματικές δοκίμασε ο λαός. Μα κ' οι «μηχανές» οι ρωμείκες με τους Τούρκους πολιτικοστρατιωτικούς παράγοντες κ' οι φυγοστρατιές πήραν όλοι τους την έκφραση πάλι.

Τους σκαντάλιζε τους Τούρκους ή ζωτι-

κότητα του Έλληνικού λαού, που δεν ήξαιρε ο άθλιος να πεθάνει. Και στήναν πάλι το δόκανο των νόμιμων, τάχα, υποχρεώσεων... Για να κινήτοποιηθεί αντίστοιχα ή αντίδραση του κατατρεγμένου σκλάβου.

Ο ελεύτερος βιοπορισμός άπαγορεύεται—Όχι παραλία.

Όλο το διάστημα της έξορίας άπαγορευόταν στους Έλληνες να καταβούν, έστω και προσωρινά, για καμιά μικροεπιχείρηση έμπορική, στα παράλια.

Ο Ήλιος Μανρομάτης, που τόλμησε να κατεβεί στην Όρτού μ' έμπόρευμα, για να μεταφέρει από εκεί άλλο, πιάστηκε, μόλις τον είδαν και στάλθηκε στο Στρατοδικείο (Τιβάνι-χάρπ) του Σούδεχιο. Και βέβαια. Το έγκλημά του έπρεπε να καταχτεί. Άντι να ψοφήσει, μου έφτιανε έμπόρια. Ή άναίσθητος ήταν ή ιδέα δεν είχε από το ιερό κ' άπαραβίαστο άρθρο: «Χέρ νά κιονά ίσε...».

Ο Σταύρος Μανουσαρίδης, συνεταιρισμένος με κάποιο Τούρκο, κατέβηκε επίσης για τον ίδιο λόγο. Ο Διτής της Άστυνομίας τον είδε. Και του άπάγησε την κατηγορία για το έγκλημά του.—Εύτυχως με την επέμβαση Τούρκου πρόκριτου, πατρικού του φίλου, ξεφυγε το Στρατοδικείο. Διατάχτηκε μόνο να άπιστρέψει άνήμερα στον τόπο της έξορίας.

Β'. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Ι. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ—ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

Παραμονές επιστροφής εξοριστών.

Με το καλοκαίρι του 1918 τα πράγματα αλλάζουν. Οι φήμες, που κάθε τόσο κυκλοφορούν, ψιθυριστά, κ' άνακαχή, ο τρόμος ότι θ' άπομεινουν για ακόμη χειμώνα στους τόπους της έξορίας, κινούν τους εξοριστους προς την παραλία. Ή δωροληψία των κρατικών όργάνων διευκολύνει την κίνηση. Οι Άρχές κάνουν τα στραβά μάτια. Έμπόριο είν' αυτό! Και σκοραδικά, τότε, οικόγενεις κατεβαίνουν. Προς τα χωριά της Φάτσας, στην Οινόη, όπου άνακατεύονται ανάμεσα στους Έλληνες του τόπου και χάνονται τα ίχνη τους, προς τα περίχωρα της Όρτούς.

Γίνεται, τέλος, ή άνακαχή της 31.10.18. Όμως έπισημη άνακοίνωση στους εξοριστους για νόμιμη παλινόστηση, δεν γίνεται. Ούτε και έγινε ποτέ. Άλλά κ' οι εξόριστοι δεν την περίμεναν πιά. Κατά όμάδες επιστρέφουν ήδη.

Φάντασμα κακό για τους μεγιστάνες.

Μά οι Άρχές της Όρτούς, οι ιδιώτες Τούρκοι παράγοντες του τόπου, δεν δέχονται τους εξοριστους. Δεν μπορούσαν να τους συγχωρήσουν την επιβίωσή τους. Και ναυτία τους πιάνει με τη σκέψη, ότι θα ξαναστήσουν εκεί τη ζωή τους.

Ή επιστροφή στην πατρίδα.

Κ' έπακολουθούνε διαπραγματεύσεις. Και όργιάζει ή δωροδοκία. Οι πόρτες παραβιάζονται πιά έτσι. Και οι Κοττωρίτες χυμούν από τα 4 σημεία του όρίζοντα στην πατρίδα τους. Τόν Δίβρη του 1918 ή επιστροφή των έκτοπισμένων είχε συμπληρωθεί. Οι Έλληνες του τόπου άνασαιών ξανά μέσα στη νοσταλγημένη Φύση της ιδιαίτερης πατρίδας τους!

Τουρκική λαϊκή εκδήλωση.

Και κάτι άλλο: Ή λαϊκή τάξη του Τουρκικού πληθυσμού τους κρυφούποδεχεται με ίκανοποίηση. Και τους λέει ψιθυριστά: «Καλώς τους Τσορπατζήδες. Τελειώνουν πιά και τα δικά μας τά βάσανα. Ή ληστεία των διαδόχων σας και οι εξευτελισμοί σε βάρος μας. Μας έχουν ψήσει το ψάρι στα χείλη».

Άλλη έκδοση ξεγυμνώματος.

Κατά την επιστροφή άλλα δεινά περιέμεναν τους εξοριστους μας. Οι όμάδες Τούρκων φυγόστρατων όργιάζαν στα βουνά. Ή ληστεία ήτανε στές δόξες της. Κ' οι εξόριστοι πλέρωσαν πάλι όλην αυτή την κατάσταση. Οι Τούρκοι ληστές παραφύλαγαν, έπεφταν με βουλμία πάνω στές όμάδες των εξοριστών και τους άπογύμνωναν. Οι κυριότερες όμάδες γυμνώθηκαν κυριολεκτικά, κατεβαίνοντας.

Φιλότιμες προσπάθειες να σβήσουν τα Έλληνικά άχνάρια.

Τά μισά από τα Έλληνικά σπίτια των Κοτυώρων είχαν καταδαφιστεί από τους Τούρκους. Οι Τούρκοι πρόσφυγες, από τη μιά μεριά καθόντουσαν, και από την άλλη κατεδάφιζαν και έκαιαν ή πουλούσαν. Κ' ή Τουρκική Διοίκηση, στο διάστημα της έξορίας, συμπλήρωσε την καταστροφή. Σπίτια όλακαρα, με την πρόφαση της έρείπωσης, πουλήθηκαν ως υλικά και καταδαφίστηκαν. Κάτι όμοιο μ' αυτό που έκαιαν οι Βούλγαροι και μερικοί έντόπιοι Έλληνες σε βάρος του Έλληνικού πληθυσμού Άν. Μακεδονίας και Δ. Θράκης, που έφυγε από κεί το 1941.

Τά υπόλοιπα σπίτια οι πρόσφυγες τα βρήκανε σε άξιοθρήνητη κατάσταση. Σπάνιο πράμα ήταν το τζάμι στο παράθυρο. Και το πιο τερατώδικο: Για τα σπίτια αυτά και για τα καταστήματά τους, που καταδαφίστηκαν, κλήθηκαν οι Ιδιοκτήτες το 1921 και πλήρωσαν και τους τρεχούμενους και τους πρίν, από το 1917 δηλαδή, φόρους. Σαδισμός σωβινισμού. Μά τους βοήθησε τόσο, κ' ή Έλληνική πολιτική φαγωμάρα, ν' άγριέψουν...

Ή Έλληνική ιδιότητα νικά τες δυσκολίες.

Όστόσο οι εξόριστοί μας βολεύτηκαν

ὅπως ὅπως καὶ ἀντιμετώπισαν τὸν χειμῶνα. Σακεῖα, χαρτόνια στὰ παράθυρα, ἦτανε, σχεδόν, ὁ κανόνας.

Σύντομα ἡ ἀγορὰ ξαναζωντάνεψε: Καθένας ξανάστισε τὸ ἐπάγγελμά του. Πυρετώδης ἐνέργεια παντοῦ. Οἱ ἔμποροι, μ' ἐλάχιστα ἐφόδια στὸ χέρι, τράβηξαν γιὰ τὴν Πόλη. Μὲ τὲς παλιὲς γνωριμιές τους, ψώνισαν. Ἡ πρώτη ἀρχὴ ἔγινε. Καὶ σὲ λίγους μῆνες ἐστρώσαν πάλι τὲς δουλειές τους.

Ἄξιζει νὰ τονιστεῖ, ὅτι ὁ κόσμος αὐτὸς τῶν καραβοστακισμένων οὔτε στιγμή, δίπλα στὲς ἐναγώνιες φροντίδες γιὰ τὴ ζήση του, δὲν λησμόνησε τὴν κοινοτική του ἀνασύνταξη. Οἱ τρεῖς Ἐκκλησίες τους καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Εὐαγγελικῶν ἄρχισαν ἀμέσως νὰ λειτουργοῦν. Καὶ τὰ σχολεῖα ἐπέστρεψαν καὶ τὸ σχολικὸ ἔτος 1918-19 δὲν πῆγε διόλου χαμένο.

Ἡ Κεντρικὴ «Ψωμιάδειος Σχολή» λειτουργοῦσε μὲ 5 τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ, μικτές, ἀπὸ μαθητὲς καὶ μαθήτριες. Ἡ Σχολὴ τῶν Εὐαγγελικῶν μὲ 3. Ἡ «Καριπίδειος Σχολή» τοῦ Ἀγ. Νικολάου ὁμοίως.

Σύσταση Ὁρφανοτροφείου.

Ἐπίσης ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα μελήματα τῶν ναυαγῶν αὐτῶν τῆς ζωῆς ἦταν ἡ σύσταση Ὁρφανοτροφείου. Τὰ ὄρφανά τοῦ τόπου ἦσαν ἀρκετά. Καὶ τ' ἀπόκληρα καὶ ἀπορφανισμένα τῶν γύρω χωριῶν καθημερινὰ ἔφταναν στὴν πόλη. Μὲ πίστη, μὲ ὀρμή, μὲ κατανομὴ ἀναλογικῶν συνδρομῶν ἀνάμεσα στὸν οικονομικὰ καταστρεμμένο λαό, ἄρχισε ἡ λειτουργία τοῦ Ὁρφανοτροφείου. Ἡ εὐλογημένη ἀρχὴ ἔγινε. Σὲ λίγο πρόφτασαν συνδρομὲς ἀπὸ τὸ Σῦλλογο «Μέριμνα» τοῦ Σωχοῦ, ταυτόχρονα καὶ ἀπὸ τὸν Ἐρυθρὸ Σταυρὸ.

Γεροὶ κοινοτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ παράγοντες, ὁ γιατρός Χαράλ. Σιδηρόπουλος, Ἐπαμ. Γρηγοριάδης, Ἐπαμ. Σεκεριάδης κ. ἄ. ἀναλάβανε τὴ διοίκηση τοῦ Ὁρφανοτροφείου, ὅπου προσφερόταν καὶ ἡ στοιχειώδης μόρφωση στὰ θύματα τῆς Τουρκογερμανικῆς ἐγκληματικότητος.

Ἄξια Αὐτοδιοίκησης.

Ὅποιοι ἔχει τὴν διάθεση, μπορεῖ νὰ φιλοσοφήσει πάνω στὸ φαινόμενο: Πόσα μπορεῖ νὰ κατορθώσει ἡ Ἑλληνικὴ πρωτοβουλία στὲς Ἐπαρχίες. Καὶ τί ἀνέκαθεν χάνει ὁ τόπος αὐτός, κοιτσομεύοντας καὶ γελοιοποιώντας — γιὰ συμφέροντ' ἀνομιολόγητα — τὴν αὐτοδιοίκηση σὲ χώρες καὶ χωριά.

Ἰδρυση Λέσχης.

Ταυτόχρονα, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Χαράλ. Σιδηροπούλου, ἰδρύθηκε καὶ ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ, μὲ στοιχειώδη ἐμφάνιση σὲ ἀναγνωστήριο κλπ. ἡ «Λέσχη Κοτυωριτῶν».

Ἐθνικὴ Κοινοτικὴ παράσταση.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Ἐθνικὴ Ἐκπροσώπηση τῶν

2 Κοινοτήτων, Ὁρθόδοξης καὶ Εὐαγγελικῆς, δὲν καθυστέρησε. Μὲ πρωτοβουλία, πάλι, τοῦ παραπάνω γιατροῦ Χαρ. Σιδηροπούλου, ἀποφασίστηκε νὰ ἐκπροσωπεῖται τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο τοῦ τόπου συνολικά, γιὰ τὴν ἐνιαῖα Ἐθνικὴ παράσταση, ἀπὸ τὸν Ἀρχιερατικὸ Ἐπίτροπο Παπα Θεόδωρο Κολοσιδῆ, καὶ μετὰ τὸν Φλεβάρη τοῦ 1919 ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Νεοκαισαρείας—Κοτυώρων Πολύκαρπο, στὸν ὁποῖο δόθηκε ἔτσι πάνδημο κύρος.

Μ' αὐτὲς τὲς προσπάθειες καὶ μέσα ἀπὸ ἐκτάκτως δύσκολες συνθήκες ξεπρόβαλε καὶ ξανασυγκροτήθηκε, σὲ κάθε τομέα, ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, ἀντλώντας ἀπὸ τὲς πλούσιες δυνατότητες τῆς ψυχῆς τῆς.

Ἡ ἀκαυγκρότηση στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία.

Χρονικὸ διάστημα μισοῦ περίπου ἔτους (Νοέμβριος 1918—Μάρης 1919) στάθηκε ἀρκετὸ, γιὰ νὰ πιάσουν, οἱ ἐξαντλημένοι οικονομικῶς ἀπὸ τοὺς καταστροφικὸς ἐκτοπισμοὺς καὶ διωγμοὺς ἔμποροι καὶ ἐπαγγελματίες μας, τὴν ἀπαιτούμενη οικονομικὴ βάση γιὰ παραπέρα ἐξόρμηση. Ἡ σοδειὰ ἦταν καλὴ, οἱ ἀνάγκες τῶν χωριῶν, τοῦ ἐσωτερικοῦ, σὲ ἱματισμὸ καὶ ὑπόδηση μεγάλες, οἱ δουλειές καλές. Μὰ καὶ ἡ ἀπλοϊκότητά καὶ ἐμπιστοσύνη τοῦ χωριατόκοσμου μεγάλη. Κ' ἡ ἐκμετάλλεψη ὄχι, τάχα, πολὺ μικρότερη ἀπὸ τὴν τορινή.

Καὶ ἡ σειρά αὐτὴ συνεχίστηκε καὶ ἀνέβηκε. Στὸ τέλος τοῦ 1919 οἱ οικονομικοὶ παράγοντες τοῦ τόπου εἶχαν ἀποκατασταθεῖ, ἀν ὄχι στὴν παλιὰ τους κατάσταση, ὅμως σὲ ἓνα ἀρκετὰ προχωρημένο βαθμὸ ἐκείνης.

Ἄξισημεῖωτο εἶναι, ὅτι, μὲ τὴν πρώτη οικονομικὴ ἐπίδοση που σημείωσαν οἱ Ἕλληνες ἔμποροῦντες, τοὺς ζύγωσαν καὶ τοὺς πρότειναν συνεργασίᾳ συνεταιρική στὲς ἐπιχειρήσεις οἱ Τούρκοι, οἱ ὁποῖοι πλούτισαν καὶ παραπάχυναν στὸ ἀναμεταξύ, ἀπὸ τὰ λάφυρα τῶν ἐκτοπισμῶν, τῶν Ἀρμενίων πρῶτα, τῶν Ἑλλήνων ὕστερα.

Πιθανότατο εἶναι, ὅτι τὸ πρῶτο προερχόταν ἀπὸ καθοδήγηση κρατικὴ, γιὰ σκοπιμότητες πολιτικές... Μὰ Ἐγκύκλιες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπαγόρευαν τὴ σύσταση Ἑλληνοτουρκικῶν ἐμπορικῶν συνεταιρισμῶν. Κι' ὁ κανόνας τηρήθηκε μ' εὐλάβεια...

Πρὸς τὰ τέλη τοῦ 1919 ἡ ζωὴ πῆρε τὴν προπολεμικὴ τῆς ἄξια. Οἱ ἐλλείψεις τῶν κατοικιῶν συμπληρώθηκαν, δόθηκε προσοχὴ στὴν κοσμικότερη ἐμφάνιση καὶ καλοζωία.

Συντεχνικὴ κίνηση.

Ἦδη ἀπὸ τὸ Μάρτη τοῦ 1919 ὁ Μητροπολίτης Νεοκαισαρείας καὶ Κοτυώρων ἔδωκε τὸ σύνθημα καὶ ἰδρύθηκαν Σωματεῖα Συντεχνιακά, γιὰ τὴν κατοχύρωση τῶν συμφερόντων τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ ὑπαλλήλων. Τὴ συμβολὴ του στὴν κίνηση εἶχε δώσει καὶ

ὁ Θεμοκλῆς Πασιάδης. Ἀπὸ αὐτὰ ἡ Συντεχνία ξυλουργῶν εἶχε ὀργανωθεῖ καλύτερα. Ἰδρυσε συνεργατικὴ, ὅπου κάθε ἄνεργος ξυλουργὸς ἐργαζόταν καὶ εἶχε τὴν ἀντιμισθία του ἀπὸ τὰ κατὰ παραγγελία ἢ προληπτικὰ κατασκευαζόμενα εἶδη: Σκάφες, κάρκελες, τραπέζια κλπ.

Στὲς ἀρχές τοῦ 1921, μὲ τὴν χειροτέρευση τῆς πολιτικῆς κατάστασης, καὶ τὰ Σωματεῖα αὐτὰ θὰ σβήσουν.

Ἡ συγκινητικὴ μέριμνα γιὰ τὰ Ἐκπαιδευτικά.

Τὰ Κοινοτικὰ τακτοποιήθηκαν. Συμπληρώθηκαν οἱ Ἐφορίες τῶν 3 Σχολείων τοῦ τόπου, ἐπίσης τὸ διδακτικὸ προσωπικόν.

Ἡ Ψωμιάδειος Σχολὴ συμπληρώθηκε τὸ 1919—20 ἀπὸ πεντατάξια σὲ ὄχτατάξια, μὲ τοὺς μαθητὲς καὶ τὲς μαθήτριες τῆς Ε', Στ' καὶ Ζ' τάξης, που τὴν προηγούμενη χρονιά δὲν μπόρεσαν νὰ φοιτήσουν ἀπὸ ἐλλειψη διδακτικοῦ προσωπικοῦ.

Ἡ «Καριπίδειος Σχολή» λειτουργοῦσε ὡς τετρατάξια μικτῆ. Ἡ Σχολὴ Εὐαγγελικῶν τετρατάξια ἐπίσης.

Σὲ κάθε Σχολὴ λειτουργοῦσε καὶ μονοτάξιο προπαρασκευαστικὸ Νηπιαγωγεῖο.

Τὸ ἔτος αὐτὸ φοιτοῦσαν στὴν «Ψωμιάδειο Σχολή» 700 περίπου μαθητὲς καὶ μαθήτριες μὲ 11 δασκάλους καὶ δασκάλισσες. Στὴν «Καριπίδειο» 150 μὲ 3 δασκάλους καὶ στὴν Σχολὴ Εὐαγγελικῶν 100 περίπου μὲ 3 δασκάλους ἐπίσης, μὲ μισθοὺς λίρες τ. χάριτινες 40 ἕως 70 μηνιαίως.

Παράλληλα, κανονικὰ καὶ ἄρτια λειτουργοῦσε καὶ τὸ Ὁρφανοτροφεῖο, μὲ τὴν προστασία τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

Γενναῖα διάλυση Λέσχης.

Ἡ Λέσχη ἐπίσης συνέχιζε τὴν ἀθόρυβη λειτουργία τῆς. Μὰ ὑπῆξε λιγὼς. Πρὶν προφτάσει νὰ ὀλοκληρώσει τὴ δράση τῆς, μὴ ἀντίδραση, που στρεφόταν κατὰ τοῦ κυριότερου ἰδρυτῆ τῆς Χ. Σιδηροπούλου καὶ που εἶχε γιὰ προκάλυμμα μὴ ἀδικαιολόγητη γιὰ τὴν ἐποχὴ καὶ ὑποπτη μισαλλοδοξία, τὴν καταδίκασε νὰ σβῆσει στὲς ἀρχές τοῦ 1920.

Ὁ Χ. Σιδηρόπουλος ἦταν μέλος στὴ Διαχειριστικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἀμερικανικῆς Περιέθαλψης. Καὶ τὸ πρῶτο ἔθιγε τὴν... ταμειακὴ φιλοτιμία κάποιου Τρανοῦ!

Ἰδρυση Σῦλλογου «Νέα Ζωή».

Οἱ νέοι τοῦ τόπου, γεμάτοι δημιουργικὴ ὀρμή, ὕστερ' ἀπὸ τὲς περιπέτειες τῆς ἐξορίας καὶ τῆς νέας μορφῆς ζωῆς που εἶδανε στὴ Ρωσία, ἰδρυσαν, τὸ Μῆν ἀκόμα τοῦ 1919, τὸ Σῦλλογο τῶν «Νέα Ζωή», ἀποτελούμενο ἀποκλειστικὰ ἀπὸ νέους μόνο.

Περιλάβαινε 3 τμήματα: Κοινωνικόν, Ἐρασιτεχνικόν καὶ Ἀθλητικόν, μὲ τὴ μελλοντικὴ φιλοδοξία νὰ προστέσει καὶ Μουσικὸν τμήμα, ὅταν θὰ τὸ ἐπιτρέπαν οἱ οικονομικοὶ πόροι.

Ἀναγκαστικὸ φαλίδισμα κοινωνικῆς ἐξόρμησης.

Ἀπὸ τὰ πομπῶν τμήματα, τὸ ἀθλητικόν, ὕστερ' ἀπὸ πολλὰς συζητήσεις, θεωρήθηκε σκόπιμο νὰ μὴν ἀρχίσει τὲς ἐργασίες του, ἕως τὴν ἀποκρυστάλλωση τῆς πολιτικῆς κατάστασης. Οἱ συμπόλιτες Τούρκοι εἶχαν ἀπλωμένο τὸ ζουνάρι, ἔτοιμοι γιὰ παρεξηγήσεις. Γυμναστικὲς καὶ ἀθλητικὲς ἐπιδείξεις, τὲς γιορτές, θὰ ἦταν τὸ κόκκινο πανὶ τοῦ ταύρου... θὰ σήμαιναν στρατιωτικὲς ἀσκήσεις!

Δράση ἐρασιτεχνικοῦ ὀμίλου.

Τὸ Ἐρασιτεχνικὸν τμήμα ἐργάστηκε καλά. Ἔδωσε, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1919 καὶ μέσα στὸ 1920, τέσσερες ἕως πέντε παραστάσεις μ' ἐπιτυχία.

Οἱ Διοικητικὲς Ἀρχές πρόθυμα, κάθε φορὰ, ἔδιναν τὴν ἄδεια. Μὰ οἱ Κέρβεροι τοῦ Νεοτουρκικοῦ Κομιτάτου ἄγρυπνα παρακολοῦθούσαν, μὲ ὄργανά τους, τὲς παραστάσεις γιὰ νὰ... παρερμηνέψουν τὰ ἄθωα τραγούδια τους, τ' ἄθωότερα σκηνικά, ἀν καὶ συστηματικὰ ἔλειπε ἀπὸ αὐτὲς κάθε πολιτικὴ καὶ ἐθνικιστικὴ χροιά.

Τούρκοι θεατῆς, παρὰ τὴν ἀπαγόρευση, κάθε φορὰ, τῆς Ἀστυνομικῆς Ἀρχῆς, χυμοῦσαν αὐθάτητα σὲ θεωρεῖο, ἔτοιμοι πάντα γιὰ παρεξηγήσεις. Τὸ μῖσος, τὸ πάθος τῆς ἐκδίκησης κουφόβραζε. Ὁ Κιαιφίρ-Γιουνάν, οἱ Διαβολοῦ Ἕλληνες, διεκδικοῦσαν — ἔτσι πίστευαν — τὸν Πόντο. Καὶ οἱ παραστάσεις οἱ θεατρικὲς ἀσκοῦσαν προπαγάνδα!

Ὅπου δὲν ἰσχύει οὔτε ἡ ἄλωπεκῆ...

Φανατικὸ μέλος τοῦ Κομιτάτου, γιατρός, Τουρκοεβραῖος Ντογμές τῆς Θεοίκης, πρότεινε, τὸ θέατρο, — ὁ κινηματογράφος τοῦ 1911-14 — που μὲ θυσίες πολλὰς καὶ ἀπὸ τὸ ὑστέρημά μας εἶχε ἐπισκευασθεῖ, νὰ λειτουργεῖ ὡς Ἑλληνοτουρκικόν, μὲ μικτὸ Ἐρασιτεχνικόν Ὀμιλο, ἀπὸ Τούρκους καὶ Ἕλληνες ἐρασιτέχνες.

Ἡ πρόταση, σὰν τέτοια καὶ σὰν θεωρία, ὑπέροχη. Μὰ τὴν ἔκανε ἓνας ἀνίερρος καιροσκοπός. Ὁ ἴδιος ἀνθρωπος, που πλειοδότησε στὴν ἐξόντωση τοῦ Ἑλληνικοῦ — καὶ προτιμότερα τοῦ Ἀρμενικοῦ — στοιχείου τοῦ τόπου. Καὶ ἡ σκοπιμότητα ἦταν κατάφωρη. Ἦθελαν νὰ κάμουν — τὸ 1919 τότε καὶ μ' ἐγχείρια ἐφημερίδα τους — προπαγάνδα καὶ θόρυβο γιὰ σύμπνοιες, κοινωνικὰ καὶ ἠθικοπονεματικὰ (καὶ πρᾶσιν' ἄλογα) συνεργασίες, σὲ ἀντίθεση μὲ τὲς διακηρύξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Τύπου τῆς Κοινῆς καὶ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου γιὰ καταδυνάστεψη καὶ κατατρογμούς, γιὰ νὰ τ' ἀνατρέψουν ὅλα σὲ βάρος μας μὲ τὸ φύσημα τοῦ πρώτου εὐνοϊκοῦ ἀνέμου.

Παραμερίστηκε ὥστόσο ὁ δόλιος βρόχος, μὲ τὴν ἐπίμονη καὶ εὐλογη ἄλλωστε δικαιολογία, ὅτι οἱ Ἕλληνες νέοι οὔτε ὑποφερτὴ προφορά τῆς Τουρκικῆς εἶχαν, οὔτε καὶ

μπορούσαν να μάθουν, ως ένα ικανοποιητικό, τουλάχιστο, σημείο τη γλώσσα, σε σύντομο χρονικό διάστημα, ότι ωστόσο η πρόταση θ' αποτελέσει κοντινή μελλοντική φροντίδα...

Αποκαρδιωτικό τέλος καλλιτεχνικής κίνησης.

Για να τελειώνουμε με το θέατρο αυτό, τον χειμώνα του 1921 μās ζητήθηκε ευγενικότατα από τον Τουρκικό Έρασιτεχνικό Όμιλο, που είχε συγκροτηθεί στο Άναμεταξύ, με την πνοή του Κεμαλισμού, το κλειδί. Δόθηκε η πρώτη Τουρκική παράσταση. Ήτανε μιά άναμώρφωση της παλιάς ζωής του Τούρκου, ως αντίκειμενο έμμετάληψης από την Έλλην. Άστική τάξη. Ήτανε σάλπισμα προς την Τουρκική Νεολαία ν' αφήσει την πνευματική νωθρότητα, την κληροδοτημένη από τη Μοναρχία και την Θρησκεία. Να νιώσει τους έσωτερικούς έχτρους της, να πάρει στα χέρια της την τύχη της.

Την παρακολούθησα—άναγκαστικά—με σφιγμένη την καρδιά. Δικαιολογημένη λίγο-πολύ στη βάση της, ήταν ωστόσο βάρβαρη,

κακόβουλη κι' όργανιστική στά μέσα που χρησιμοποιούσε και προπαγάνδιζε. Και ήταν ένας πυρωμένος λίβας που ξεπολυόταν έναντιον του Έλληνικού στοιχείου, προαγγέλλοντας νέες συμφορές. Ήταν ένα είδος επίσημης καταδίκης μας.

Όταν ζητήσαμε την επιστροφή του κλειδιού, μās υποδείχθηκε «φιλικά», ότι η απόπειρα δεν ήταν ακίνδυνη... Το θέατρό μας έσβηνε για μās, με ό,τι περιείχε... Είχε αλλάξει πιά, δίχως καμμιά άλλη διαδικασία, κύριο. «Χέρ νά κιονά ίσε...»!

Άναγκαστικός περιορισμός κοινωνικής δράσης.

Ό παραπάνω Σύλλογος ποτές δεν τό αποφάσισε να ζητήσει επίσημα άδεια για την ίδρυσή του. Καιροσκοπούσε. Έμενε στη σκιά. Πρόσμενε την άποκατάσταση πολιτικής όμαλότητας, για να μη αποτελέσει ή ύπαρξή του πηγή ύποψίας κατά του Κοινού και κακοποίησης του τελευταίου από μέρος των Άρχων και των πρόθυμων πάντα «Τούρκων παραγόντων» σε περιστάσεις κρίσιμες... (Συνεχίζεται)

ΚΟΡΟΝΙΞΑ Η ΚΟΡΟΞΕΝΑ *

ΤΟΥ ΑΝΑΝΙΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Η ένθερμος Χριστιανική εϋλάβεια, τά φιλοπάτριδα αισθήματα και ό ζήλος και ή εργατικότητα των κατοίκων συνετέλεσαν εις την έντός ολίγου χρόνου άνύψωση των τοίχων μεγαλοπρεπεστάτου Ναού, του οποίου άφ' ενός μόν τα υλικά μετεφέροντο διά προσωπικής εργασίας των κατοίκων, άφ' έτέρου δέ διά τάς λοιπάς δαπάνας συνέρρεε παρά τῷ εφημερίω Παπα Χριστοδούλω χρέμα άφθονον εκ των έρανικών εισφορών των κατοίκων, οι όποιοι αΰθρομήτως, με ευχαρίστησιν και εϋλάβειαν έσπευδον να συνεισφέρουν.

Ένῳ όμως ή εκτέλεσις των έργων ευρίσκειτο έν προόδῳ επήλθεν ό θάνατος του Γαζή Σουλτάν-Μαχμουτ του Β' (1339) κατόπιν τής νίκης των Αιγυπτίων και ή άνάρρησις εις τον θρόνον του Σουλτάν Άπτούλ Μετζήτ, και πριν ή ή τοιχοποιία φθάση τά επικρανα, ήρθη ή άδεια και άπηγορεύθη ή έξακολούθησις των έργων άνεγέρσεως του Ναού.

Οι ευσεβείς και θαρραλέοι Κοροξενοί, πρό του άπροόπτου σκληρού δι' αυτούς μέτρου τούτου, δεν άπεθαρούνθησαν, άλλ' έσπευσαν να άσκήσουν όλην των την επεμρορήν εις τον τότε Τοπαρχήν τής Έπαρχίας (Δερέμπεη Ουτχουντζου-ζατέ Χατζή Άλήμπεη, ίνα άνανεώση την άδειαν δι' άποπεράτωσιν των Οικοδομικών έργων του Ναού.

Ό Χατζή Άλήμπεη, έδρα του Τοπαρχείου του οποίου ήτο τό Όθωμανικόν χωρίον Μοναστήρ (άλλοτε μεγάλη μονή, περίε

της οποίας πολλοί θρύλοι υπάρχουν) επί του Χαροιάτου ποταμού, περι τά δώδεκα χιλιόμετρα Β.Α. του χωρίου Κοροξένης, έχων υπ' όψιν του τάς κατά τής πασαδοκρατίας διαθέσεις του άποθανόντος Σουλτάν Μαχμουτ του Β' και μη γνωρίζων τάς προς την πλευράν ταύτην άπόψεις του Νέου Σουλτάνου, επιθυμών δέ να έχη την ευνοίαν των κατοίκων Κοροξένης, οι όποιοι δεν έπαυσαν να έχουν ευνοούμενους των Σουλτάνων σπουδαίους παράγοντας, διέταξε την άνευ άδείας έντός ολίγων ημερονυκτίων στέγασιν του Ναού, ίνα κατά επιτόπιον εξέτασιν μετά τυχόν καταγγελίαν ευρέσθουν αι άρχαι πρό τετελεσμένον γεγονότος.

Μόνον τόση διαστολή έχρειάσθη ίνα στεγασθῆ, άν όχι σύμφωνα με τό σχέδιον, τουλάχιστον εις τό σημειον εις ό ευρίσκειτο ή τοιχοποιία και ή θύρα και ό Νάρθηξ, ό όποιος άπετέλει μεγάλην στοάν μετά τρούλου, ήτις ήγνονε δύο Ναούς τον τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου (άρχαιον) μετά του Άγίου Γεωργίου (νέου) άνεγειρομένου Ναού, ώστε, όταν μετά τριήμερον άποστάλη εκ μέρους του Δερέμπεη γνωμοδότης, μετά δυνάμειως χωροφυλακής, τό έργον ευρέθη τελειωμένον και ή σχετική εκθεσις του Δερέμπεη προσέκαλεσε την άναγνώρισιν του Ναού παρά τη Ύψηλή Πύλη και την χορήγησιν άδείας λειτουργίας αυτού.

Η κοινοποίησις τής νέας άδείας ετόνωσε περισσότερο τον ζήλον των κατοίκων των οποίων ενετάθη ή προσπάθεια και έγένητο ή άποπεράτωσις του Μεγαλοπρεπούς εκείνου Ναού, και του περιβόλου αυτού του περι-

κλείσαντος την ξυνωρίδα των Άγίων Τεμετών μετά των νεκροταφείων όπου άναπαύονται σήμερα οι άειμνήστοι γονείς και άδελφοί μας.

Παραπλεύρως του περιβόλου άνηγέρθη και τό ευπρεπές διδακτήριον τής Άστικής Σχολής του χωρίου και τό επί τής εισόδου του περιβόλου μεγαλοπρεπές επί δωδεκαστύλου κωδωνοστάσιον.

Τοσοῦτος ήτο ό ζήλος και ή Χριστιανική εϋλάβεια των κατοίκων ώστε κατά τάς παραδόσεις, οι κάτοικοι μεταφέροντες σχιστολίθους δι' ών έστεγάσθη ό Ναός εκ τής θέσεως «Τσελενδούρτια» ήμιλιώντο ποίος να μεταφέρη τους περισσότερους ίνα κερδίση μεγαλύτερον μισθόν τής Χριστιανώσνης του. Ό δέ επιβλέπων τά έργα οικοδομής του Ναού Άρχιτέκτων Τζομής, όστις πλήν τής επιβλέψεως ειργάζετο και αυτοπροσώπως ως κτίστης καθ' όλον τό διάστημα, δεν έδέχθη παρά του Ταμίου τής επί των έργων Έπιτροπής άειμνήστου Παπαχριστοδούλου περισσότερον των πέντε γροσίων ημερομίσθιον όσα ελάμβανον και οι άλλοι κτίσται ειπών χαρακτηριστικώς τά εξής:

«Εφ' όσον οι κτίσται πληρώνονται με ημερομίσθιον πέντε γροσίων και εγω δεν πρέπει να πληρωθῶ περισσότερον διότι, όσες ώρες δουλεύω αυτοι εις τό Χαϊρέτι (άγαθοεργία) τόσες εδούλευα και εγω».

Τόση ήτο ή φιλοπατρία και ή συνοχή των κατοίκων του χωρίου κατά την περιόδον ταύτην, ώστε νέα ζωή, νέα πρόδοσις και νέος πολιτισμός άνεπτύχθη έν αυτῷ.

Αφ' ενός μόν τό σχολειον εις τό όποιον έμορφώνετο ή νέα γενεά, έσφυρηλάτει χαρακτηριστικά Έλληνοπρεπείς και Χριστιανοπρεπείς, άφ' έτέρου δε αι κατά τάς εορτάς Χριστιανικαι τελεται έχάριζον ευτυχεστάτην ζωήν εις τους κατοίκους ως αποτελούσαι σταθμούς όχι μόνον εκτελέσεως Θρησκευτικών καθήκόντων, αλλά και άναπαύσεως, χορών και διασκεδάσεως.

Η εκπαίδευσις έν τῷ χωρίῳ εφθασεν εις σημειον, ίδια κατά την εποχήν τής τετραετούς Διδασκαλίας του εξ' Αδίσης ευρυμαθούς διδασκάλου και άριστου ψάλτου Άποστόλου Λαζάρου Βασιλειάδου (1) (1871—1875) να διδάξη έν τη λειτουργούση τρίτη τάξει έξαταξίου Γυμνασίου και Όμήρου Όδύσειαν μετά πλήρους συντακτικού και αναλυτικού περιεχομένου ως και Βυζαντινήν Μουσικήν και ν' αναδείξη πολλούς δημοδιδασκάλους μεταλαμβανέντας των φώτων τής Παιδείας εις τά περίε χωρία.

Στοιχεία του άναντηχθέντος ιδίου πολιτισμού έν τῷ χωρίῳ, από τής διοικητικής, οικονομικής, υγειονομικής, Έθνικής και

(1) Ό Άπόστολος Α. Βασιλειάδης ή Λαζαριδής μετά τάς εις Άδισαν πρώτας σπουδάς του παρά τῷ τότε διδασκάλῳ Ροδοκανάκῃ, άποστάλη και εις Άργυρούπολιν, εκειθεν δε παρά του εξ' Αδίσης καταγομένου Μητροπολίτου Νικοπόλεως Πανισωφάτου Χατζή Ίερουλιά εις Κερασούνα όπου άπεπαράτησε τάς σπουδάς του κατά την εποχήν Βαλαβάνη και Σπυριδώνος Κυραίου.

Θρησκευτικής άπόψεως καθίστων πραγματικήν άπόλαυσιν την ζωήν των κατοίκων αυτού και κατά την τελευταίαν περιόδον.

Δεν θέλω μόν να επεκταθῶ εις λεπτομερείς περιγραφάς των διοικητικών, εκπαιδευτικών και οικονομικών μέτρων των οποίων ή εφαρμογή επεκράτει έν τῷ χωρίῳ ως και των τελετών και Πανηγύρεων, δεν δύναμαι όμως να παραλείψω να παραστήσω συνοπτικήν εικόνα τούτων, παραθέντων κατωτέρω τά ακόλουθα:

Πανηγύρεις - Έορταί.

Πλήν των Δεσποτικών και Θεομητρικών Έορτών, οι κάτοικοι Κοροξένης ως και οι λοιποί Έλληνες του Πόντου έώρταζον με τελετάς καθ' ός εξεπληρώνοντο και κοινωνικαι ύποχρεώσεσι δι' επισκέψεων επί όνομαστικαίς έορταίς, όλας τάς εορτάς τάς έχούσας κατά τους Εκκλησιαστικούς Κανόνας άργίαν και έτελούν Πανηγύρεις.

Έν Κοροξένη ή μεγαλυτέρα Θρησκευτική Πανήγυρις έτελείτο την 23ην Άπριλίου, ήμέραν του φερωνύμου κεντρικού Ναού του Άγίου Γεωργίου, καθ' ήν συνεκντρονόντο πολυπληθείς προσκυνηται εκ διαφόρων χωρίων τής επαρχίας και άλλων επαρχιών.

Κατά την Θρησκευτικήν τελετήν τής ήμέρας ταύτης επηκολούθουν αι καθ' ομάδας πομπαι επισκέψεων με την άθάνατον λύραν των φιλοξενουμένων προσκυνητών εις συγγενικάς οικογενείας και λοιπάς τοιαύτας, όπου άν υπήρχε μέλος φέρων τό όνομα «Γεώργιος», ίνα συγκεντρωθούν τό άπόγευμα όλοι εις τό κέντρον του χωρίου «σου Τζεφέρ τ' άλλων» ή «σου Έχτιέρ τ' άλλων» διά να άρχιση με όλην την μεγαλοπρέπειαν του ό Ποντιακός χορός με παραλλαγάς Έθνικών παραδόσεων και του άθανάτου Πυροχιλιού (σέρα ή λάζικος). Η άναχώρησις των ξένων έγίνετο την επομένην.

Άλλ' ό,τι έγίνετο εις Κορόνιξαν κατά την Θρησκευτικήν ταύτην πανήγυριν, με την ίδιαν αγγλήν έτελούντο και αι Θρησκευτικαι και με έμπορικην μορφήν εξής πανηγύρεις των 29 χωρίων.

1) Άδισα, τής Αναλήψεως-κινητή Έορτή, 2) Μαυρενά, του Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου), 3) Αύλιανα και Σαραντάρ, του Άγίου Παντελεήμονος 27 Ιουλίου, και 23 Οκτωβρίου εις Αύλιανα του Άγίου Δημητρου, 4) Άμπρικάντων, τής Γεννήσεως τής Θεοτόκου 8 Σεπτεμβρίου, 5) Ένορία Μουσκέντων (Άμπρικ) τής Ζωοδόχου Πηγής, 6) Ένορία Παγαράντων, των Εισοδίων τής Θεοτόκου, 21 Νοεμβρίου, 7) Ένορία Γεητζέντων, του Άγίου Πνεύματος, 8) Ένορία Τσαπούκτων Άγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων 9 Μαρτίου και εις άλλα χωρία κατ' άλλας εορτάς με την ίδιαν αγγλήν.

Και κατά τάς εορτάς ταύτας και τάς λοιπάς τοιαύτας όσοι των κατοίκων Κορόνιξας δεν μετέβαινον ως προσκυνηται εις τάς εκτός του χωρίου Πανηγύρεις καθ' έκάστην των εορτών εκκλησιάζοντο μόν εις τον κεν-

(*) Συνέχεια από τό προηγούμενο.

τρικόν Ναόν του χωρίου, μετά την απόλυσην όμως της Θείας Λειτουργίας ολόκληρον τὸ ἐκκλησίασμα μετέβαινε εἰς φερόνυμον παρεκκλήσιον τοῦ χωρίου (τοιαῦτα ὑπῆρχον ἐν Κοροζένη πολλά ὡς ὁ Ἀηλίας, ὁ Ἀεθόδωρος, ὁ Ἀεκυπριανός, ὁ Ἀεωνοστάντινος, ἡ Ἀεπαρρασκηνή, ὁ Ἀένες ὁ Θεολόγος, ὁ Ἀένες ὁ Πρόδρομος, ὁ Ἀεστοφόρος, ἡ Ἀεμαρίνα, ὁ Ἀεπαύλιος καὶ ἄλλαι) ὅπου ἐγένετο ἡ εἰθισμένη παράκλησις καὶ ἐκεῖθεν ἤρχισον αἱ ἐπισκέψεις τῶν ὀνομαστικῶν ἐορτῶν μετ' ἐνοργάνους διασκεδάσεις καὶ χοροὺς. Ἦνα δὲ καταστῶν χαριέστεραι αἱ ἐπισκέψεις συνεκεντρώοντο κατόπιν προσυνηνοήσεως πολλοὶ ὁμοῦ εἰς οἰκίας ἐορτάζοντες καὶ διεσκεδάσαν ολόκληρους ὥρας, προκαλοῦντες οὕτω τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ ἐορτάζοντος ἀντι δυσφορίας διότι ἡ πράξις τῶν ἐθεωρεῖτο τιμητικὴ δι' αὐτόν.

Παράλειψις θὰ ἦτο δὲν παρετίθετο ἐνταῦθα καὶ ἡ ἐξῆς ἀξιοσημείωτος διασκεδάσις:

Ὁ Δημήτριος Ἀμαραντίδης, πατὴρ τοῦ δημοδιδασκάλου κατοικοῦ σήμερα Κομηναδῶν Καστορίας, Γεωργίου Ἀμαραντίδου, εὐσεβῆς Χριστιανὸς τοῦ χωρίου μας, ἀγράμματος μὲν, ἀλλὰ τύπος κομικοῦ, μετ' ἀπάνταστον εὐστροφίαν πνεύματος καὶ γλώσσης, ἐόρταζε κατ' ἔτος τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἐορτήν, τὴν 28ην Ὀκτωβρίου μετ' ἐπιβλητικότητα.

Κατ' ἔτος τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὁ Παπα-Χρυσάνθος Συμεωνίδης ἡ Σιάχ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς Ἐκκλησίας ὁδηγεῖ πολλοὺς τῶν Ἐκκλησιαζομένων εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐορτάζοντος Δημητρίου Ἀμαραντίδη, διὰ τὴν προκαλέσθη χαριτολογία καὶ ἀστεία του πρὸς ἀπόλυσιν τῶν ἐτοιμολογίων του.

Ὁ Δ' Ἀμαραντίδης τοὺς ὑπεδέχετο μετ' ὄλας τὰς περιποιήσεις, δὲν ἤξευρε ὅμως πῶς ν' ἀνταποδῶσθαι τὰ ἴσα εἰς τὸν Χατζῆ Παπα-Χρυσάνθου. Ἐπὶ ἔτη τὸ ἐσκέπτετο καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἂν καὶ πότε τιμᾶται ἡ μνήμη Ἀγίου Χρυσάνθου.

Ὅταν ὅμως ἔμαθεν ὅτι τὴν 19η Μαρτίου τελεῖται ἡ μνήμη τοῦ Χρυσάνθου, ἐστρωσεν ἐν τῇ μνήμῃ του τὸ σχέδιόν του, χωρὶς νὰ τὸ ἀνακοινῶσθαι εἰς κανένα.

Τὴν 19ην Μαρτίου τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐνθ' ὁ Παπα-Χρυσάνθος ἦτο ἐτοιμὸς νὰ μεταβῆ εἰς γεωργικὰς τὸν ἐργασίας, ἀκούει τοὺς κώδικας τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἤχουν ζωνόως. Ἐκπληκτὸς βάλλει τὰ ἐορτερὰ του ὀρᾶσα καὶ φθάνει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν ἤγησε βεβαίως ν' ἀντιληφθῆν περι τίνος ἐπρόκειτο ὅταν εἶδε τὸν γέροντα Δημήτριον Ἀμαραντίδην (1) νὰ ξακολουθῆ τὴν κωδωνοκρουσίαν εὐθύμα καὶ ζωνόως.

(1) Ὁ ἀγράμματος αὐτὸς γέρον δὲν ἐθαυμάζετο μόνον δὲ τὰ εὐθύμα ἀστεία του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς προχειροὺς μὲν ἀλλὰ σοφὰς λύσεις τὰς ὁποίας ἐδίδεν εἰς ὑποθέσεις: Μία ἀπὸ τὰς πολλὰς τῶν αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ ἐξῆς: Ὁ πλουσιώτερος τοῦ χωρίου Ἀμρικιάντων Στέφανος Γαλιτσίδης, ὁ ἐπιλεγόμενος Στεφάν-ἄγας, δὲν εἶχε υἱὸν καὶ ἐζήτησε νὰ παραλάβῃ τὸν μέλλοντα σύζυγον τῆς θυγατρὸς του ἐσώγαμβρον. Ὁ τοιοῦτον ἐθεώρησε κατάλληλον τὸν

Εἰς ἐρώτησιν του, τί τρέχει; Ὁ μπάμπας Δημήτρης τοῦ ἀπαντᾷ: «Πάντα Ἀεδημήτρο, κ' ἔχομε. Ἐχομε καὶ Ἀεχρυσάνθου»: (Δὲν ἐορτάζομε πάντοτε τὸν Ἀεδημήτρον. Ἐορτάζομεν καὶ τὸν Ἀεχρυσάνθου).

Τοῦτο ἤρκεσεν εἰς τὸ νὰ γίνῃ τελετὴ παρακλήσεως μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ὁποίας νὰ διασκεδάσουν ολόκληρον τὴν ἡμέραν καὶ μέχρι βαθείας νυκτὸς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Παπα Χρυσάνθου πολλοὶ Κοροζένοι μετ' ἐπιβλητικὴν Χριστιανικὴν ἀγάπην καὶ νὰ καθιερωθῆ ἔκτοτε ὡς ἡμέρα ἀργίας διὰ τοὺς Κοροζένοὺς ἡ 19η Μαρτίου ἡμέρα τοῦ Ἀγίου Χρυσάνθου.

Ὅλα τὰ ἔθιμα τοῦ χωρίου προσέδιδον εἰς τὰς Ἐορτάς πλήρη Χριστιανικὸν χαρακτῆρα, ἴδια δὲ τὰ τῆς μεγάλης ἐορτῆς τοῦ Πάσχα.

Κατ' αὐτὴν, ἵνα γίνῃ ἡ προπαρασκευὴ διὰ τὸν ἐορτασμόν, δὲν ἤρκει διακόσμησις τῶν κατοικιῶν καὶ τῶν ἀτόμων ἀλλὰ καὶ ὁ ἐξαγνισμὸς τῶν ψυχῶν.

Πρὸς τοῦτο, ἐκάστην Μ. Πέμπτην καὶ Μ. Σάββατον ἐπεδιώκετο συνδιαλλαγὴ τῶν ἐν διαστάσει τυχόν εὐρισκομένων γειτόνων καὶ ἐδίδοντο ἐπισκέψεις εἰς πενθούσας οικογενεῖας ἵνα τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἀξιώθων τοῦ ἀσπασμοῦ μετ' ὁ Χριστὸς Ἀνέστη. Ἐμπρακτον δὲ ἐκδήλωσιν τῆς συμφιλίωσης παρίστανεν ὁ χαιρετισμὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως, ὁ ὁποῖος ἐγένετο ὡς ἐξῆς.

Κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς πομπῆς τῆς Ἀναστάσεως ἐκ τῆς ἐκκλησίας ολόκληρον τὸ ἐκκλησίασμα, προπορευμένων τῶν σημαίων, ἐξαπτερυγίων καὶ εἰκόνων, ἐπομένων δὲ τῶν ἱερέων καὶ ψαλτῶν καὶ ἀκολουθοῦντος τοῦ λαμπαδηφόρου πλήθους, ἀπὸ περιήρητο τὸν περίγυρον τῆς ξυνορίας τῶν Ἀγίων Τεμενῶν (Ἀγίου Γεωργίου καὶ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου) κατέληγεν εἰς τὴν δυτικὴν πλευ-

Κωνσταντίνου Ἐξακουσίδην, υἱὸν τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Κορόνιχα Παπα Διαμαντῆ, ὁ ὁποῖος μετὰ ἄλλων ἐξήγησε τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς του. Πρὸς τοῦτο ἐπισκέφθη τὸν Παπα Διαμαντῆ καὶ τοῦ ἀνακοίνωσεν τὸν σκοπὸν του μετ' ἐλπίδα ὅτι δὲν θὰ εἶχε ἀντίρρησην.

Διηκούσας, μετὰ τῶν δύο, εὐρείας ἐπὶ τούτῳ συζητήσεως, καθ' ἣν ὁ μὲν ἐξήτει νὰ πάρῃ τὴν νύμφην εἰς τὸ σπίτι του, ὁ δὲ ἐξήτη νὰ γαμβρὸν ἐσώγαμβρον. Ὁ ΓεροΔημήτρης ὅστις ἀκολουθοῦσθαι τὴν συζήτησιν προσποιούμενος ὅτι δὲν προσέχει εὐστοργαῶδες τὴν φιλοσοφικὴν παροίμιαν τῶν προγόνων μας: γαμβρὸς υἱὸς κ' γίνεται καὶ θαγατέρα νύμφη, ἦτοι: ὁ υἱὸς γαμβρὸς δὲν γίνεται, οὕτε δὲ καὶ ἡ θαγατέρα νύμφη.

Ὁ Στεφάν ἄγας, ἐνθ' ἐπέμεινε εἰς τὰς ἀπόψεις του καὶ εἶχε ἀπόφασιν νὰ μεταβῆ τὸ συνοικέσιον ἂν δὲν ἐδίδετο ὡς ἐσώγαμβρος ὁ υἱὸς τοῦ Παπα Διαμαντῆ, ὡς ἦκουσε τὸν γέροντα Δημήτρον νὰ τοῦ ὑπενθυμίσῃ μετ' ἐπιβλητικῶν ἀνοτογράφων τὴν παροίμιαν αὐτὴν, κατέστειλεν τὸν ἐπισημὸν του, ἠλλάξεν ἀμέσως γνώμην καὶ ἀπεὶ συνεζήτησεν τὸν Ἀμαραντίδην λέγει εἰς τὸν Παπα Διαμαντῆ:

Καὶ τοὺς δύο μας ὑπενθύμησεν ὁ Ἀμαραντίδης ὅτι θὰ ἐσπεκόμεθα ὑψηλότερα ἂν ἀφῆσθαι τοὺς ἐγαίμους καὶ οὐκ ἐσθῆμαι λογικά. Ἐγὼ δὲν ἔχω πλέον ἀντίρρησην νὰ δώσω τὴν κόρην μου εἰς τὸν υἱὸν σας ὡς νύμφην τοῦ σπιτιοῦ σας. Καὶ ἐγὼ ἠθελόγησα τὸ συνοικέσιον, εἶπεν ὁ Παπα Διαμαντῆς, καὶ ἤρχισεν ἡ διασκεδάσις.

ῶν τοῦ Ναοῦ ὅπου μετὰ τοὺς αἶνους «Πάσχα ἱερὸν ἡμῖν σήμερον κ.λ.π.» ψαλλομένου τοῦ Δοξαστικοῦ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» ἐγένετο μετ' εὐλαβείας ἡ προσκύνησις τῆς Ἀναστάσεως.

Ἐκαστος τοῦ ἐκκλησιασματος ἀπὸ προσεκύνησιν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἠσπάζετο τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως ὡφειλε νὰ λάβῃ θέσιν παραπλεύρους τοῦ τοῖχου τοῦ Ναοῦ ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου ἵνα ὁ δεύτερος δώσῃ ἀσπασμόν εἰς τὸν πρῶτον μετ' ὁ χαιρετισμὸν «Χριστὸς ἀνέστη» καὶ ἀπὸ λάβει τὸν ἀντιχαιρετισμὸν «ἀληθῶς ἀνέστη» λαμβάνει θέσιν πλῆσιόν του, ὁ τρίτος εἰς τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον, ὁ τέταρτος εἰς τὸν πρῶτον, δεύτερον καὶ τρίτον καὶ οὕτω καθέξῃς μέχρις ὅτου ἐπροσκύνη καὶ ἐδίδεν οὕτω τὸν ἀσπασμόν τῆς Ἀναστάσεως ολόκληρον τὸ Ἐκκλησίασμα. Ἄν δὲ τυχόν ἀπέφυγε τις τὸ προσκύνημα καὶ τὸν χαιρετισμὸν, ἐφωρᾶτο ὅτι δὲν ἔχει συνδιαλλαγὴν καὶ ἐτιμωρεῖτο μετ' ὁ χαιρετισμὸν «ἀνάξιος».

Τοὺς σταθμοὺς τούτους ἀπολαύσεως χαρᾶς καὶ εὐδαιμονίας τῶν κατοικῶν, συνεπλήρων καὶ τὰ διοικητικὰ ἔθιμα καὶ μέτρα, τὰ ὅποια, ἀφ' ἐνός μὲν προελάμβανον διενέξεις μετὰ τῶν κατοικῶν καὶ ἐχάρυζον εὐχαρίστους στιγμὰς ἐπικοινωνίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξησφάλιζον τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς κοινότητος καὶ ἐξυπηρετοῦσιν τῶν κοινῶν ἀναγκῶν καὶ συμφερόντων τῶν κατοικῶν.

Διὰ τὴν παραστήσωμεν συνοπτικὴν εἰκόνα τῆς τοιαύτης προόδου καὶ πολιτισμοῦ αὐτῶν, παραθέτομεν τὰ ἐξῆς ἔθιμα καὶ μέτρα.

1) Ἐκπαιδευτικά.— Διὰ τὴν δημογραφίαν πόρων καὶ τόνωσιν τῆς φιλομουσίας, ἡ σχολικὴ Ἐφορὰ καθ' ἐκάστην 30ὴν Ἰανουαρίου ἡμέραν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἀργαυνοῦσιν πάνδημον τελετὴν γραμμάτων, τὴν ὁποίαν ἐπικολοῦσθαι ἔρανος καὶ λαχεῖον ὑπὲρ τοῦ σχολικοῦ ταμεῖου, καθ' οὗς σπουδαία ἠγεῖρετο ἄμιλλα γενναιοδωρίας.

2) Ὑγειονομικά.— Καθαριότητος. Καίτοι τὸ κλίμα τοῦ χωρίου ἦτο ἐξαιρετικὸν λόγῳ τῆς ὑψομετρικῆς θέσεως αὐτοῦ, τῶν πλουσιῶν καὶ διαυγεστάτων ὑδάτων, τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ὁποίου ἐσκόρπιζον οἱ ἐναγκαλιζόμενοι τὰς ἐνορίας πευκῶνες, ἐπεκράτει καὶ τὸ ἔθιμον νὰ ἀπορρίπτονται ὑποχρεωτικῶς ἀντικείμενα προσβληθέντων ὑπὸ λιμῶδους νόσου οἰκονομειῶν εἰς κρημνῶν, ἐπωνομαζόμενον «τῆ Χαμνίας τὸ παῖρ» ἦτοι (ὁ κρημνὸς τοῦ τύφου), ὅπου τὰ μὲν εἶδη ὑφασμάτων κατεαλόντο, τὰ δὲ λοιπὰ ἀντικείμενα παρεσύροντο ὑπὸ τοῦ ρευματῶν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εἰς τὸν παραπόταμον ὅστις διήρχετο διὰ τοῦ βάθους τοῦ κρημνοῦ.

3) Ἀσφαλείας.— Διὰ θεριμῶν τῶν λειβαδίων τὰ ὁποῖα ἐφυλάττοντο ἐπιμελῶς ὑπὸ τῶν ἀγοσφυλάκων τῆς κτηματικῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου καθορίζετο ἡμέρα ὁμαδικῆς μεταβάσεως διὰ θεριμῶν, ἦτις ἐγγυαστοποιεῖτο ἀφ' ἐσπέρας διὰ κήρυκος καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν πρῶτῳ κατέκλυον οἱ πρὸς τὰ λειβάδια

δρόμοι ἀπὸ θεριστάς. Οὕτω ἡ ἡμέρα αὕτη ἐπαρουσίαζεν ὄψιν πανηγυρισμοῦ καὶ ἐγένετο ἡ ἐργασία μετ' ἡμέραν, γέλια καὶ διασκεδάσεις.

4) Παραθερισμοῦ.— Καὶ ἡ 29η Ἰουνίου ἐκάστου ἔτους καθ' ἣν ἐγένετο ἡ ὁμαδικὴ ἀνοδος εἰς θέρετρα (Παρχά) καὶ ἡ 15η Αὐγούστου καθ' ἣν ἐγένετο ἡ ὡσαύτως ὁμαδικὴ ἀνοδος, ἐπαρουσίαζον ὄψιν πανηγυρισμοῦ.

5) Ξυλεύσεως.— Ζωηρότερος ἦτο ὁ πανηγυρισμὸς καὶ κατὰ τὴν ὁμαδικὴν μετάβασιν εἰς τὰ δύο ἀπέναντι ἀλλήλων δάση τὰ ὁποῖα ἐπιμελῶς ἐφυλάσσοντο ὑπὸ δασοφύλακος, πρὸς περισυλλογὴν ξηροκλάδων τῶν πεύκων, καὶ καρπῶν αὐτῶν τοὺς ὁποῖους ὠνόμαζον «μομότσια» ἦτοι κοκκονάγια διὰ καύσιμον ὕλην, ὅποτε ἐπρομηθεύετο ἐκάστη οἰκογένεια καὶ τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς δαδίων διὰ προσάναμμα ἢ φωτισμὸν διὰ τὰς ἐνδεδείχ.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐπεκράτησεν ἀπὸ τῆς περιώσεως τῶν δύο πευκῶνων «Τζακαλάντων» καὶ «Ἀλατόμ» περὶ τῶν ὁποίων γίνεται μνεῖα εἰς τὸ μέρος ὄρεογραφία τῆς παρούσης πραγματείας, ὑστερον ἀπὸ τὴν τελείαν ἀπογύμνωσιν τῆς δασοσκεπτοῦς ὀλοκλήρου κτηματικῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου ἡ ὁποία ἐγένετο κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν μεταλλείων δι' ἐκκαμίνευσιν τῶν μετάλλων.

Εἰς τὴν προφύλαξιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν δένδρων τῶν δασικῶν τούτων ἐκτάσεως μεγάλως συνετέλεσεν ἡ αὐστηρότης τῶν μετρωτῶν τὰ ὁποῖα ἐφήρμοσεν ἐπὶ σειρᾶν ἐτῶν ὁ ἐκ τῆς οἰκονομίας Γιακειμῶγλου προερχόμενος Χατζῆ Ἐλευθέριος Ἐλευθερόπουλος (Κούκουλον).

Διὰ τὴν διατήρησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν διοικητικῶν τούτων μέτρων καὶ ἐθίμων τὸ χωρίον ἐδιοικεῖτο ὑπὸ Συμβουλίου μετ' ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς καὶ Σχολικῆς ἐφορίας. Εἰς ταῦτα μετεῖχε κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ὁ ἱερεὺς.

Ὑπὸ τῶν συμβουλίων προσελαμβάνοντο οἱ διδάσκαλοι, οἱ ἀγοσφυλάκες, οἱ δασοφύλακες, οἱ βουκόλοι βοῶν καὶ οἱ τοιοῦτοι λοιπῶν μεγάλων ζώων καὶ οἱ βοσκοὶ ποιμνίων προβάτων καὶ ἀρνίων.

Τὰς εὐτυχεῖς ταύτας ἡμέρας ὁμοιοῦς, καλῆς διοικήσεως, προόδου καὶ εὐημερίας διεδέχθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετηρίδα ἡμέραι χαλαρώσεως τοῦ πρὸς τὰ κοινὰ ἐνδιαφερόντος καὶ διανοίας, αἰτία τῶν ὁποίων ἦτο αἱ εἰς πόλεις ἐγκαταστάσεις ἐμπορευομένων κατοικῶν τοῦ χωρίου ἐξ ἐκείνων εἰς οὗς ἐνεπιστεῦθη τὸ κοινὸν τὴν διοίκησιν καὶ ἡ λόγῳ ταύτης στροφὴ αὐτῶν εἰς ἄλλας κατευθύνσεις. Καὶ οὕτω ἡ διαλυτικὴ ἐπίδρασις τῆς τοιαύτης κατευθύνσεως ἐμείωσε τὸ ἐνδιαφέρον των, τόσον πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νέας γενεᾶς τοῦ χωρίου, ὅσον καὶ πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων κοινῆς ὠφελείας.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἔχει παρουσιάσει τοιαύτην κακοδαιμονίαν, ὥστε, ὄχι μόνον οὐ-

δεμία πρόοδος έκτοτε έσημειώθη εις την εκπαίδευση, άλλ' ούτε και η υπό των προγόνων θεμελιωθείσα τοιαύτη διετηρήθη άκμαία.

Η τοιαύτη χαλάρωσις επέφερε και οικονομικήν έτι δυσπραγίαν εις τό χωρίον και ηρχισεν η μετοίκησις εις Ρωσσίαν ιδίως δε μετά τους Ρωσοτουρκικούς πολέμους του 1853 (Κριμαϊκού—Συνθηκολόγησις Σεβαστουπόλεως) και 1877—78 (Συνθήκη Αγ. Στεφάνου) ώστε κατά την πρώτην δεκαετίαν του είκοστού αιώνου ο πληθυσμός του χωρίου ηλαττώθη υποβιβασθείς εις 50 περίπου οικογενείας.

Βεβαίως, κατά τό διάστημα τούτο καθ' ο έπεκράτησεν η χαλάρωσις του ενδιαφέροντος προς τά κοινά δεν έπαυσαν να ευρεθούν πατριώται με πραγματικόν ενδιαφέρον και φιλοπατρίαν, πρόσωπα τά οποία έπεχειρούν να άσκησουν έλεγχοη η ν' αναλάβουν την διοίκησιν των κοινών, τό επιβάλλον όμως των Ιθυόντων ητο ευστροφότερον και έπεκράτουν ούτοι προς ζημίαν του τόπου.

Κατά μίαν μάλιστα συγκέντρωσιν εις τόν περιβόλον της Έκκλησίας όπου ησαν τά Νεκροταφεία, καθ' ην ένέγνετο έλεγχος των εκκλησιαστικων πραγμάτων ο μάρτυρα Γιώργης Όρφανίδης, ένθυμηθείς τά προς τά κοινά, τά εκκλησιαστικά και σχολικά έν γένει πράγματα ένδιαφέρον των προγόνων, άνέκραξε άποταθείς προς τους τάφους: «Οί ζωντανοί δεν καταλαβαίνουη. Δεν άκούτε και σείς οί πεθαιμένοι πού τά έθμελιώσατε;» ότε ηκούσθη να έρωτηθί «και ποία εινη η διαφορά της σημερινής καταστάσεως από την της παλαιάς;» ούτος ά-

πήντησεν. «Η μόνη διαφορά μας εινη ότι εκείνοι μόν κατά την άνέγερσιν του Ναού συνηγωνίζοντο ποίος να κάμη μεγαλειότεραν άγαθοεργίαν (χαίρει) ημείς δε, ποίος να άποφύγη την προσωπικήν εργασίαν (άγχαρίαν).

Συνέπεια της τοιαύτης καταστάσεως ητο να διαιρεθί τό χωρίον εις δύο άντιμαχόμενα και συνεχώς άλληλοσυγκρουόμενα μέρη και άντι να επέλθη βελτίωσις εις τας κοινοτικάς έν γένει υποθέσεις η χειροτέρευσις από ημέρας εις ημέραν καθίστατο αισθητοτέρα.

Η νέα γενεά παρακολουθούσα μετ' ένδιαφέροντος την κατάστασιν και βλέπουσα με μεγάλην της λύπην τόν μαρσμόν, καιτοι ο σεβασμός της προς τους πρεσβυτέρους ητο μεγάλος, επενέβη με την φιλοπατρίαν πού την έχαρακτήριζε κατ' άρχάς μεν υπό τό πρόσχημα ρυθμίσεως της διαφοράς των διαμαχομένων, άργότερον δε δι' άντικαταστάσεως των συμβουλίων των εκκλησιαστικων, σχολικων και κοινοτικων πραγμάτων.

Η χειρονομία αύτη των τοιούτων δια τόν τόπον πατριωτων της νέας γενεάς επέφερε βελτίωσιν της έν γένει καταστάσεως και ηρχισε να προάγει έκτοτε βήμα προς βήμα η πρόοδος του πολιτισμού.

Ενώ όμως η διοίκησις του τόπου εφθιασε εις σημειον ώστε να έγγυάται επάνοδον της πρό πεντηκονταετίας άκμης, πρόοδου και πολιτισμού, επήλθεν η θεωρησία της εκ του Εύρωπαικού πολέμου εκριζώσεως όλων των κατοίκων αυτού, ητις συνεπλήρωσε την καταστροφήν της πολυπαθοϋς άλλα και ένδόξου, ως προείπομεν, γενετικής μας Κορόνιζας η Κοροξένης.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΝ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΧΑΛΔΙΑΣ (*)

Του Γ. Θ. ΚΑΝΔΗΛΑΠΤΗ (ΚΑΜΙ)

Κοροξένα η Κορόνιζα (ή). Περί της κοινότητος ταύτης λίαν επιμελώς και φιλοπόνως έγραψεν εις τό άνά χειρας περιοδικόν (άρ. 14 και 17/18) ο έξ αύτης καταγόμενος Άνανίας Νικολαΐδης. Εύχης έργον θά ητο εάν πάντες οι δυνάμενοι έγραφοη και διέσωζον την ιστορίαν της πατρίδος των και ούτω θά συνετέλουη εις την καθόλου ιστορίαν του Πόντου. Εις ένίσχυσιν του έργου του κ. Νικολαΐδου συνεισφέρουμεη και ημείς την συμβολήν μας. Η Κοροξένα, άρχαιον χωρίον έν τῷ ποταμῷ Αμβροκάντων η Τζιζερες εκτίσθη κατά τόν Ιωάννην Π. Έλευθεριάδην (Ιστορία και Στατ. επ. Χαλδίας) υπό του εκ Τραπεζούντος μετά την άλωσιν φυγάδος στρατηγού Γεωργίου Κόρονος, όστις υπήρξεν ο πρώτος οικιστής αυτού. Είχε πλούσια μεταλλεία άργύρου. Την άκμήν και πρόοδον αύτης δεικνύουσιν οί ναοί και αί βρύσεις και όδοί αύτης. Υπήρξε δε μία από τας πρώτας κοινότητας,

αΐτινες επρωτοστάτησαν εις την διατήρησιν λαμπρων σχολείων και διάδοσιν της παιδείας και ίκανοί έγγραμματοι αυτόθεν διέσπαρσαν άνά την περιουκον και εις τας έν Μεσοποταμία εκ Χαλδίας Έλληνικάς κοινότητας και διέδωκαν τόν πόθοη των γραμμάτων. Έν των διαπεπών λογίων της επ. Χαλδίας αναφέρεται ο πρωθιερεύς Διαμαντής, άρχιεπ. επίτροπος του π. εκείνου, γράφας έν άριστη καλλιγραφία βιβλίον εκκλησι. φύσεως άποκειμενον έν τῷ Βιβλιοθήκη του Φρ. Αργυρόλεως και την Ιεράν λειτουργίαν κατά τό 1706 και δωρήσας ταύτην τῷ Αρχιεπ. Χαλδίας Φιλοθέφ Καστελιώτη και ευρισκομένην έν τῷ Μητροπ. ναῷ της Αργυρόλεως. Η Κορόνιζα ένέγνεσε και τόν άρχοντα Παναγιωτάκη Άβραμίδην Έξακουστόν, καπουκεγαγιάν των Πατριαρχείων Τεροσολύμων και Αντιοχείας παρά τῷ Υψηλῷ Πύλῃ και ευνουούμενον του Σουλτάνου Μετζήτ και περιού επιφυλάσσομαι να γράψω ιδιαίτερα μονογραφίαν, ως άνδρός εργασθέντος και δια την γενέθλιον αυτού πατρίδα, επαρχίαν Χαλ-

δίας. Έκ τούτου κατάγονται και οί έν Τραπεζούντι και Έλλάδι Έξακουστίδαι έμποροι.

Κουρί (τό), χωρίον με 22 οικογενείας όμογενείς έν τῷ περιφερεία με ναόν των Άγίων Αποστόλων.

Κοζλεριάντων (τό). Μία εκ των επτά ένοριων της Σάντας με 50 όμογενείς οικογενείας και τόν ναόν των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου. Οί κάτοικοι δραστήριοι και ενεργητικοί διέπρεψαν και εις τά γραμματα και τό εμπόριον. Το Κοζλεριάντων είναι πατρις του άλλου βουλευτου της Γεωργίας και ηδη έν Έλλάδι πολιτευομένου ιατροϋ κ. Ιωάν. Πασαλίδου και του άειμνήστου καθηγητου μου Φιλίππου Χειμωνίδου, άνδρων δρασάντων δια την ευημερίαν της πατρίδος των Σάντας.

Κιμπατούρ (τό). Χωρίον όμογενές εκ 50 οικογενειων του τμήματος Χερροιάνων, κείμενον ημίσειαν ώραν μακράν της Τάρατζας με ναόν του Αγίου Νικολάου.

Κορτσάφ (τό). Αρχαιον χωρίον έν Χερροιάνοις επί παραποταμία του Λύκου με 700 τ. οικογενείας. Άλλοτε υπήρξεν έδρα της επισκοπής Χερροιάνων μετά ναου καταστραφέντος. Έχει πλείστα έρείπια ναων και μνημείων, ως διεπιστώσα κατά τό 1915, ότε υπήρξεν ως ύπαξιωματικός του εκεί εργατικού τάγματος. Οί κάτοικοι Έλληνες εκτουρκεύσαντες διέτηρησαν πολλές χριστιανικάς συνθεσίας εις τους γάμους και τας πανηγύρεις των και αί γυναίκες των είναι έξόχου καλλονής.

Κουριάντων (τό) με 10 έλλ. οικογενείας εις ποτ. Γιαγλήτερες.

Κρώμνη (ή) κοινώς Κρώμ' και τουρκ. Κρωμ, έν τῷ επαρχία Χαλδίας, ύπαγομένη εις την υποδιοίκησιν Τορούλ με έδραν την Αρδασαν, έξ ης απέχει 8 ώρας και 5 της Αργυρόλεως και 16 της Τραπεζούντος. Συνφικισθη εκ της έν Παφλαγονία Κρώμνης, ως λέγει και ο Όμηρος «Κρώμναν τε, Αιγαλόν και ύψηλούς Έριθύνους». Η Κρώμνη κείται έν ευρεία κοιλάδι και επί λόφων και διαρρέεται υπό πολλων ρυακίων, άτινα σηματούζουσι τό ποτ. Κρώμνης και πηγάζουσιν εκ των ύψωμάτων Αγ. Ζαχαρίου, Καβελάκ, Κασκαρίων. Είχεν άλλοτε 1000 οικογ. η 6000 ψυχάς άπάσας όμογενείς, άλλα κατά διαφόρους περιστάσεις γενομένων μεταναστεύσεων περιωρίσθη εις 350 οικογ. Διακρίεται δε εις τας εξής ένορίας 1) Σιαμανάντων 2) Μαντζάντων. 3) Φραγκάντων. 4) Γλούβενα. 5) Ζεμπερέκλια. 6) Σαϊνάντων. 7) Αληθινός. 8) Μόχωρα. 9) Σαράντων. 10) Κωδανάντων. 11) Ρακάν. 12) Τσαχαμάντων. 13) Ρουσταμάντων. 14) Νανάκ. 15) Αωρία. Το κλίμα της Κρώμνης είναι ύγεινόν και δια τά ψυχρά αύτης ύδατα και τας λαμπράς οικοδομάς εσυχνάζετο τό θέρος υπό πολλων Τραπεζουντιων και όμογενων εκ Ρωσσίας. Οί Κρωμναίοι άνεκαθεν διεκρίθησαν ως μεταλλουργοί (γαλτζήδες). Διέπρεψαν κατά τους Βυζαντινούς χρόνους ως άγουροι μετά

του Ηρακλείου και των λοιπων αυτοκρατόρων και της εποχής των Κομνηνων. Μετά την άλωσιν ηναγκάσθησαν να λάβωσι τό προσωπειον του διπίστου και διετέλεσαν τοιούτοι μέχρι του 1857, ότε και άνεκήρυσαν εαυτους και έν τῷ φανερό Χριστιανούς και ίδρυσαν τους περικαλλείς αυτων και εκφαντορικώς προβάλλοντας ναους των. Έκτοτε επεδόθησαν εις την κτηνοτροφίαν και ευημέρησαν, κατ' έτος δε έν καιρῷ χειμῶνος οί άνδρες κατερχόμενοι εις Τραπεζούντα μετήρχοντο διάφορα επαγγέλματα.

Ητο δε η Κρώμνη έδρα μούτρη (επαρχου) με έδραν τόν Αληθινόν. Είχε δε δύο μονάς ανδρων μίαν την έν τῷ ένορ. Αληθινού, έτέραη δε την του Καστροτείου, άλλα βραβυχιους δι' άντιζηλίαν των ηγουμένων των. Είχον δε οί Κρωμναίοι καλās Σχολās εις εκάστην ένορίαν, άλλ' άστατοι και φιλοπόται εσαυτορίσθησαν υπό του Κρωμναίου ποιητου και διδασκαλου Χαραλ. Χαριάδου (κ. Χαρατζη) δια του εξής εικονικου ποιήματος:

«Οί κάτοικοι της Κρώμνης
κακότροποι της γνώμης
και υπερβολικοί.

Είν' πλάνοι κ' οινοπόται
και άχρητοι πολίται
δι' όλα τά καλά.

Σήμερον συμφωνούσι
κι' αυριον παραιτούσι
τά όσα συμφωνούη.

Και όλας των τας πράξεις
δεν βάλλουσιν εις τάξεις
και ματαιοπονούη.

Μεγάλης άμαθείας
κι' άκρας κακοηθείας
εργα πανουργικά.

Έχουν έμφυτευμένα
στάς κεφαλās δεμένας
παραπολύ σφικτά».

Κ' έν τούτοις η Κρώμνη ένέγνεσε πολλούς λογίους: τόν Ροδοπόλεως Λεόντιον, τόν Μαρωνας Χρύσανθον Τεροκλήν, τόν Ιωάν. Α. Παρχαρίδην, τόν Χ' Έλευθερίον Κτενίδην, τόν Μέγαν Έδεργέτην του Πόντου Άνδρέαν Α. Σιμώνωφ, τόν λογογράφον Γεώρ. Φωτιάδην, Θεόδ. Γραμματικόπουλον, τόν ιατρον Άλ. Λαζαρίδην και άλλους, οίτινες και ευεργέται της Κρώμνης και Τραπεζούντος άνεδείχθησαν. Οί Κρωμναίοι είναι εθνικόφρονες, τολμηρία, υπέρφανοι, άλλ' ευμεταβλήτου χαρακτήρος, ελευθεριοί δε εις τό επακρον.

Όραϊαν περι Κρώμνης ιστορία συνέγραψεν ο άειμνήστος Ιωάννης Α. Παρχαρίδης και εξέδωκεν αύτην τῷ 1911 ο υίός του Αθανάσιος έν Τραπεζούντι εις σελ. 135 σχ. μ. 8ον έν η λεπτομερῶς εκτίθεται η ιστορία της Κρώμνης.

Κωδονάντων (τό) Μικρά ένορία της Κρώμνης, βορείως του Σαράντων παρά τόν ποτ. Μόχωρας μετά παρεκκλησίου, νυν άκατοίκητος.

Κωδονά (τό) η βορειότερα ένορία του

*) Συνέχεια από τό προηγούμενο.

Δεμιρτσιμλιν άπέγουσα τών Λωριών τής Μουζένης 1 ώραν με 25 οίκογ. και ναόν τής Θεοτόκου.

Λ

Λάγκιοϊν (τό) ή Όγλάνκιοϊν. Χωριόν εκ 10 όμογ. οικογενειών εν τῷ ποτ. Τζιζερες με ναόν τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου και μίαν ώραν μακράν του Χ. Μοναστήρ. Έπί τών Κομνηνών έλέγετο Χάραινα και υπό τών Όθωμανών Όγλάνκιοϊ και λέγεται κατά τουρκικήν παράδοσιν, ότι εδόθη ως τιμάριον εις τόν ευειδή έκείνον νεανίαν, όστις κατά την άλωσιν τής Τραπεζούντος προσέφερε τῷ Σουλτάνω Μωάμεθ τῷ Β' τάς κλειδας τής Τραπεζούντος παρά τό Χόδογλαν ("Όρα Ποντικά Π. Τριανταφυλλίδου. Αθήναι 1866 σελ. 104).

Λαμπαδιόν (τό). Τό ύψηλότερον χωριόν του ποτ. Ζερμούδας εις την ρίζαν του όρους Ταύρου με 25 οικογενείας εις δύο ένορίας και ναόν του Αγίου Βασιλείου.

Λευκόπετρα (ή). Όρος και θέσις εν Χερροϊάνοις παρά τό χωριόν Κελώρια, όπου έρείπια τών ανακτόρων του Βασιλείου Διγενούς Ακριτά. Λέγεται δε Λευκόπετρα εκ του λευκού λίθου της, όπου ο έπίσκοπος Νικολέως Χ' Ιερεμίας Γεωργιάδης εκτισε λαμπράν Μονήν και Σχολήν.

Λειβάδα (τά) παρχάριον μετά πανδοχείου εν τή περιφ. Κρώμνης κάτωθεν του Αγ. Ζαχαρίου με γραφικήν τοποθεσίαν με ψυχρά και θειούχα ύδατα, αποθανατισθέν εις τά Κρωμέτικα τραγούδια.

Λειβάδ' (τό) ένορία τής Αργυροπόλεως επί γηλόφου με ναόν του Αγίου Στεφάνου και μονούδιον καλογραιών. Είχεν άλλοτε 300 οικογενείας και εσχάτως 15.

Λειβάδ' και Λειβαδόπον, (τό) ένορία τής Ίμέρας, πέραν του ποταμιού αυτής με τρεις μικράς ένορίας και 15 οίκογ. ναόν του Αγ. Γεωργίου και ωραίους κήπους. Είχε και παρεκλήσιον τής Αναλήψεως όπου έτελειτο μεγάλη πανήγυρις. Είνοι πατρις τών ήγουμένων τής Μονής Σουμελά, του αιώνοβίου Γερβασιού και Διονυσίου. Έξ αυτού κατάγεται και η οικογένεια Φωστηροπούλου του γνωστου εν Τραπεζούντι τραπεζίτικου οίκου τών Φωστηροπούλων.

Λερί (τό), εν εκ τών τμημάτων τής δ. Αργυροπόλεως μεθ' όμωνύμου ποταμιού, υπαγόμενον πνευματικώς εις την μητρόπολιν Θεοδοσιουπόλεως. Ήτο επί τών χρόνων τών Κομνηνών έπισκοπή ο «Λερίου». Έχει τά εξής χωρία: 1) Καρακοτύλ', 2) Μουρουζάντων, 3) Θεοχαράντων, 4) Αντωνάντων, 5) Λιβερτάντων, 6) Παπαδάντων, 7) Φαρχανάντων, 8) Γετουμάς, 9) Τσακουτζάντων, 10) Μακρία, 11) Χαμά, 12) Τολέκ, 13) Καπακισέ και 14) Σατρανάντων. Η έπισκοπή Λερίου διετέλεσεν υπό τόν μητροπολίτην Τραπεζούντος μέχρι του 1916, ότε υπήχθη υπό τόν μητροπολίτην Κεμάχου, ως δεικνύει πατριαρχική έπιστολή κατά τόν Π. Τριαντα-

φυλλίδην, διασωθείσα εν τή μητροπόλει Τραπεζούντος. Αργότερον περιήλθεν εις τόν μητροπολίτην Θεοδοσιουπόλεως ως και η Βαρβέτη (κ. Βαϊβούρη) και η Αζαρίς (κ. Ερζιγγιάν). Οί κάτοικοι αυτού κύριον επαγγελμα έχουν τόν γανωτήν και ιδιαίτερον αλληγορικών γλωσσικών Ιδιωμα, όπερ εχειρίζοντο εις τά σύμμικτα Χριστιανών και Τούρκων χωρία τής Μ. Ασίας και Μεσοποταμίας, όπου απήρχοντο χάριν του επαγγέλματός των.

Λετδούχ' (τό) Χωριόν όμογενές με 30 οίκογ., ναόν του Αγ. Γεωργίου και μονήν καλογραιών, εν τῷ ποτ. Τζιζερες.

Λερμούχος (δ). Τόπος και όνομασία τών με 12 καλογραιάς μονής Αγ. Γεωργίου του διά τά πολλά θαύματα αυτού επικληθέντος Ζαντού. Κείται εν τῷ μέσῳ του τμήματος Μουζένης μεταξύ τών χωριών Λωρία, Παλαδάντων, Μασούρας και Αγριδιόν υπερθεν ρυακίου και ανεκαινίσθη τῷ 1830, διά τών εισοδημάτων ενός έτους τής περιφερείας Λερίου, παραχωρηθέντων τῇ Μονῇ ταύτῃ υπό του νομάρχου Θεοδοσιουπόλεως όραματισθέντος υπό του Αγ. Γεωργίου. Έχει 15 δωμάτια λέστευκτα. Πλειότερας πληροφορίας περι τής μονής ταύτης και τών άλλων μονών τής έπ. Χαλδίας έχω εν τῷ «Προσκυνηταρίῳ» ανεκδότῳ έργῳ μου.

Λιμνία (τά) όροπέδιον μετά λιμνης εν τή περιφερεία τής Κρώμνης, όπου πλήθος πεστροφών και επί τών συνόρων τής Κρώμνης και Ίμέρας και Σάντας. Όνομασίαι «Λιμνία» υπάρχουν εις διάφορα μέρη τής έπ. Χαλδίας, ως και μεταξύ Ίμέρας—Χάκαξας και Αλτσάκαλες. Δεν έχουσι δε ουδεμίαν σχέσιν με τό φρούριον «Λιμνία», όπου εχειρίζοντο οί αυτοκράτορες και μεγιστάνες τής Τραπεζούντιου αυτοκρατορίας και περι ὧν έγγραφα εις τά «Ποντικά Φύλλα», τεύχος 14—1937, σελ. 60—61). Λιμνία έλέγετο και η ένορία τής Σάντας Ισχανάντων κατά τόν διδάσκαλον του Γένους άρχοντα Δημ. Ήλ. Οικονομίδην (δρα έργον του ο «Πόντος» 1920, σελ. 67).

Λιβερτάντων (τό) μία εκ τών ένοριών του Λερίου με 30 οικογενείας και ναόν του Αγίου Θεοδώρου.

Λύκος ποταμός, όρα την λέξιν Κελκέι τσαί.

Λυκορράχ' (τό). Χωριόν σημερον τουρκικών συνοικισθέν μετά την μετανάστευσιν τών 70 όμ. οίκογ. εξ αυτού εις Ρωσίαν και Τραπεζούντα κείται εν τῷ ποτ. Τζιζερες και έχει ερείπια εκκλησιών. Εδρίσκεται εις την άκτίνα τών επτά Ραχίων, πλησίον του κ. Αμβρικάντων.

Λυκάστ' (τό). Χωριόν εις τό ποτ. Γιαγλήτερες, άντικρυ του Παρτίου με 30 όμ. οίκογ. και ναόν του Αγ. Χριστοφόρου και επί αποτόμου βράχου. Είναι πατρις τών βιομηγάνων Ακριτιδών και του ίδρυτου του εν Τραπεζούντι Έθνικου Νοσοκομείου Π. Ακριτά.

(έπεται συνέχεια) Δ. ΚΑΝΔΗΛΑΡΤΗΣ

ΔΙΣΤΙΧΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΤΑΥΡΙ

Συλλογή του (Δ.Κ.Π.) ΣΤΑΥΡΙΩΤΗ

- 556 Γουτνίν τὸ σπαλερόπο σου κ' ἡ φοτὰ σ' μεταξένεν
βάλεν τὴν τάπλα σ' τὸ κουρσί, ἔβγαλ' τὸ βουμπακένεν.
- 557 Γουτνίν τὸ σπαλερόπο σου, τὰ δέματα πικμάδες
χαβεσλαεῦν νὰ λύν'ν ἀτα οἱ νέοι καὶ οἱ γιοσμιάδες.
- 558 Γραῖα, γραῖα χόρειφον — γραῖα εἶμαι κ' ἐπορῶ
ἂν καλοκρατεῖτε με — πέλκιαμ σείουμαι κ' ἐγὼ
» » — μούνον μούνον σείουμαι.
- 559 Γράψον τὰ τραβωδίας-ι-μ' καὶ μὴ λυπάσαι κόπον
κάποτε θὰ ῥτ' ἔναν καιρὸς καὶ θὰ πιάν'νε τόπον.
- 560 Γράψον τὰ τραβωδίας-ι-μ' ὅλον τὰ μερακλία
κι ὄνταν μερακλανεύεσαι, πείει ἀτα τρία, τρία.
- 561 Γράψον τὰ τραβωδίας-ι-μ', τραβῶδ' ἀτά ἄν ἔναν
σὰ δύο τρι' ἀνάμεσα, νὰ ἄνθυμάσαι κ' ἔμναν.
- 562 Γράφτω γράμμα καὶ στείλω σε, ἀπάντησιν περ' μένο
δύο χρόνα ἐδέβανε κι ἀκόμαν ἀναμένο.
- 563 Γράφτω γράμμα καὶ στείλω σε, ἐννέα δέκα κόλλας
θὰ ἔρται δι' σ' ἀτο σὸ χῆρ' τὸ ὀ [Χαμάλτς ὀ Νικόλας].
- 564 Γράφτω γράμμα καὶ στείλω σε, θὰ φέρ' τὸ ἀτ' ὀ σαῆς-ι
τέρεν νὰ μὴ νοῖζ' ἀτο, ὀ δκύλλον ὀ ταῆ σ'-ι.
- 565 Γράφτω γράμμα καὶ στείλω σε, κρούω ἀπάν' τὴ βούλλαν
ἀκόμαν τιδὲν κ' εἶπα σε κ' ἐκρέμασες τὴ γούλαν.
- 566 Γράφτω γράμμα καὶ στείλω σε με τ' εἶναν ξενιτέαν
ὄνταν ἔρται νὰ δι' σ' ἀτο, νὰ μὴ κρούει σ' ὀμματέαν.
- 567 Γράφτω γράμμα καὶ στείλω σε μετ' ἕναν χελιδόνι,
ἐποῖκα τὴ δοθὴν ἔθε καὶ σ' ὄνομαν τ' ἐσόν-ι.
- 568 Γράφτω γράμμα καὶ στείλω σε κὰν ἑκατὸν σειράδες
ὄρᾶσον κὰν ἄν λές ἀτο, γίνουμες μασκαράδες.

▲.

- 569 Δακῶδα τράντα πρόατα καὶ πεντακῶδ' ἄρνια
ἔσπαξανε τ' Ἀεσερί' κ' ἐποίκανε φαῖα.
- 570 Δᾶκρος νὰ τρών' δᾶκρος νὰ πίν'ν, ἐμᾶς πὸν θὰ χωρίζ'νε
θὰ κἀὼ τ' ὀσπιτόπα τ' οὐν, τὰ ὕστερ'ν' ἄς νουνίζ'νε.
- 571 Δαρμένεψον θεῖα τὸν γιό σ', ἐμναν μὴ πειράξῃ
σὰ δύο κ'ι χαρίζ' ἀτο, ἀποπίσ'-ι-μ' μ' ὄλάξῃ.
- 572 Δᾶσκαλε, ἄφ'ς τὰ γράμματα. ἴπιδέβα τὰ παιδία
ἡ ψῆ σ' πα πῶς κ' ἐπέζεψεν, τ' εὔκαιρα τὰ χαρτία;
- 573 Δατάχτ' τὴ θεατέρα σου μ' εὔτάῃ με καὶ θυμώνω
κι ἄλλο σ' ὀσπίτι σ' κ' ἔρχουμαι καὶ ἄλλο κ'ι σουμῶνω.
- 574 Δατρέ, γὰ τέρ' καὶ λάρωσον τ' ἐμόν τ' ἀγάπ'ς τὸ χῆρ
τὰ πόνα θ' ἄλλο κ' ἐπορεῖ, ἀτὲ νὰ ὑποφέρῃ.

- 575 Δατρε, νὰ ποδεδίξω σε, μ' ἄκουῖς ντὸ λέει σ' ἢ μάννα μ' μὴ λογαράης τὰ ἔξοδα, λάρωσον τὴν τρυγὸνα μ'.
- 576 Δατρε, τέρεν ντὸ ἔπαθεν, αὐτ' ἔμὸν τ' ὀμμάτι θαρρεῖς ἔκαρφώθεν ἀπέσ', ἕναν ξυλί' κομματί.
- 577 [Δαφνοπόταμε] μ' τὰ νερά σ' καὶ ντὸ πολλὰ ἀράζ'νε π' ἄκούν' τὸ βρετὸν ἄτου, ἀπομακρὰ τρομάζ'νε.
- 578 [Δαφούντα] μ' τὰ σοκάκια σου, [Δαφούντα] μ', τ' ὀσπιτόπα σ' πείει με ποῖον τὸλό' ἔφαεν, τ' ἔμορφα τὰ παιδόπα σ' ;
- 579 Δέβα ῥώτα καὶ τέρ' ντὸ λέν, ἀνθρώπ' οἱ μερακλήδες τ' ἄσπον τὴ ζῆσ' ἀπάν' τὴ ἦς, ζοῦν' ἄτο οἱ πεκοῖδες.
- 580 Δεῖκ'νε με νέισσαν κ' ἔμορφο, δίγ'νε με σεραντάραν καὶ γιὰ τ' ἄτὸ ἐπέρανε τῆ Θεοῦ τὴν κατάραν.
- 581 Δεῖξο με δρόμον νάρχουμαι, τὴ νύχταν ν' ἀνταμοῦμες τὸ σεβταλούκ' ἀίκον ἔν', ὕπνον πα μὴ κοιμοῦμες.
- 582 Δεῖξο με τ' ὀσπιτόπο σου, τὴν πόρτα σ' νὰ ἔγνωρίζω καὶ ἄδικα ἀδὰ κὶ ἀκεῖ, σὰ πόρτας μὴ γυρίζω.
- 583 Δεῖξο με στράταν νά ῥουμαι, χωρὶς νὰ δαδιρεύω σὰ ξένα πόρτας κ' ἐπορῶ, τὴν ψή μ' νὰ σιρινεύω.
- 584 Δέκα κιάλα πρόατα, ἔσπαξα σὴν χαρά σ'-ι, κ' εἶναν κοσσάραν κ' ἔσπαξεν ἢ τσουνοπεθερά σ'-ι.
- 585 Δέκα ὀμμάτα πα νὰ ἔχ', κανεῖς ἐσὲν κ' ἐλέπ' σε νασάν ἐκείν' τὸ παλληκάρ', ποὺ θὰ πορῆ καὶ κλέφτ' σε.
- 586 Δέκα φορὰς ἐγάπεσα, δέκα φορὰς ἐφέκα γιὰ τὴν ἀγάπ' καὶ τὴ σεβτάν, καμμίαν τέρτ' κ' ἐθέκα.
- 587 Δέκα φορὰς ἐγέντονε, ἔρχουμαι σὸν ψαλάφεν γιὰ δὸς τὸ λόγο σ', γιὰ ἀρνέθ', ὑπομονή μ' ἐχάθεν.
- 588 Δέκα χρόνα ἐγέντονε, ἐγὼ τὴν κάλη μ' κ' εἶδα τὴ ξενιτείας τὴν πόρταν, Ἀέρι μ', δέβα κλειδα.
- 589 Δέκα χρόνα ἐγέντονε σὴν ξενιτῶν γυρίζω ἐχάσα τὰ συλλογικά μ' καὶ καν'νὰν κ' ἐγνωρίζω.
- 590 Δέκα χρόνα ἐδούλεψα καὶ δέκα θὰ δουλεύω τῆ κυροῦ μ' τὸ παρακαμίν, κὶ θ' ἀποδενλατεύω.
- 591 Δέντρα, ὄνταν δαβαίν' τ' ἀρνί μ', τὰ κλαδόπα σου κλίστε, πέτ' ἄτεν τὰ τερτόπα μου καὶ γιὰ τ' ἔμὲν κλαψῆστε.
- 592 Δεντρόπο μου πλατύφυλλον, ἀπέσ' σὴν ἐρημίαν π' ἔρται κάθετα σὴν ἰσκιὰ σ', εὐρίκ' παρηγορίαν.
- 593 Δένω γομάρ' καὶ στείλω σε, ἕναν σιρὶν πουρτία τ' ἡμ'σὰ τὴ μάννα μ' καὶ τ' ἐσά, τ' ἄλλα γιὰ τὰ παιδιά.
- 594 Δεσπότ'ς, ποπᾶς κὶ ὁ ἔγούμενον, ἔχ'νε καλοφαίαν καὶ ἄχαροι οἱ καλοέρ', κρατοῦνε τὴν νεστεϊαν.
- 595 Δευτέραν πάω σὸν Παρχάρ', τὴν Τρίτ' ὀπίσ' γυρίζω χωρὶς δουλείαν λάσκουμαι, τὰ ἡμέρας κυλίζω.
- 596 Δευτέραν, Τρίτ' κὶ κάθουμαι, Τετράδ', Πέφτ' ἠσυχάζω καὶ γιὰ τοῖ ξέντς τὸν ἑαυτό μ', καμμίαν κὶ νεγκάζω.
- 597 Δευτέραν, Τρίτ' Τετράδ' καὶ Πέφτ' κὶ πάω σὴ δουλείαν καὶ ὄλ' κατηγοροῦνε με, ντ' εὐτάω ἀμελείαν.
- 598 Δίγ'νε με κόκκινον κρασίν, ντὸ κ' ἐπορῶ νὰ πίνω καὶ λέγ'νε μ' ἄφ'ς τὰ παλαλά σ', ντὸ κ' ἐπορῶ ν' ἀφήνω.

- 599 Δίγ'νε με νέον παλληκάρ' κὶ ἄτὸς ἐξέβεν γέρος ὄνταν κοιμοῦμες σὸ κρεβάτ', κλώσεται σ' ἄλλ' τὸ μέρος.
- 600 * Δίγω σε καὶ τὴν κεσέ μ'—νὰ τυλίουμαι ἐσὲν νὰ κοιμᾶσ' ἄφκὰ σὸ στρώμαν—νὰ φιλω σ' ἄπέσ' σὸ στόμαν.
- 601 Δίγω σε κόκκινον πογιὰν κὶ ἄλειψον τὰ χεῖλόπα σ' νὰ γίν'νταν ὀλοκόκκινα, νὰ μάζ'νε τὰ μαγλόπα σ'.
- 602 Διπόταμα, τριπόταμα, τῆ θάλασσας παιδία ἄτ' ὄλα καταπίν' ἄτα, τιδὲν κὶ ἀφήν' καμμίαν.
- 603 Δίστομον τὸ μαχαίρι σου, ἄμα ἔν' ζαγκωμένον παντέμορφο ἔν' τὸ κορίτσ', ἄμα κ' ἔν' προκομμένον!
- 604 Δός μ' ἄς παίζω τὴν κευεντζέν κ' ἐσεῖν, παιδάντ', χορέψτε ἐλάτε κ' ἐσεῖν κορτζόπα καὶ [τὸ διπάτ'] γουρέψτε.
- 605 Δός μ' ἄς φορῶ τὴ κιαπατὰ μ' φοοῦμαι γιὰ μ' κρυώνω κὶ ἀρρώστια μ' ἔν' ἄδκεμον, φοοῦμαι κὶ γλυτώνω,
- 606 Δός μου Θεέ μ' τὸ γιατρικόν, ντὸ θὰ σταλιζ' τὰ πόνα μ' κὶ ἄς δίγω σ' ἦνταν ψαλαφᾶς, ἄσ' σ' ἔρημα τὰ χρόνα μ'.
- 607 Δός με, θεῖα μ', τὸ κορτζόπο σ' ντὸ ἔν' σ' ἐμὰ τὰ χρόνα ἄτὲ ἔν' ποὺ θὰ σύρ' καὶ παῖρ', τῆ κάρδας-ι-μ' τὰ πόνα.
- 608 Δός με θεῖτσα μ' τὴν εὐχὴ σ' πολλὰ ἂν ἀγαπᾶς με κὶ χάται τ' ἐσὸν τὸ καλόν, γαμπρὸν ἂν θέλτς ν' εὐτάς με.
- 609 Δός με τὴ θεατέρα σου, θεῖτσα μ', μὴ λυπᾶσαι θὰ ἔχω καὶ παρέχ' ἄτεν καὶ ἄλλο ντὸ φοᾶσαι ;
- 610 Δός με τὴ θεατέρα σου καὶ μ' εὐρήκ'ς μαχανάδας ὁ γουρζουλάς νὰ πακλαεύ' ἀίκουνους μαννάδας.
- 611 Δός με τὸ μαντηλόπο μου, ἀτό πα ντὸ φυλάττεις ; —Ἐγὼ ἄτὸ θὰ δίγ' ἄτο τὴν ἄλλεν τὴν ἀγάπη σ'.
- 612 Δός με τὸ τουφεκόπο μου καὶ τὸ μικρὸν τὴν πάλλαν θὰ σκοτώνω τῆ δκυλλ' τὸ γιόν, κὶ ἄς πάω σὴν κρεμάλαν.
- 613 Δύο δεντρόπα ἔφυτσα, τὸ ἕναν ἔν' καρύδι, δύο κορτζόπα ἔγάπεσα, τὸ ἕναν ἄσ' τ' [Ἀγρίδι].
- 614 Δύο δεντρόπα ἔφυτσα, τὸ ἕναν ἐξεράθεν δύο κορτζόπα ἔγάπεσα τὸ ἕναν ἐτρελλάθεν.
- 615 Δύο δεντρόπα ἔφυτσα σὸ κάθεν τὸ παχτόπο μ' ἐρορίζωσαν κ' ἐφύλλωσαν, σκεπάζ'νε πολλὰ τόπον.
- 616 Δύο δεντρόπα φύτρωσαν τὸ ἕναν ἔν' σπεντάμι ἀτὸ αἰτία ἔγέντονε κ' ἐσέβα σὴ σεβτάν-ι.
- 617 Δύο κορτζόπα ἔμορφα ἢ Κερεκὴ κὶ Ἀνάστα, τὴν Κερεκὴν ἐφίλεσα τὴν ἄλλεν ἐγκαλάστα.
- 618 Δύο κορτζόπα ἔμορφα θὰ πάγ'νε σὰ ζυγοῦδα ἔμὲν ἀφοῦ κ' ἐπέρανε νὰ τρώγ'ν ἄτ'ς τὰ λυκούδα.
- 619 Δύο κορτζόπα ἔμορφα, πολλὰ ζαροματάζ'νε λέγ'νε με «χάσον τὰ γένα σ' ἄτὰ πολλὰ ἀχαντάζ'νε».
- 620 Δύο κορτζόπα ἔμορφα, ἄλλὰ φορτωμένα καλλίον νὰ μὴ ἔλεπα, ἄτὰ τὰ νεγκωμένα.
- 621 Δύο κορτζόπα ἔμορφα, σεβτᾶς παρακαμένα ἔπεραν τὰ συλλογικά μ', μάννα μ', ναηλί ἔμειναν.
- 622 Δύο κορτζόπα ἔμορφα σερεύ'νε κατεμούτα ἢ χόρα πα ἔγροικούν ἄτο, σ' ἔμὲν ἔχ'νε ὀμούτα.
- 623 Δύο κορτζόπα ἔμορφα, τ' ἕναν τ' ἄλλο ὀμάζ'νε κανεῖς πα κὶ σουμιών' ἄτα, τ' ἀνθρώπ' τὴν πίστ' ἀλλάζ'νε.
- 624 Δύο κορτζόπα ἔμορφα τ' ἕναν τ' ἄλλο τεροῦνε κάτ' λέγ'νε καὶ θεκλεύουνταν, πατοῦνε καὶ γελοῦνε.

- 625 Δύο κορ'τζόπα έμορφα. τὸ ἕναν ἀγαπᾶ με
καὶ τ' ἄλλο παγούλευκεται, λέει ἄτεν <ἡ σεβτά μ' ἔν'>.
- 326 Δύο κορ'τζόπα έμορφα, τυλίουνταν σὴ γούλα μ'
σύγκουμε νὰ χωρίουμαι, τσερίζ'νε τὴν κουκούλα μ'.
- 327 Δύο κορ'τζόπα έμορφα, τυρνίζ'νε τ' ἀγοῦρα
ἔχ'νε μαγ'λόπα κόκκινα, γαλίζ' ἄμον παγούρα.
- 628 Δύο κορ'τζόπα έμορφα, χαρτώματα φορτοῦν'ταν
βαρέα τα δαχλάκια τουν, κάθονταν καὶ 'κι σ'κούν'νταν.
- 629 Δύο κορ'τζόπα λέγ'νε με νὰ μὴ πᾶς παραδῆς μας
κ' ἔπαρ' μας σ' ἀγκαλόπο σου, κι ὅσον θέλεις νὰ φιλής μας.
- 630 Δύο κορ'τζόπα ὄρφανά καὶ πολλὰ προκομμένα,
'κ' ἔξεβεν τὸ κουσμέτ'ν ἄτουν καὶ ζοῦν ποναλεμένα.
- 531 Δύο κορτζόπα ὄρφανά, μάννας εὐχὴν ἔπεραν
'κ' ἔξιωσεν ἄτ' ὁ Θεός, ν' ἀντιζ'ν ἕναν ἡμέραν.
- 332 Δύο κορ'τζόπα τραβωδοῦν τὴ νύχταν ποῦ κοιμοῦμαι
ἀκούω τὰ νηχούς ἄτουν, πάω νὰ παλαλοῦμαι.
- 633 Δύο νερά τρεχούμενα, ἀπὸ μακρὰ ἀσπρίζ'νε
παίρ' ἤλεν σὸ νερόν ἄτουν κι ἀπομακρὰ γυαλίζ'νε.
- 634 Δύο νερά τρεχούμενα πάντα δορδοταρίζ'νε
π' ἀκούει τὸ βοετόν ἄτουν ἔθαρρεὶ κάτ'ς ταβίζ'νε.
- 635 Δύο νυφόπα έμορφα κάθονταν καὶ ἠλάσκουν
καὶ γιὰ τ' ἀντροῦδας ἄτουνε, ἄτὰ λογοπιᾶσκουν.
- 636 Δύο παιδόπα σὸ χορόν ντ' έμορφα τραβωδοῦνε
χαμογελοῦν κι ἀποφακῆσ' τὰ κορ'τζόπα τεροῦνε.
- 637 Δύο πουλόπα πλουμιστά, ἀγκὰ σὴν ποταμέαν
πῶς 'κ' ἔφοέθαν τὸ ποτάμ' καὶ ἔχτισαν φωλέαν.
- 638 Δύο πουλόπα πλουμιστά, ντό χαμελά πετοῦνε
ἐντάμιν πάντα 'λέπ' ἄτα, ἄτὰ πὰ ἀγαποῦνε.
- 639 Δύο τόπα ἔσύρθανε ἡ [Τραπεζοῦντα] 'σείεν
κι ὁ [βαλῆς] ἄσ' σὸν φόβον ἄτ' ἔρροῦξεν κ' ἐκυλίεν.
- 640 Δύο τῆιτδέκια 'φύτρωσαν. θείτσα μ' σὸ παχζόπο σ'
ἔβγαλ' καὶ δός με τὸ ἕναν νὰ λελεύω τὸ ψόπο σ'.
- 641 Δύο φοράς ἔρρώστεσα ἄδὰ σὸ τδὸλ' τὸ μέρος
κ' ἔσπριναν τὰ μαλλία μου καὶ φαίνουμ' ἄμον γέρος.
- 642 Δύο φοράς ἔρρώστεσα καὶ 'κ' ἔρθεσ νὰ τερῆς με
ἀτώρ' ἄλλο 'κι θέλω σε τὴν ψῆ σ' πὰ νὰ χαρίζς με.

ΣΑΤΙΡΙΚΟ ΚΑΥΚΑΣΟΥ

Μᾶς τὸ ἔστειλε ὁ Γ. Κ. ΣΟΓΡΑΦΙΔΗΣ

- 1 Ἐνας ψύλλος σὸ σαρβάλι μ'
Μπρὲ ντό ἔγκεν σὸ κεφάλι μ'!
'Απόψ' τὴ νύχταν με τὸν φέγγον
Ζουρναλὴν πελᾶν ἐγέντον.
- 2 Τὴ δκυλίτ'ι-μ' ὁ υἱὸν
'Ατὸς πῶς ξάι 'κ' ἔχ' θεὸν
Νά ναμοῦσ' νᾶ ἐντροπήν
Τίζα κροῦει ἂ σὴν τδορπήν.
- 3 Ἄμον κόλασης δεϊτάνος,
Τὴ δκνέα ὁ Τουδμάνον,
'Μπαίν' σὰ γόλα μ', χαντιλάζ' με,
Σὰ πατζάχα μ' καὶ δελᾶζ' με.
- 4 Σὰ παλτούρα μ' καὶ σ' ἀοϊκᾶ
'Ανία, τεμάκι, .. ἔγροϊκα,
Δάκ' δκυλόπιστα, ταιμπίζ' με
Καὶ τὴν ὄραν τρεῖς γνεφίζ' με.
- 5 Ἄρ' σὸ μέρωμαν ἀπάν'
Σὴν οὐζούντερεν κ' ἄλλ' ἄν'
'Ο δεϊτάνον ἐπιᾶστεν
Καὶ σομίαν.. ἐδικάστεν!

ΑΣΧΟΛΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΤΑΥΡΙ

Τοῦ (Δ.Κ.Π.) ΣΤΑΥΡΙΩΤΗ

Γ'. ΦΥΤΟΛΟΓΙΚΑ*

Εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον ἀναφέρονται αἱ ἀσχολια ἐκεῖνα, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν τὴν δεινδροκομίαν τὴν λαχανοκηπουρικὴν καὶ πᾶν ἄλλο σχετικὸν πρὸς αὐτάς ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν φυτῶν. Τὸ λεξιλόγιον, ποῦ παρατίθεται εἰς τὸ τέλος, περιλαμβάνει μὲ πᾶσαν δυνατὴν ἀκρίβειαν, τὰ διάφορα εἶδη τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἀγρίων δένδρων καὶ θάμνων καθὼς καὶ κατὰ τὸ δυνατόν πλήρη ὀνοματολογίαν τῶν ἐν τῇ περιοχῇ Σταυρί εὐδοκιμούντων λαχανικῶν, χορτῶν καὶ ἀνθέων.

α) Δεινδροκομία.

Εἰδικοὶ δεινδροκόμοι δὲν ὑπῆρχον. Ὅλοι ὅμως οἱ κάτοικοι ἐπεδίδοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν ὀπωροφόρων δένδρων. Παράλληλα μὲ τὰς ἄλλας ἀγροτικὰς ἀσχολίας τῶν καλλιεργοῦσαν καὶ τοὺς περιφήμους παχτσέδες τῶν. Μὲ τὴν ἐργατικότητά καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν Σταυριωτῶν, αἱ παρόχθιοι τοῦ ποταμοῦ Σταυρέως (μεταγεν. ὀνομασία)

ἐκτάσεις μετεβλήθησαν εἰς χλοερὰ ποτιστικὰ λιβάδια, ἐφτυτευμένα μὲ διάφορα ὀπωροφόρα δένδρα. Τὰ ὀφελή ἀπὸ τοὺς παχτσέδες ἦσαν λίαν ἱκανοποιητικά. Διότι ἐκτὸς τῶν ἀφθόνων ὀπωρικῶν, παρεῖχον καὶ ἀφθονὸν λιβαδόχορτον (ποτιστικόν), τὸ ὁποῖον ἐθεορῆζον δύο ἢ τρεῖς φορὰς κατ' ἔτος.

Ἡ καλλιέργεια ὀπωροφόρων δένδρων εὐρίσκετο εἰς μεγάλην ἀκμὴν μέχρι τοῦ 1886. Ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν χωριδίων Στύλος καὶ Παζπὲν δηλ. ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ Σταυρέως εἰς τὸ ποτάμιον Γαυλίητερε μέχρι τοῦ καταρράκτου τῆς Γαράπογας ἢ Χαλκολίμν' (ἀπόστασις 7 χιλιομ. περίπου), αἱ ἐκατέρωθεν τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ στενόμακρο ἐκτάσεις ἦσαν σκεπασμένα μὲ ὀπωροφόρα δένδρα. Ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ἀφανῶς καὶ ἀθροῦβως ἔτρεχον τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ, περιωρισμένα ἐντὸς δύο μακροτάτων παραλλήλων τοίχων, οἱ ὁποῖοι ἐκτίζοντο προχείρως μὲ ὀγκολίθους.

Ἡ εὐγενὴς ἀμίλλα καὶ ἡ ἱκανοποιητικὴ ἐσοδεία, ὤθησαν τοὺς χωρικοὺς πρὸς βελτίωσιν τῆς καλλιέργειας καὶ πρὸς μεθοδικωτέραν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀστειρευτοῦ τοῦτου πλοῦτου. Οἱ δεινδροκόμοι ἐκαλλιεγοῦντο ἐπιμελῶς. Τὰ ὑποκείμενα (ἀγρία) δένδρα ἐφτυτεύοντο ἤδη εἰς γραμμὰς εὐθείας καὶ εἰς κανονικὰς ἀποστάσεις. Διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ ἐξευγενίζοντο καὶ εἰσήγοντο νέα εἶδη ὀπωροφόρων δένδρων, τὰ ὁποῖα ἀπέδιδον περισσώτερον καὶ καλύτερον καρπός.

Δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ ἀντιληπτόν, ὅτι ἀπαιτοῦνται καὶ εἰδικαὶ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις περὶ δεινδροκομίας.

Ὁ Κρυφὸς Χασάν ἐφέντης (Παρασκευᾶς Μακρίδης), ἀπὸ τὴν ἐνορίαν Ἀφκατωχώρ', μετεκάλεσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰδικὸν δεινδροκόμον, εἰς τὸν ὅποιον ἀνέθεσε τὴν περιποίησιν τοῦ μεγάλου δεινδροκόπου του. Τὴν λαμπρὰν ταύτην πρόδον τῆς δεινδροκομίας ἀνέστειλε ἢ κατὰ τὸ 1886 ἐπισυμβᾶσα καταστρεπτικὴ πλημμύρα. Ὁ τόπος ἐρημώθη καὶ τὴν ὄραϊαν ἐκείνην δεινδροφυτευμένην κοιλάδα, ἐκάλυψαν σωροὶ χωμάτων, ἄμμου καὶ ὀγκολίθων (1).

Οἱ κάτοικοι παρ' ὅλην τὴν καταστροφὴν δὲν ἀπλησίσησαν. Ἀμέσως ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναδημιουργίας. Ἀρκεταὶ ἐκτάσεις ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐδεινδροφυτεύθησαν ἄλιν. Τοιοῦτοτρόπως ἀνευσιτήθησαν δεινδροκόμοι εἰς πολλὰ μέρη. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας οἱ σπουδαιότεροι ἦσαν: Τ' Ἀρχόντζογλη τ' Ἀντιέα τὰ παχτσάδες, τῆ Ποπὰ τῆ Γιάνν', τῆ Ποπα-Κωνσταντίν', τῆ Μονοβάντων τὰ παχτσάδες, τῆ Κοκοζάντων, τῆ Παρασκευιάντων κ. ἄ.

Κυρίως ἐκαλλιεγοῦντο ὀπωροφόρα δένδρα, τῶν ὁποίων οἱ καρποὶ εἶχον μεγαλύτεραν ἀντοχὴν ἢ ὀριμαζαν ἀργά. Εὐδοκικοῦσαν ἀρκεταὶ ποικιλίαι καρποφόρων δένδρων ὡς μηλέαι, ἀπιδέαι, ἀλάδεαι, δαμασκηναί, κερασεῖαι, βουσιναί, καρυδέαι, κωδωνεῖαι κλπ. Μάλιστα εἶδος ἀπιδέας, λαηνάπ' ἐπιτοπίως καλούμενον—διότι οἱ καρποὶ του εἶχον σχῆμα λαγύνας,—εἶχον ἐξαιρετικὴν πρόδον καὶ ἦτο πολὺ ἐξυηρητικὸν εἰς τοὺς κατοίκους. Τὸ ὑποκείμενον του ἦτο ἀγριαχλαδιὰ (γχορτοῖα) Ἀνεπτύσσοτο ταχέως καὶ εἶχε μεγάλην ἀντοχὴν. Ἀπέδιδε ἀφθονον καρπὸν (150—500 ὀκάδ.). Ἐπίσης αἱ μηλέαι καὶ δαμασκηναί παρεῖχον ἀφθονον καρπόν. Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἐκαλλιεγοῦντο καὶ πολλὰ μωρεοδένδρα πρὸς διατροφήν μετασοκωλήκων. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μας ὁ καρπὸς τῶν μωρεοδένδρων (τούτια) ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τροφή νωπὸς καὶ ἀπεξηραμένος.

Τὰ περισσώτερα τῶν ἀγρίων ἢ ἀκαρπῶν δένδρων ἦσαν αὐτοφυῆ, ἀποτελοῦντα συνεχῆ δασικὴν ἔκτασιν ἢ μικρὰ δασωμένα τοπία. Εὐδοκικοῦσαν ἢ δρῦς, ἢ λεύκη, τὸ πεῦκον, ἢ ἐλάτη, ὁ σφένδαμνος, ἢ μεσπιλέα, ἢ τσουρανεά κ. ἄ. Ὅπως ἰδιαίτερα φροντὶς καταβάλλετο διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἡμέρου λεύκης (παρτίν, ἀλλαχού καθακ'). Ὁ πολλαπλασιασμοὸς τῆς ἐγίνετο διὰ μοσχευμάτων ἢ δι' ἀπλῶν κλάδων, οἱ ὁποῖοι ἐφτυτεύοντο εἰς ὑγροὺς τόπους. ὅπου ἀνεπτύσσοντο πολὺ ταχέως. Τὰ παρτὰ κλαδευόμενα ἀνὰ πᾶσαν dietian,

* Βλέπε Β' μέρος σὺν 15]16 τεύχος.

(1) Βλ. Ποντ. Φόλλα τεύχος 25 σελ. 11.

ἐλάμβανον μέγα ὕψος καὶ ἀποκοῦσαν εὐθυτενὴ κορμὸν, ἀνευ ρόζων. Τὰ ἀποκοπόμενα, κατὰ τὸ κλάδευμα, κλαδιά μετὰ φύλλον, ἀποξηραίνοντα, ἐχρησίμευον κατὰ τὸν χειμῶνα ὡς τροφή τῶν οἰκοσίων αἰγοπροβάτων.

Ἀπὸ τὸν κορμὸν τῶν παρτίων, ἐλάμβανον οἱ κάτοικοι τὴν οἰκοδομήσιμον ξυλείαν (σανίδα, καθρόνια, δοκάρια), καὶ πολλάκις τὴν καύσιμον ὕλην (καυσόξυλα).

Ὁ ἐμβολιασμός δένδρων δι' ὀφθαλμῶν (ἐνοφθαλμισμός) ἦτο ἄγνωστος. Ἐρχησιμοποιεῖτο ὁ ἐμβολιασμός δι' ἐγκεντρισμοῦ, ὁ ὁποῖος πολλὰκις ἀπετύγγανε διότι τὸν ἐκτελοῦσαν ἀμαθεῖς καὶ ἀδέξιοι. Εὐτυχῶς

Ἐμβολιασμός
ἐδημοουργήθησαν αὐτοδιδασκτοὶ (ἐκ πείρας) εἰδικοὶ ἐμβολιαστοὶ δένδρων, τοὺς ὁποῖους μετεκαλοῦσαν οἱ ἐνδιαφερόμενοι, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐμβολιάσουν δένδρα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας συνεστήθη φυτώριον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐπρομηθεύοντο οἱ βουλόμενοι, δενδρῦλλα ἐμβολιασμένα.

Κλάδευμα συστηματικὸν δὲν ἐγίνετο. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως ἀπεκόπτοντο ἀπὸ τὰ δένδρα οἱ ξηροὶ καρποὶ. Χάριν ξυλεύσεως ἢ προμηθείας λεπτῶν κλάδων μετὰ φύλλον πρὸς διατροφήν αἰγοπροβάτων, ἐκλαδεύοντο πολλὰ ἄγρια δένδρα.

Ἰδιαίτερα φροντίς κατεβάλλετο διὰ τὴν ἐπὶ μακρὸν διατήρησιν τῶν ὄπωρῶν. Πρὸς τοῦτο ἡ συλλογὴ τῶν ὄπωρῶν ἀπὸ τὰ δένδρα ἐγίνετο προσεκτικὰ καὶ μετὰ τὸ χέρι (ἀπανωσώρια) καὶ ἐτοποθετοῦντο μετὰ μεγαλυτέρας προσοχῆς ἐντὸς καλάθων ἢ ἐπὶ στρώματος ἀχύρων. Κάποτε

Διατήρησις ὄπωρῶν
συναπεκομίζοντο καρποὶ μετὰ τμήματος κλάδου (καντραμάδες) καὶ ἀνηρτῶντο εἰς τὴν ὀροφήν τῆς οἰκίας.

Ὅπως ἐπιδεξίως ἐφυλάττοντο ὄριμα ἀπίδια ἢ μήλα ἐντὸς γανωμένων διὰ πίσεως πίθων (πισσωμένα πουλούλια), πλήρων ὕδατος καὶ ἐσφραγισμένων καλῶς διὰ ζύμης. Τὰ τοιαῦτα ἐλέγοντο «πουλουλί' ἀπίδια» ἢ «πουλουλί' μήλα» καὶ διατηροῦντο καλῶς μέχρι τοῦ Μαΐου ἀκόμη. Τὸ περιεχόμενον νερὸν ἐλάμβανε γεῦσιν γλυκεῖαν καὶ εὐοσμὸν. Ἡ συλλογὴ τῶν ὄπωρῶν ἦτο ἔργον τῶν παιδιῶν ἢ δὲ διατήρησις αὐτῶν ἀσχολία ἐπιβαρύνουσα τὰς γυναῖκας.

Αἱ γυναῖκες ἤσκολοῦντο καὶ εἰς τὴν ἀποξήρανσιν καρπῶν εἰς τὸν ἥλιον ἢ εἰς τοὺς φούρνους. Ἐκ τῶν παραγομένων ὄπωρῶν, ἐλάχιστον μέρος μετεφέρετο πρὸς πώλησιν, τὰ περισσότερα ἐκόπτοντο διὰ μα-

Ἀποξήρανση ὄπωρῶν
χαιριδίου εἰς τὸ μέσον ἢ ἐχράσαντο σταυροειδῶς καὶ ἀπλώνοντο εἰς τὸν ἥλιον ἐπὶ μεγάλων τσατσιμίων (χράμι). Μετὰ ταῦτα ἀπεξηραίνοντο τελείως ἐντὸς φούρνων καὶ τοιοντοτρόπως παρήγοντο τὰ τσίρια (ξηρὰ φρούτα), ἐκ τῶν ὁποίων ἐγίνετο ἐξαιρετικὸν ἠδύποτον (χοσάφ' = κομπόστο).

β') Λαχανοκηπουρικὴ.

Τὰ λαχανικά ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς βασικῆς τροφῆς τοῦ πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο οἱ λαχανόκηποι κατελάμβανον ἀρκετάς ἐκτάσεις γῆς ἐντὸς καὶ περὶ τῶν

Λαχανέκη ποι-κεπία
ἐνοριῶν καθὼς καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Τοὺς λαχανοκήπους ἐκαλλιεργοῦσαν κυρίως αἱ γυναῖκες. Αὐταὶ ἐσκαβαν, ἐφύτευον, ἐσκάλιζαν, ἐπότιζαν, ἐβοτάνιζαν (ἐκαθάριζαν τὰ ἄγρια χόρτα) τὰ διάφορα λαχανικά, συνεκόμενον δὲ ἐν καιρῷ τὴν παραγωγήν.

Ἡ λαχανοκηπουρικὴ δὲν ἀποτελοῦσε εἰδικευμένην ἐπίδοσιν ἢ μόνιμον ἐπάγγελμα, ὅμως ὅλοι οἱ χωρικοὶ κατεγίνοντο μετὰ τὴν καλλιέργειαν λαχανικῶν. Οἱ λαχανόκηποι ἐσκάπτοντο μετὰ εἰδικὸν πτυάριον (πέλ') πολὺ βαθέως καὶ ἐλιπαίνοντο πλουσιοπάροχα μετὰ ζωϊκὰ λιπάσματα (κοπριά). Ἀνάλογα δὲ μετὰ τὴν περιποίησιν τῶν φυτῶν, ἢ ἐσοδεία ἦτο λίαν ἱκανοποιητικὴ.

Ἐκ τῶν λαχανικῶν ἐκαλλιεργοῦντο κυρίως ἀσπρολάχανα (κράμβαι) ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐγίνοντο νόστιμα τουρσιά (στῦπα) μέσα εἰς τὰ «πισσωμένα πουλούλια».

Λαχανικὰ κηπεύματα
σεύτελα (τεῦτλα, κοκκινογούλια), ἀπὸ τὰ φύλλα τῶν ὁποίων παρεσκευάζοντο τὰ περιώνυμα «ποριανία» (1) καὶ ἀπὸ τὴν βολβώδη ρίζαν τῶν ἐγίνετο εἶδος τουρσί, κρόμμου, σκόρδα, κολοκύνθαι κ. ἄ. Μεγάλην ἐκτασιν ἐλαβεν ἡ καλλιέργεια γεωμήλων (καρτόφια). Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ πατατοκαλλιέργεια ἔκαμε μεγάλας προόδους. Κάθε οἰκογένεια συνεκόμεζε ἐκ τῆς ἰδίας τῆς παραγωγῆς 200—500 ὀκάδ. γεωμήλων. Μερικῶν μάλιστα ἡ παραγωγήν ὑπερέβαινε καὶ τὰς 1000 ὀκάδας. Διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσαν καὶ ἐξαγωγήν γεωμήλων. Ἐπίσης εὐδοκίμοῦσαν καὶ τὰ μαυρομάτια (φασόλοι χρωματιστοὶ) ἢ φασούλια, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς τροφὴ νωπὰ (πατίτσια) ἢ ἐπεξηραμένα μέσα τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβλήματος αὐτῶν (τζουλούφια).

Ὅλα τὰ καλλιεργούμενα εἶδη λαχανικῶν ἢ κηπευμάτων ἦσαν ποτιστικά. Τὸ τακτικὸν πότισμα τόσον τῶν ὄπωροφόρων δένδρων, ὅσον καὶ τῶν διαφόρων λαχανικῶν εἶχε κεφαλαιώδη σημασίαν. Ἄνευ ὕδατος οὐδὲν λαχανικὸν εὐδοκίμοῦσε. Πρὸ πάσης λοιπὸν καλλιέργειας, ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλισθῇ τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὸ πότισμα νερὸν. Πρὸς τοῦτο ὑπῆρχε ἀρκετὰ τέλειον ἀρδεντικὸν δίκτυον. Τέσσαρες αὐλακες μήκους 2—5 χιλιομέτρων καὶ πολλοὶ μικρότεροι μετέφερον τὰ νερὰ τοῦ Σταύρου διὰ τὸ πότισμα τῶν λαχανοκήπων καὶ τῶν δενδροκήπων. Ὅταν τὰ νερὰ δὲν ἐπαρκοῦσαν, ἐφηρμόζετο τὸ σύστημα τῆς «λαχίδας» καθ' ὃν τρόπον καὶ διὰ τὴν φύλαξιν τῶν αἰγοπροβάτων ἢ ἄλλων ζώων.

(1) Βλέπε μελέτην ἰδίου Πον τ. Φύλλ. 2, σελ. 195.

Τὸ πότισμα τῶν ὄπωροφόρων δένδρων ἐγίνετο ὡς ἐξῆς: Περὶ τὴν ρίζαν ἐκάστου δένδρου διηνοίγετο λάκκος, βάθους 0,30—0,40 μ. Δι' ἰδιαίτερον μικρῶν αὐλάκων διωχετεύετο τὸ νερὸν εἰς τοὺς λάκκους, οἱ ὁποῖοι ἐπληροῦντο δύο ἢ τρεῖς φορές, ἕως ὅτου τὸ ἔδαφος δὲν ἀπορροφοῦσε πλέον τὸ νερὸν. Τὸ πότισμα τῶν δένδρων ἐπανελαμβάνετο κατὰ κανονικὰ χρονικὰ διαστήματα. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ λαχανικά, ταῦτα ἐφύτευοντο συνήθως μέσα εἰς αὐλακας, διὰ νὰ διευκολύνεται τὸ πότισμα αὐτῶν. Οἱ αὐλακεῖχαν ἐλαχίστην κλίσιν, ἢ ὁποία ὑποβοηθοῦσε τὸ νερὸν νὰ διατρέξῃ ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρην εἰς τὴν ἄλλην. Τοιοντοτρόπως κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ νεροῦ ἐποτίζετο καλῶς τὸ χώμα τοῦ αὐλάκος καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ φυτευμένα λαχανικά.

Μετὰ τὸ πότισμα τῶν δενδροκήπων καὶ λαχανοκήπων ἤσκολοῦντο κυρίως αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Τὸ σκάλισμα **Σ κάλισμα** (τάσισμα) τῶν λαχανικῶν ἦτο **βοτάνισμα** ἀπαράτητον καὶ διενεργεῖτο τακτικῶς, τὸ δὲ βοτάνισμα (ἀπομάκρυνσις ἀγρίων χόρτων) ἐγίνετο ὁσάκις παρίστατο ἀνάγκη.

Ἀμφότεραι αἱ ἀσχολίαι αὐταὶ ἀνετίθεντο εἰς ἡλικιωμένας γυναῖκας (κοδέσποινας = νοικοκυρές).

Ἄλλη ἀσχολία τῶν κατοίκων, σχέσιν ἔχουσα μετὰ τὴν παροῦσαν μελέτην εἶναι ἡ συγκομιδὴ τῶν προϊόντων τῶν λαχανοκήπων, διενεργουμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ γυναικῶν.

Λεξιλόγιον

1) Δένδρα ἡμερα, καρποφόρα.

Ἄμπέλ' (τό) = τὸ κλήμα, τ' ἀμπέλι.

Ἄναραντζον ἢ ἀναράτζ' (τό) = ἡ νεραντζία καὶ τὸ νεράντζι.

Ἄπιδ' (τό) = ἡ ἀπίδια - τὸ ἀπίδι.

Ἄχράδ' (τό) = ἡ ἀχλαδιά - τὸ ἀχλαδί [ἀρχ. ἀχράς].

Ζερτελιδ' (τό) λ. τ. = ἡ βερυκοκιά - τὸ βερύκοκκο [καΐσι].

Καρύδ' (τό) = ἡ καρυδιά - τὸ καρύδι.

Κεράδ' (τό) = ἡ κερασιά - τὸ κεράσι.

Κοκκύμελον (τό) = ἡ δαμασκηνιά - τὸ δαμάσκηνο.

Κυδών' (τό) = ἡ κυδωνιά - τὸ κυδώνι.

(*) Λεμόν' (τό) = ἡ λεμονιά - τὸ λεμόνι.

Λεφτοκάρ' (τό) = ἡ φουντουκιά - τὸ φουντούκι [λεφτοκάρου].

Μήλον (τό) = ἡ μηλιά - τὸ μήλον.

Μούδμουλον (τό) = ἡ μουσουλιά - τὸ μούσουλο.

(*) πορτοκάλλ' (τό) = ἡ πορτοκαλλιά - τὸ πορτοκάλλι.

ροδάκ' (τό) = ἡ ροδακινιά - τὸ ροδάκινο.

δεφταλιδ' (λ. τ.) = βλ. ροδάκ'.

ρούδ' (τό) = ἡ ροδιά - τὸ ρώδι.

(*) σταφύλ' (τό) = 1) ἡ κληματαριά 2) τὸ σταφύλι.

συκάμενον (τό) = ἡ συκομωρέα - ἡ συκαμινιά.

σῦκον (τό) = ἡ συκιά - τὸ σῦκον.

τούτ' (τό), λ. τ. = βλ. συκάμενον.

φραγκοστάφυλον (τό) = ἡ ριβισιά, τὸ ριβίσι.

φύδνα (ἡ) = ἡ βυσσινιά - τὸ βύσσινο.

2) Εἶδη καρποφόρων.

α) Ἀπίδειαι

Ἄγρὰπ' ἢ ἀγράπιδον (τό) = ἄγριον, ξινόν, μετὰ ξυλώδη σάρκα.

Ἄπιδ' (τό) = γενικὴ ὀνομασία: ἀπίδι - ἀπίδια.

γαϊδιράπ' (τό) = τὸ ἔχον χονδροειδῆ σχῆμα καὶ σκληρὴν ἐπιφάνειαν.

γαπάρμουτη (ἡ) = τὸ πολὺ μεγάλο, ζουμερὸ καὶ γλυκὸ.

γλυκάπιδον ἢ γλυκάπ' (τό) = τὸ ξηαρετικὸ γλυκόχυμο.

καβουνάπ' (τό) = τὸ ἔχον χυμὸν, ὅμοιον μετὰ τοῦ πεπονιοῦ.

καρπουζάπ' (τό) = τὸ ἔχον χυμὸν, ὅμοιον μετὰ τοῦ καρπουζιοῦ.

κιμιδχανελιδικον (τό) = τὸ εὐγενές, εὐωδέστατον καὶ γλυκύτατον.

κολογκυδάπ' (τό) = τὸ ἔχον γεῦσιν κολοκυθιοῦ.

λαϊνάπ' (τό) = τὸ ἔχον σχῆμα ἐπίμηκες [σὰν λαγίνας].

λεμονάπ' (τό) = τὸ ἔχον χυμὸν πολὺ ξινόν.

μακράπ' (τό) = τὸ ἔχον σχῆμα πολὺ ἐπίμηκες.

μερμηκάπ' (τό) = τὸ ἔχον καρπὸν μικρὸν καὶ στιφόν.

ξυλάπ' (τό) = τὸ ἄγλυκον καὶ μετὰ ξυλώδη σάρκα.

πετράπ' (τό) = τὸ ἄγλυκον καὶ μετὰ σκληροτάτην σάρκα.

πουλουλάπ' (τό) = τὸ κατάλληλον νὰ διατηρηθῇ ἐντὸς πίθου μέχρι τῆς ἀνοίξεως.

(*) Δι' ἀσταρίσκου σημειοῦνται τὰ φυτὰ ἢ δένδρα, ποῦ δὲν εὐδοκίμοῦσαν ἐν Σταυρῷ.

(1) Ἐν χρήσει ἀμφότεροι οἱ τύποι: ἀγράπ' καὶ ἀγράπιδον, γλυκάπ' καὶ γλυκάπιδον κλπ.

δαλάμ' (τό) = τὸ μεγάλης ἀντοχῆς [διατηρεῖται ἐπὶ πολὺ].

σταυράπ' (τό) = ἐκείνο, ποὺ ὠριμάζει τοῦ Σταυροῦ [Σεπτέμβριον 14].

στυπάπ' (τό) = τὸ ἔχον ὑπόξινον γεῦσιν. χατζηχαμζά = τὰ μεγάλα καὶ ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

χειμωνάπ' (τό) = σκληρὸν μὲ ὀλίγον χυμὸν, ὠριμάζον τὸν χειμῶνα.

χερομυλάπ' (τό) = μεγάλου μεγέθους, γλυκύτερον μετὰ κίτρινον φλοιού.

β) Ἀχλαδέαι :

Αγράχραδον (τό) = τὸ ἄγριο ἀχλάδι, ἢ ξυλογορτσιά.

ἀπιδάχραδον (τό) = τὸ ἀπιδοειδὲς ἀχλάδι.

ξυλάχραδον (τό) = τὸ ἔχον καρπὸν σκληρότατον καὶ ξυλώδη.

σποντυλάχραδον (τό) = τοῦ ὁποίου ὁ καρπὸς ὁμοιάζει μὲ σφοντύλι ἀδραχτιοῦ.

στυπάχραδον (τό) = τὸ πολὺ ξινόν.

τζαμιντζάχραδον (τό) = τοῦ μικροῦ μεγέθους καὶ γλυκείας γεύσεως.

Ἰονάχραδον (τό) = ποὺ ὠριμάζει πολὺ ἀργά (τὸν χειμῶνα).

γ) Δαμασκηνέαι :

Ἀγροκοκκύμελον (τό) = τὸ ἄγριον καὶ στιφόν.

ἀσπροκοκκύμελον (τό) = εὐγευστον, ἀσπροκίτρινου χρώματος.

γοδων(τ'κα (τά) = ὑπέρουθρα καὶ μετρίου μεγέθους.

πικροκοκκύμελον (τό) = ὑπόπικρον τὴν γεῦσιν.

πλουμιστοκοκκύμελον (τό) = ὑπόξανθον μὲ ἐρυθρὰ στίγματα.

σταμπόλα (τά) = μεγάλα, προελεύσεως Κων/πόλεως.

σταυροκοκκύμελον (τό) = τὸ ὠριμάζον τοῦ Σταυροῦ [τὸν Σεπτέμβριον].

τζάν ἐρικί (τό), λ.τ. = [τῆς ψυχῆς δαμάσκηνο], τὰ μικρά, στρογγυλά μὲ χρῶμα, ὑποκίτρινο, κ. ἐρίκια (κορόμηλα).

δ) Μηλέαι :

Ἀγρόμηλον ἢ ἀγρόμηλον (τό) = τὸ ἔχον καρπὸν ξινότατον.

ἀλευρόμηλον (τό) = πολὺ μαλακό, ἔχον ἀλευρώδη σάρκα.

ἀμπάρόμηλον (τό) = μεγάλου σχήματος μὲ βαθὺν ἐρυθρὸ χρῶμα.

ἀφρόμηλον (τό) = πολὺ ἀφράτο καὶ χυμῶδες.

γαϊδιρόμηλον (τό) = τὸ ἐξαιρετικῶς μεγέθους.

γεμουρόμηλον (τό) = τρυφερότατον, εὐώδες καὶ ξινόγλυκον.

γλυκόμηλον (τό) = ἐξαιρετικῶς γλυκό.

καλοερίτσα (ἦ) = μικρὸν καὶ στενόμακρον.

κιμιδχαναλιδικον (τό) = ὠραία τὴν ὄψιν, τρυφερὰ καὶ εὐώδη, προελεύσεως Γκιουμιουδχανέ (Ἀργυρουπόλεως).

κουφόμηλον (τό) = ἐλαφρὸν καὶ κενὸν ἐσωτερικῶς.

μακρόμηλον (τό) = τὸ ἔχον σχῆμα ἐπιμηκες, κυλινδρικόν.

ναζικόμηλον (τό) = τὸ μικροῦ σχήματος μὲ λεπτοτάτην φλούδα [φιρίκι].

νυφόμηλον (τό) = τὸ κατακόκκινον ἐξωτερικῶς.

ξυλόμηλον (τό) = ξινὸν μὲ ξυλώδη σάρκα.

πετρόμηλον (τό) = ἄγλυκον μὲ σκληροτάτη φλούδα καὶ σάρκα.

πετσόμηλον (τό) = τὸ ἔχον χονδρὴν καὶ σκληρὴν φλούδα.

πουλουλόμηλον (τό) = τὸ διατηρούμενον ἐντὸς πίθων διὰ τὸν χειμῶνα.

σιδερόμηλον (τό) = τὸ ἔχον σκληροτάτην σάρκα.

σιναστόμηλον (τό) = τὸ διατηρούμενον πολὺν χρόνον μὲ ὀσμὴν ἀρωματικὴν

στυπόγλυκον (τό) = τὸ ἔχον γλυκόξυνη γεύση.

στυπόμηλον (τό) = ξινότατο τὴν γεύση.

Ἰειμωνόμηλον (τό) = τὸ ὠριμάζον τὸν χειμῶνα [Νοέμβριον].

3) Ἐργαλεῖα δειδροκομίας καὶ λαχανοκηπουρικῆς.

Ἀνατζάχ' (τό) = μικρὸς καὶ ἐλαφρὸς πέλεκυς.

ἀξινάρ' (τό) = ὁ πέλεκυς, τὸ τσεκούρι.

ἀδλαευτέρ' (τό) = ἐμβολιαστήρ, μαχαίριδον μυτερόν καὶ κοπτερόν.

ἀρδευτέρ' (τό) = σκαλιστήρ, μικρὴ σπάπα γιὰ ἄρδευση.

βαρέα (ἦ) = ἡ βαρεῖα σφύρα, τὸ βαρειό.

γριζομάκελλον (τό) = μεγάλη σκαπάνη ἐκχιζώσεως καὶ ἐκχερῶσεως.

δικέλλ' (τό) = δίκελλα, τὸ δικέλλι.

κλαδευτέρ' (τό) = τὸ κλαδευτήρι.

κλειδίτσα (ἦ) = τὸ σουγιαδάκι.

κρωπή (ἦ) = εἶδος μικροῦ τσεκουριοῦ μὲ προεξέχουσαν γυριστὴν μύτην.

λισγάρ' (τό) = τὸ λισγάρι.

λίχτρα ἢ λίχτρε (ἦ) = τὸ λισγάρι.

λόμ' (τό) = ὁ σιδηροῦς μοχλός, λοστός.

Συν. σείστε.

μακέλλ' (τό) = τὸ μακέλλι, μετρία σκαπάνη.

μαχάρ' (τό) = ἡ κλαδευτικὴ μάχαιρα.

πασσάλ' (τό) = ὁ πάσσαλος.

πέλ' ἢ πελιφταρον (τό) = πτύον μυτερόν χρησιμεῖον διὰ σκάψιμον.

πιδχοῦ (ἦ), λ.τ. = τὸ μικρὸ πριόνι.

ποτιστέρ' (τό) = ποτιστήρι.

πρέν' (τό) = ὁ πριών, τὸ πριόνι.

σκεπάρ' (τό) = τὸ σκεπάρνι.

σειστε (ἦ) = βλ. λόμ'.

στακέλ' (τό) = τὸ σκαλιστήρι.

τσακούτ' (τό), λ.τ. = ἡ σφύρα, τὸ σφυρί.

τῆβιν' (τό) = 1) ἡ σφήνα 2), τὸ φυτευτήρι.

τουρμούχ' (τό), λ.τ. = ἡ χτένα, τὸ δαχτυλωτό.

φυτευτέρ' (τό) = ὁ φυτευτήρ, τὸ φυτευτήρι.

χουζάρ' (τό) = τὸ μεγάλο πριόνι.

4) Ἄγρια δένδρα καὶ θάμνοι.

Ἀγράχαντον (τό) = ἀκανθώδης θάμνος, ἀγριόβατος, τσαλί.

ἀγροκέρασον (τό) = ἡ ἀγρία κεραιά.

ἀγροκοκκύμελον (τό) = ἡ ἀγρία δαμασκηνιά.

ἀγρόμηλον (τό) = ἡ ἀγρία μηλιά.

ἀγροστάφυλον (τό) = ἄγριο σταφύλι μὲ μικρὰς ῥάγες.

ἀγρόσυκον (τό) = ἀγριουσικιά [ἀρχ. ἐρινεός].

ἀλάτ' (τό) = ἡ ἐλάτη. Συν. τεβόρ'.

ἀλευρίτσα (ἦ) = εἶδος ἀγριοτζιτζιφιάς μὲ ἀμυλώδη καρπὸν. Συν. λουτούδ'.

ἀρκάπ' (τό) = ἡ ἀπιδιά τῆς ἀρκούδας, δένδρον μὲ μικροὺς στιφοὺς καρπούς.

ἀρτουτ' (τό) = τὸ κέδρον [ἀρχ. ἀρκευθος].

βατόν (τό) = 1) εἶδος ἰτιάς μὲ χνουδωτὰ μπουμπούκια 2) εἶδος μυρσίνης.

βελανίδ' (τό) = ἡ βελανιδιά.

βελάν' (τό) = ὁ καρπὸς τῆς βελανιδιάς.

γέρονος ἀπίδ' (τό) = μικρὸς θάμνος μὲ μικροὺς μαύρους καρπούς, φυόμενος ἐντὸς βράχων.

γραιὸς μῆλον (τό) = μικρὸς θάμνος μὲ μικροὺς κόκκινους καρπούς, φυόμενος ἐντὸς βράχων.

(*) δάφνον (τό) = ἡ δάφνη.

διφὸρ' (τό) = χαμηλὸν θαμνώδες φυτόν,

φέρων γλυκεῖς καρπούς, εἶδος λωτοῦ.

ζαζέλα (ἦ) = εἶδος ἔρποντος θάμνου.

ζαντίτσα (ἦ) = εἶδος ροδοδάφνης μὲ δηλητηριώδη καρπὸν.

ζιμπιλ ἢ ζουμπούλ' (τό) = ἡ πασχαλιά.

θερμόξυλον (τό) = εἶδος τζιτζιφιάς, φέρον καρποὺς μικροὺς.

Ιστρίτ' (τό) = τὸ γαῦρον [τ. κουλκέν].

Ιτέα (ἦ) = ἡ ἰτιά [ἀρχ. ἐλίκη].

κάζ' (τό), πλ. κάζα (τά) = κακτῶδες φυτόν, κάψα. Ἐχρησίμευεν ὡς προσάναμμα καὶ πρὸς τροφήν τῶν ζώων ὡς λίαν θρεπτικόν.

καφούλ' (τό) = γενικῶς θάμνος, βάτος.

λαρθιν ἢ κλεθρίν (τό) = ὁ κληθρος, τὸ σκληθρον.

κομάρ' (τό) = ροδόδενδρον τὸ Ποντικόν, ἢ κουμαριά.

κορωνέα (ἦ) = ἡ ἀγριοτζιτζιφιά.

κοτσολεύκ' (τό) = ἡ θαμνώδης λευκή.

κουφόξυλον (τό) = ἡ ἀκταία, κουφοξυλιά.

κυπαρέσ' (τό) = ἡ κυπάρισσος, τὸ κυπαρίσσι.

λευκίν (τό) = ἡ λεύκη.

λουτούδ' (τό) = βλ. ἀλευρίτσα.

μαίματσα (ἦ) = ἡ ἀγριομεσπιλιά.

μασούρα (ἦ) = ἀγριοροδιή, ἀγριοτριανταφυλιά.

(*) μερσίν' (τό) = ἡ μυρσίνη, ἡ μυρτιά.

μηλίτσα ἢ μηλίτσα (ἦ) = βλέπε «γραιὸς μῆλον».

μώρ' (τό) = ἡ βατσιλιά, ἡ βατομουριά.

νέσπιλον (τό) = ἡ μεσπιλιά.

ὀξέα (ἦ) = ἡ ὀξυά.

παρτιν (τό) = αἴγειρος ὁ ἡμέρος ἄλλαχού καβάν'.

πελίτ' (τό) = ἡ δροῦς (ἀκαρπος).

ποταμόξυλον (τό) ἢ ποταμέας (τά) = εἶδος ἰτιάς, θάμνος ὑδροχαρῆς, φυόμενος συνήθως παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν.

σπεντάμ' (τό) = ὁ σφένδαμνος.

τεβόρ' (τό) = ἡ ἐλάτη, τὸ ἔλατο.

τεζίν' (τό) = τὸ πεῦκον. Συν. τδάμ'.

τραντάφυλλον (τό) = ἡ τριανταφυλιά.

τσατσίβιν (τό) = τὸ φρύγανον.

(*) τῆμδ' (τό) = ὁ πυξός, ἡ πυξαριά.

τσιφίν (τό) = ἀζαλέα ἢ Ποντικὴ. Εἶδος ροδοδάφνης ἐκ τῶν ἀνθῶν τῆς προέρχεται τὸ «μεινόμενον μέλι».

τσουρανέα (ἦ) = θάμνος, ἐκ τῶν κλάδων τοῦ ἔκαμταν ξυλόσκουπες (τσαχάβελα).

τδάμ' (τό), λ. τ. = βλέπε τεζίν.
 φτελίδ' (τό) = ἡ πετέα, ἡ φτελιά.
 5) **Χόρτα, λαχανικά, ἄνθη.**
 'Αβλούκ' (τό) = [ἐδώδιμον] εἶδος τεύτλου αὐτοφυοῦς, λάπατον.
 ἀγγούρ' (τό) = ἡ ἀγγουριά, τὸ ἀγγούρι [ἀρχ. σικυός].
 ἄγρεν γενιζά (ἡ) = τὸ ἄγριο τριφυλλί των ἄγρων.
 ἀγροβότανον (τό) = ἄγριον χόρτον, μὴ τραγόμενον ὑπὸ τῶν ζῶων.
 ἀγρόβικον (τό) = ὁ ἀγριόβικος.
 ἀγροχόρταρον (τό) = γενικὰ κάθε ἄγριο χόρτο.
 ἄε-Δημητρί' τζιτζέκ' (τό) = ἀηδημητριάτικο χρυσάνθεμο.
 ἀεκρόμμυδον (τό) = πολυετές κρόμμυον παράγον μόνον φύλλα εὐώδη.
 αἰδίτα (ἡ) = [ἐδώδιμον] λεπτόφυλλον χόρτον, με φουντωτὸ ἄνθος.
 ἀνεμίτα (ἡ) = μικροσκοπικὸν χόρτον με λεπτότατον βλαστὸν.
 ἄνισον (τό) = τὸ ἀνασόνι.
 ἀπλωχόρταρον (τό) = χόρτον ἐρπυστικόν, ἀπλωνόμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.
 ἀσπρολάχανον (τό) = ἡ κράμβη, τὸ κραιμολάχανον.
 ἀχάντα (τά) = γενικῶς ὅλα τὰ ἀκιδωτὰ χόρτα, ἀγκαθερά χόρτα.
 ἀχῦρ' (τό) = τὸ ἄχυρον.
 βάλαμον ἢ βάραμον (τό) = εἶδος περιπλοκάδος φαρμακευτικῆς.
 βελονίτα (ἡ) = τὸ ρολόγι.
 βελονόχορτον (τό) = χόρτο με φύλλα βελονοειδῆ. Συν. ζυγούδ'.
 βικόχορτον (τό) = χόρτο ἀπὸ βίκου.
 (*) βουμπάκ' (τό) = ὁ βάμβαξ, τὸ βαμβάκι.
 βουτουρήχορτον (τό) = χόρτον θρεπτικώτατον διὰ τὰ ζῶα.
 βρεχίτα (ἡ) = εἶδος παπαρούνας χρώματος βυσσινί, ἄνθει μετὰ τὴν βροχὴν.
 βῶχον (τό) = σκιαδιοειδὲς φυτὸ με μεγάλα φύλλα.
 γαϊδιράχαντον (τό) = τὸ γαϊδουράγκαθο.
 γαλαχίτα (ἡ) = χόρτον με κίτρινα ἄνθη καὶ χυμὸ γαλακτώδη.
 γάραμψον (τό) = τὸ μαϊδανό, μακεδονῆσι.
 (*) γέν' (τό), πλ. γένα (τά) = τὸ ἄνηθον.
 γενιζά (ἡ) = τὸ τριφυλλί.
 γλυκάνισον (τό) = ὁ γλυκάνισος.

γλυκοκολόγκυθον (τό) = τὸ γλυκὸ κολοκύθι. Συν. παλκαπάκ'.
 γόγγυλον (τό) = ἡ γογγύλη, τὸ γογγύλι.
 δεντρολάχανον (τό) = ἡ λαχανίδα.
 δεντρομόλοχον (τό) = ἡ δενδρομολόχα.
 δέσμη ἢ δέξμ' (τό) = ὁ ἡδύσμος, διόσμος [καρυκευτικόν].
 ζιγούδ' (τό) = χόρτο με φύλλα βεονοειδῆ, φυόμενον ἐπὶ ὑψηλῶν ὄροπεδίων.
 ζιμπιλ' (τό) = ὁ ὑάκινθος, τὸ ζουμπούλι.
 ζουλχίτρα (ἡ) = χόρτον ἐρπυστικόν, συστρεφόμενον.
 ἦλ' τζιτζεγι (τό) = τὸ ἡλιοτρόπιον, ὁ ἥλιος (ἄνθος).
 θομάρ' (τό) = [ἐδώδιμον], εἶδος τεύτλου με πλατέα φύλλα καὶ καυλοὺς γλοιώδεις.
 θύμπιρον (τό) = εἶδος θυμαριοῦ, χαμαίφυτον με ἄνθη μικρὰ καὶ εὐώδη.
 καβούν' (τό) = ὁ μηλοπέπαν, τὸ πεπόνι.
 καλαμάν' (τό) = [ἐδώδιμον] χόρτον με βραχὴν κάλαμον καὶ φύλλα μικρὰ, πολλὰ καὶ φουντωτά. Τρώγεται ἀλατισμένο σὲ πιθάρια.
 καλάμ' (τό) = ὁ κάλαμος, ἡ καλαμιά.
 καννάβ' (τό) = ἡ κάνναβις, τὸ καννάβι.
 καπνός (ὁ) = ὁ καπνός. Συν. τιτίν λ. τ.
 κάρδαμον (τό) = τὸ νεροκάρδαμο.
 κάρδωμιαν (τό) = εἶδος καρδάμου καυστικοῦ [ὄρεκτικόν].
 καρπούζ' ἢ χαρπούζ' (τό) = ὁ ὑδροπέπων, τὸ καρπούζι.
 καρτόφ' (τό) = τὸ γέωμηλον, ἡ πατάτα.
 καρτσάλα (ἡ) = βολβοφόρον μικρὸν φυτόν, ὁ βολβός του ἐδώδιμος.
 κασκάρας κρομμύδ' (τό) = εἶδος ἀγρίου κρομμύου.
 κασκαούτα (ἡ) = ἡ μήκων, ἡ παπαρούνα.
 καστανίτα (ἡ) = ἄριστον εἶδος κολοκύθης.
 κατεμούτ' (τό) = [ἐδώδιμον] μικρὸν φυτόν με βολβοὺς σαρκώδεις.
 κατενόχορτον (τό), χόρτον. Με τὸν χυμὸν του ἐκαθαρίζοντο οἱ λεκέδες τῶν ρούχων.
 κατιφέ τζιτζεγι (τό) = ἄνθος ὡς τὸ ὕψισμα κατιφῆς = βελοῦδο.
 κιμιγιά (ἡ) = μυθικὸν φυτόν. Ἐπιστεῦετο ὅτι τὸ γάλα τῶν ζῶων, ποὺ ἔτρωγαν κιμιγιά, μετεβάλλετο ὅλο κατὰ τὸ δρομβάνισμα εἰς βούτυρον.
 κιντέα (ἡ) = ἡ κνίδα, τσουκνίδα.

κιτρινίτσας (τά) = μικρὰ ἄνθη με ζωηρὸ κίτρινον χρῶμα.
 κοβλακίτα (ἡ) = ἡ μαργαρίτα.
 κολογκύδ' ἢ κολογκύθ' (τό) = ἡ κολοκύνθη, τὸ κολοκύθι.
 κοπαλιχίτρα (ἡ) = βλέπε τομαρόφυλλον.
 κορασίτας (τά) = εἶδος ἐδώδιμου χόρτου.
 κόρογκα (ἡ) = εἶδος ῥόβης (ποτιστικόν).
 κουκουβάκ' (τό) = ὁ μύκης, τὸ μανιτάρι.
 κουμπίτα (ἡ) = χόρτον, τοῦ ὁποίου ὁ βλαστὸς ἔφερε πολλοὺς κύμβους.
 κρομμύδ' (τό) = κρόμμυον τὸ κοινόν.
 κών' (τό) = [ἴσως ἀρχ. κώνιον], χόρτον με ῥίζαν βολβώδη. Τὰ φθειριώδη ζῶα ἐκαθαρίζοντο ριζικῶς δι' ἐπαλείψεως τοῦ σώματός των με ἀφέψημα βολβῶν κωνίου.
 κωφωτίτα (ἡ) = χόρτον με ἄνθη σάν αὐτιά καὶ καρπὸν ἀγγουροειδῆ πικρότατον.
 λαζούδ' (τό) = ὁ ἀραβόσιτος (καλαμπόκι).
 λαθουρίτα (ἡ) = εἶδος λαθουρίου αὐτοφυῆς, τραγόμενον νωπόν.
 λαθύρ' (τό) = ὁ λάθυρος, εἶδος μπιζελιοῦ.
 λαμψάνα (ἡ) = εἶδος ραπανίδος αὐτοφυοῦς με τρυφεροὺς βλαστοὺς. Ἐγειγεῦσιν καυστικὴν καὶ τρώγεται ὡμόν.
 λαπαζέν' (τό) ἢ λάπαζον (τό) = εἶδος τεύτλου με πλατέα φύλλα [ὑδροχαρὲς φυτόν].
 λαπαζόφυλλον (τό) = τὸ νευρώδες φύλλον τοῦ λαπάζου. Ἦτο ἱαματικόν διὰ πληγὰς.
 λάχανον (τό) = 1) τὸ λάχανον 2) γεν. λαχανικόν.
 λεβόρ' (τό) = [ἀρχ. ἐλέβορος] εἶδος ἀκτῆς με φύλλα δυσώδη.
 λειλάζ' (τό) = λ.τ. ἡ πασχαλιά.
 λεπλεπίν (τό) = τὰ εἰδικῶς φρυγανισμένα ρεθύθια, λεπλεπιά, στραγάλια ἀφράτα.
 λιβαδόχορτον (τό) = τὸ χόρτον λιβαδιοῦ (ποτιστικόν).
 λινάρ' (τό) = τὸ λίνον, λινάρι.
 λιτζάνα (τά) = ποικιλία ξηρῶν λαχανικῶν (ἐδώδιμον).
 λιχτσέα (ἡ) = εἶδος περιπλοκάδος, λυλίχτρα.
 λειθρίδ' ἢ λιρθιδ' (τό) = τὸ ἐρυθρόδανον, ριζάρι.
 μανίν (τό) = τὸ ἀγαρικόν, ἡ ἴσκα.
 μαντζάνα (ἡ) = ἡ μελιτζάνα.
 μανουδάκ' (τό) = ἴον τοῦ ἀγροῦ, μενεξές.

μάππα (ἡ) = ἡ μάππα, τὰ ἄσπρα φύλλα τοῦ κραιμολάχανου.
 μάραντον (τό) = [ἀμάραντον]. Εὐωδέστατον ἄνθος με ζωηρὰ κίτρινα ἄνθη. Οὐδέποτε ἔχανε τὸ χρῶμα του.
 μαρούλ' (τό) = τὸ μαρούλι.
 μαυροβότανον (τό) = χόρτον μελαψοῦ χρώματος.
 μαυρολάχανον (τό) = ἡ λαχανίδα.
 μαυρομμάτ' (τό) = ὁ φασίολος, τὸ χρωματιστὸ (πλουμιστὸ) φασόλι.
 μαχαιρίτα (ἡ) = [ἐδώδιμον], χόρτον με φύλλα προιονωτὰ σχήματος μαχαιριδίου. Ἐτρώγετο νωπὸ καὶ ἀλατισμένο.
 μάχον (τό) = τὸ μαυροκούκι.
 μελεσιδόχορτον (τό) = μελισσόχορτον. Συν. μελεσιδίτα.
 μολόχ' (τό) = μολόχα ἢ φαρμακευτικὴ-μουτζόχορτον ἢ μουτζοχόρταρον (τό) = [φαρμακευτικόν] εἶδος γαλατσίδος].
 μυσοχόρταρον (τό) = χόρτον με γλοιώδη χυμόν.
 νευρόχορτον (τό) = χόρτον, ἔχον φύλλα με 5 χονδρὰ νεῦρα.
 νυφίτσας (τά) = μικρὸ χόρτο με ὠραία κομψὰ ἄνθη.
 νυφίτσας σκόρδον (τό) = εἶδος ἀγρίου σκόρδου, φυτὸν βολβώδες.
 ξυλάγγουρον (τό) = ἡ ξυλάγγουριά, πικραγγουριά.
 ξυλοκολόγκυθον (τό) = τὸ ξυλοκολόκυθο.
 ξυλόχορτον (τό) = χόρτον με ξυλώδη καὶ σκληρὰ φύλλα.
 Παναγίας δάκρεν (τό) = ὁ ἐλίχρυσος.
 παρχαροδίττεκον (τό) = ἄνθος τῶν παρχαρίων.
 πιζέλ' (τό) = τὸ μπιζέλι.
 πικρίτα (ἡ) = εἶδος μαρουλιοῦ με πικρότατα φύλλα.
 πιπέρ' (τό) = ἡ πιπεριά, τὸ πιπέρι γενικῶς.
 πιρπιρίμ' (τό) = ὑδροχαρὲς ἐρπυστικὸν χόρτον, ἡ γλυστρίδα, ἡ ἀντροάλα.
 πισσόχορτον (τό) = χόρτον ἐκκρίνον κολλώδη μαύρην οὐσίαν.
 πλυμμοχόρταρον (τό) = χόρτον πολὺ θρεπτικόν καὶ χυλοποιούμενον εὐκόλως. Ἐξ αὐτοῦ παρεσκευάζετο τὸ πλύμμιν (βλ. λέξιν) διὰ τὰ ζῶα.
 ποκίτα (ἡ) = χόρτον σκιαδιοειδὲς με πολλὰ φύλλα καὶ ἀρετὸν ὕψος.
 ποταμόχορτον (τό) = χόρτον ὑδροχαρὲς

φυόμενον παρὰ τοὺς ρύακας καὶ τὰ ποτάμια.
πράσον (τὸ)=καθὼς καὶ στήν κοινή.
ραχίτα (ἡ)=μικρὸν ἀτελὲς χόρτον τῶν βουνῶν.
ρέφανον (το)=ἡ ραφανίς, τὸ ρεπάνι.
σαζάν (τὸ)=χόρτον τῶν ὑγρῶν τόπων, βούρλο.
σαπωνόχορτον (τὸ)=ὑδροχαρὲς μικρὸν χόρτον, τριβόμενον ἔβγαζε ἀφρούς (σαπουνάδα).
σαρμαδοῦκ (τὸ), λ.τ.—1) ἡ περιπλοκάς (τυλίχτρα) 2) κισσός.
σαχταριτσα (ἡ)=[ἔδωδιμον] εἶδος χόρτον χρώματος στάχτης [ἀρχ. βλιτίον].
σεύτελον (τὸ)=τὸ τεύτλον, τὸ κοκκινογοῦλι.
σευτελόρριζον (τὸ)=ὁ βολβὸς τοῦ τεύτλου, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευεν ὡς ἄριστον σαλατικόν (τουρσί).
σινამπεκή (ἡ)=φυτὸν φαρμακευτικὸν (καθαρτικόν).
σινάπ (τὸ)=τὸ σινάπι.
σκόρδον (τὸ)=τὸ κοινόν.
σκορδοτοσάκ (τὸ)=εἶδος σκόρδου αὐτοφυοῦς, ἐξ οὗ τὰ λιτζάνα.
κυλλαντίτα (ἡ)=εἶδος ἐλεβόρου δυσόσμου 2) τὸ βρωμόχορτον.
σκωλεκοβότανον (το)=φυτὸν φαρμακευτικόν (ἐλμινθοκτόνον).
σμιλάκ (τὸ)=ὁ σμίλαξ, τρυφερὰ κορυφή βάτου κ. σπαράγγι.
σπαθόχορτον (τὸ)=μικρὸν χόρτον με φύλλα σπαθοειδῆ, ἔχον φαρμακευτικὰς ιδιότητες (διὰ πληγὰς κυρίως).
σπανάκ (τὸ)=τὸ σπανάκι.
σταυρολάχανον (τὸ)=[ἔδωδιμον] εἶδος μήκονος (παπαρούνας).
στουπίτα (ἡ)=ἡ ὀξαλίδα, ξενήθρα.
στρατίτα (ἡ)=εἶδος περιπλοκάδας, ἀπλωνομένης ἐπὶ τοῦ ἔδαφους (στράτας).
συμπιασίτσα ἢ **συμπιαστρα** (ἡ)=ἡ κολλητσίδα.
ταμαρόφυλλον (τὸ)=φυτὸν με φύλλα νευρώδη βλ. καὶ νευρόχορτον.
ταργόν (τὸ)=ἡ ταργονία.
τζατζοφρόκαλλον (τὸ)=εἶδος ἐρεΐκης.
 *Ἐκ τῶν κλάδων τῆς γίνονται χορτόσκουπες.
τσουπάδ (τὸ)=βλ. λαζοῦδ'.
τιριζίτα (ἡ)=[ἔδωδιμον]. Οἱ βλαστοὶ καὶ τὰ φύλλα του ἦσαν νοστιμώτατα.
 (*) **τιτίν** (τὸ)=λ.τ. ὁ καπνός.

τουρμουνιάρ (τὸ)=εἶδος γογγύλης με ὑπόγειον βολβίσκον ἐδωδιμον. Ἔιχε γεῦσιν νωποῦ φουντουκιοῦ.
τουρτουρόχορτον (τὸ)=χόρτον ἐρπυστικὸν με φύλλα ὁμοιάζοντα τὸ τουρτούρ' (κάμπια). Ὁ χυμὸς τῶν φύλλων του ἦτο πολὺ δραστικὸς διὰ τὰς νωπὰς πληγὰς.
τουτουγιά (ἡ)=Εὐγενέστατον ἄνθος. Εἶδος ὑακίνθου, κυανοῦ χρώματος, ἐξαιρετικῆς εὐωδίας. Εἶναι φυτὸν ὑδροχαρὲς, φυόμενον μόνον εἰς τὰ καλῶς ἀρδευόμενα λειβάδια τῶν ὑψηλῶν. *Ἔχει καὶ φαρμακευτικὰς ιδιότητας.
τριβόλα (τὰ)=οἱ τρίβολοι, ἀκανθωτὰ χόρτα.
τρυφερόχορτη (ἡ)=εἶδος ἀγοριάδας.
τρίφυλλη (ἡ) ἢ **τριφύλλ** (τὸ)=τὸ τριφύλλι, βλ. γεντζά.
τσαίρ (τὸ), λ.τ.=ὁ λειμών, τὸ χλοερό λιβάδι.
τδαί χωρί (τὸ)=εἶδος τείου (ἐγγχωρίου). Τὰ φύλλα καὶ ἄνθη του ξηραίνόμενα ὑπὸ σκιὰν ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς τσάι [μαλακτικόν].
τσιλβονίτα (ἡ)=εἶδος ἀγρίου μενεξέ, εὐπαθέστατον.
τδορτίκα (ἡ)=μικρὸν χόρτον με φύλλα φαιοῦ χρώματος καὶ ρίζαν ἐκκρίνουσαν κολλώδη οὐσίαν. Αὕτη πηγνυομένη ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς μαστίχη.
τσουντσούνα (ἡ)=Πόα με γαλακτώδη χυμόν. Ἐτρώγετο ὡμῆ.
φάβατον (τὸ)=τὸ κουκκί.
φαναρίτα ἢ **φενερίτα** (ἡ)=τὸ χαμομήλι.
φαρόφυλλον (τὸ)=χόρτον ὑδροχαρὲς, ἀναπτύσσον μόνον φύλλα δισκοειδῆ.
φασουλίτα (ἡ)=εἶδος περιπλοκάδος ἀναροχητικῆς.
φασούλ (τὸ)=ὁ φασόλιος, τὸ φασόλι.
 (*) **φλαμούρ** (τὸ)=τὸ φλαμούρι.
φουδκίτα (ἡ)=εἶδος μύκητος ἀσκοειδοῦς, περιέχοντος μαύρη σκόνην.
φροκαλλίτα (ἡ)=εἶδος σκουπόχορτου, μικροῦ ὕψους.
φτερίδ (τὸ)=ἡ πτερίς, ἡ φτέρη.
φυτρόχορτη (ἡ)=ἡ ἀγοριάδα.
χαμόμηλον (τὸ)=ἄγνωστον φυτὸν. *Ἀπαντᾶται τὸ ὄνομα εἰς δημόδη ἄσματα.
χαμούφτα (ἡ)=Ἡ ἀγοριοφραουλιά.
χαδχάδ (τὸ), λ.τ.=μήκων ὁ ὑπνοφόρος, παπαρούνα ὑπνωτικῆ.
χαψίτα (ἡ)=μικρὴ πόα φουντωτή, ἔχου-

σα ὁσμὴν χαμψιῶν, γαύρων.
χλοάδα (ἡ)=ἡ πρασινάδα, τὸ πράσινον.
χλοή (ἡ)=ἡ χλόη.
χολέρτσ (τὸ)=εἶδος ἀγριοβίκου, θρεπτικώτατον διὰ τὰ μεγάλα ζῶα.
χολονίτα (ἡ)=ὁ χιόνανθος.
χορτάρ (τὸ)=γενικῶς χόρτον.
ψαλιδίτα (ἡ)=μικρὴ πόα με βλαστούς, ἐν εἴδει ψαλίδος.
ψιλοχόρταρον (τὸ)=γενικῶς τὰ μικροσκοπικὰ χόρτα.
β) Φυτοτεχνικά
Ἄγλάρα ἢ **ἀπογλάρα** = τὰ ὑπολείμματα τοῦ φαγητοῦ. Συν. ἀποφάγια.
ἀλατοπίσ (τὸ)=ἡ ρητίνη τῆς ἐλάτης καὶ γενικῶς τῶν ρητινοφόρων.
ἀνθόνερο (τὸ)=τὸ ἀνθόνερο.
ἄρδεμαν (τὸ)=ἡ ἄρδευσις, τὸ πότισμα τῶν φυτῶν.
ἀρδεύω=ἀρδεύω, ποτίζω φυτά.
ἀρμόθ (τὸ)=ὁ ὄρμαθος.
ἀρνίκ (τὸ)=ὁ καυλὸς τῶν κρομμύων, γεν. τὸ ἀνθοφόρον στέλεχος τῶν φυτῶν.
ἀδλασεύω=ἐμβολιάζω, μπολιάζω.
αὐλακιάζω=1) ἀνοίγω αὐλακα, 2) διοχετεύω νερὸ στήν αὐλακία.
βοτρώδ (τὸ)=ὁ βότρως σταφυλῶν, τὸ βοτρωῖδι.
γουβίν (τὸ)=ἡ γούρνα, μικρὴ στέρνα.
γοδοσυλιζω=κορφολογῶ.
δαδίν (τὸ)=τὸ δαδί.
δευτερώνω=1) κάνω κάτι δυὸ φορές 2) ποτίζω δυὸ φορές.
ἐξώφυλλα (τὰ)=τὰ ἐξωτερικὰ φύλλα τῶν φυτῶν.
ζουρμούδ (τὸ)=ἡ δεσμὴς, τὸ μάτσο, τὸ μπουκέτο.
θρίμδα (τὰ)=τὰ ἀποτρίμματα τῶν ξηρῶν χόρτων.
καντζίν (τὸ)=τὸ ἐσωτερικὸ τῶν καρπῶν, ἡ ψίχα.
καντραμάδα (ἡ)=κλαδίσκος με πολλοὺς καρπούς.
καπούκ (τὸ), λ.τ.=ὁ φλοιός, ἡ φλούδα.
κλάδεμαν (τὸ)=τὸ κλάδευμα.
κλαδεμάτα (τὰ)=τὰ ἀποκοπτόμενα κατὰ τὸ φθινόπωρον φυλλωμένα κλαδιά. Αὐτὰ ξηραίνόμενα ἐχρησίμευον ὡς τροφή τῶν μικρῶν ζώων.
κλαδεύω=κλαδεύω.
κλαδίν (τὸ)=ὁ κλώνος, τὸ κλαδί.
κλέμαν (τὸ)=ὁ ἐρπυστικὸς κορμὸς τῶν

φυτῶν (κυρίως τῆς κολοκύνθης, ἀγγουριάς κλπ.) ἀλλαχοῦ τερέκ' λ.τ.
κλωνάρ (τὸ)=ὁ κλάδος, τὸ κλωνάρι.
κορμίν (τὸ)=ὁ κορμός, τὸ κορμί.
κορ'φή (ἡ)=ἡ κορυφή. Συν. τσπά.
κοστέλ (τὸ)=ὁ καλαμοειδῆς βλαστός, ὁ καυλός.
κουμούδ (τὸ)=ὁ ἡμίκλειστος ὀφθαλμὸς φυτῶν, τὸ μπουμπούκι.
κουντζίν (τὸ)=ὁ μίσχος, τὸ κοτσάνι.
λαχανόσπορον (τὸ)=ὁ σπόρος τοῦ λαχάνου.
λιβάδ (τὸ)=τόπος ποτιζόμενος, παράγων ἄριστον χόρτον.
μεταφυτεύω=καθὼς καὶ στήν κοινή.
μομότσ (τὸ)=ἡ κουκουνάρα τῶν καρποφόρων δένδρων (πεύκων, ἐλάτων κλ.).
πακμάξ ἢ **πεκμέξ** (τὸ)=γενικὸς ὁ βρασμένος ὁπὸς τῶν φρούτων, τὸ πετιμέζι.
πασσάλ (τὸ)=ὁ πάσσαλος, τὸ στήριγμα τοῦ φράχτη, φασολίων κλπ.
παστίλα (ἡ)=1) τὸ κόμμι 2) τὸ ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος ἀποξηραίνόμενον πετιμέζι τῶν συκομούρων (τούτ').
πατίτσ (τὸ)=τὸ φασολάκι μαζί με τὸ πράσινο περιβλημά του.
πατόφυλλα (τὰ)=τὰ χαμηλότερα φύλλα τοῦ φυτοῦ.
πελάεμαν (τὸ)=τὸ σκάψιμο με τὸ πέλ'. βλ. λέξιν.
πιπίλ (τὸ)=ὁ πυρήν, τὸ κουκούτσι.
πισσέλ (τὸ)=1) πισσοειδὲς ἔκκριμα δένδρων, εἶδος ρητίνης 2) ἡ καπνία τῶν σωλήνων θερμάστας.
πότισμαν (τὸ)=τὸ πότισμα τῶν φυτῶν.
ρίζα (ἡ)=καθὼς καὶ στήν κοινή.
ροδόσταμαν (τὸ)=ἀπόσταγμα ρόδων, ροδόνερο.
ρόκκα (ἡ)=1) ἀδράχτι 2) ἡ κουκουνάρα τοῦ καλαμοκιοῦ.
σευτελόσπορον (τὸ)=ὁ σπόρος τοῦ κοκκινογουλίου.
σταλιστρα ἢ **στραλιστρα** (ἡ)=πρόχειρη στέρνα γιὰ μάζεμα νεροῦ.
στῦπα (τὰ)=γενικῶς τὰ τουρσιά [κυρίως τὰ τοῦ κραμβολάχανου].
στύψα πελιτί (τὰ)=οἱ κικίδες τῆς δρυός, ἔχουσαι στυπτικὰς ιδιότητας.
τσπά ἢ **τεπέ** (ἡ) λ.τ. βλ. κορ'φή.
τσακέλισμαν (τὸ)=τὸ σκάλισμα.
τσέπλ (τὸ)=1) τὸ κέλυφος αὐγοῦ 2) ὁ φλοιὸς καρπῶν.

τάκουτα (τά) = πευκόκλαδα μετά φύλων, χρησιμεύοντα ως τροφή των ζώων.
 τσίρ' (τό) πλ. τσίρα (τά) = άπεξηραμένοι καρποί, ξερά φρούτα.
 τσόβ' (τό) = τὸ πελεκουδί από φλούδα ἢ από ξύλο.
 τσουπίν (τό) = 1) γενικῶς ξυλαράκι μυτερὸν 2) φυτευτήρι.
 τσουπωχτέρ' (τό) = γεν. σκέπασμα, τάπα, ἐπιστόμιον.
 τσουλούφ' (τό) = τὰ ξηρά πατίτσα, φασολάκια ξερά (μαζί με τὸ περιβλημά τους).
 φλούδ' (τό) = ὁ φλοιός, ἢ φλούδα.
 φύτευαν (τό) = τὸ φύτευμα.
 φυτώνάρ' (τό) = φυτώριον.
 φυτόν (τό) = 1) ὡς ἐν τῇ κοινῇ 2) τὸ φυτάνι.
 χαβούζ' (τό), λ. τ. = μεγάλη τεχνητὴ στέρνα.
 χατζένα (τά) = 1) ἐντόσθια, 2) τὰ ἐντόσθια κολοκυθιοῦ.
 χορτοθέρ' (τό) = τόπος χορτοπαραγωγός, κατάλληλος γιὰ θέρισμα.
 χορτοκούν' (τό) = 1) κούνια από χορτό, 2) στρωσίδι βρέφους.
 χορταροτόπ' (τό) = χορτοπαραγωγὸς τόπος.
 7) Διάφοροι ὀποὶ (ζωμία).
 Ἄγγουροζώμ' (τό) = ὀποὶς ἄγγουριοῦ.
 γαλατοζώμ' (τό) = ὀποὶς (ζωμὸς γαλακτοῦχος.
 γλυκοζώμ' (τό) = ὀποὶς ζακχαροῦχος.
 κερασοζώμ' (τό) = ὀποὶς κερασιοῦ (κοκκινωπός.

κοπροζώμ' (τό) = ἀκάθαρτο ζουμί (κοπριάς).
 κρεατοζώμ' (τό) = ζουμί κρέατος.
 λαχανοζώμ' (τό) = χυμὸς λαχάνου.
 μαχοζώμ' (τό) = ὀποὶς μάχου (πικρός καὶ κολλώδης).
 μαυροζώμ' (τό) = 1) ὀποὶς μαῦρος 2) μεταφορ. ὁ καφές.
 πικροζώμ' (τό) = ὀποὶς πικρός.
 πιπεροζώμ' (τό) = ὀποὶς πιπεριοῦ (καυστικός).
 ὀψαροζώμ' (τό) = 1) ζωμὸς ψαριοῦ, 2) ἄλμυρα, 3) σαλαμούρα.
 σαπυνοζώμ' (τό) = ὀποὶς ἀφρώδης καὶ θολός, ὡς τῆς μπουγάδας.
 στυποζώμ' (τό) = γενικῶς ὀποὶς ξινός (τουρσιών).
 σταφυλοζώμ' (τό) = ὀποὶς σταφυλῶν (μοῦστος).
 τιτινοζώμ' (τό) = ζωμὸς καπνοφύλλων (φαρμακευτικός).
 τσιλοζώμ' (τό) = οὔρων (βρώμικος).
 τσιροζώμ' (τό) = τσιριών βλ. χοδαφοζώμ'.
 τσουρανοζώμ' (τό) = ὀποὶς τσουρανεάς (ὑπόξιμος).
 φυθνοζώμ (τό) = ὀποὶς βυσσίνου βυσσινάδα.
 χαρπουζοζώμ' (τό) = ὁ χυμὸς ὑδροπέπνος, καρπουζιοῦ.
 χαψοζώμ' (τό) = τὸ ζουμί τῶν χαψιῶν (σαλαμούρα).
 χορταροζώμ' (τό) = γεν. ὀποὶς χορτων.
 χοδαφοζώμ' (τό) = ὁ ζωμὸς ξηρῶν φρούτων, κομπόστων.

ΤΑ ΠΑΡΧΑΡΑ

ΤΟΥ Γ. Θ. ΚΑΝΔΗΛΑΠΤΗ (ΚΑΝΙ)

* Ὅσοι κατὰ τὰς ὥρας τῶν κυνικῶν καυμάτων ἐκ τῶν πόλεων ἐξέρχονται εἰς τὰς ἐξοχὰς πρὸς παραθερισμὸν καὶ κατὰ τὰς ἐορτὰς καὶ Κυριακάς, εἴτε μετὰ τῶν οικογενειῶν τῶν, εἴτε καὶ κατὰ μόνους, εἴτε καὶ ὡς κυνηγοί, αὐτοὶ καὶ μόνοι γνωρίζουσι τὴν ἀξίαν αὐτῶν καὶ διακηρῦττουσιν ὅτι ὁ βίος τοῦ χωρικοῦ εἶναι πολυάκις τερπνότερος τοῦ τῶν πόλεων, ἃ διάφορον ἔν δὲν ἔχει θέατρα, κινηματογράφους, μέσα ψυχαγωγίας καὶ εὐπορίας. ἔχει τὴν φύσιν, τὴν ἀπαραμίλλοι φύσιν, ἀνωτέραν τῶν τεχνικῶν ἔργων τῶν πόλεων.

Ἡ λέξις παρχάρ' εἶναι κατὰ τὸν Σάβ. Ἰωαννίδη, Ἰνδοπερσικῆς προελεύσεως καὶ σημαίνει κοιλάδας γραφικὰς καὶ το-

πία με καταπράσινα χόρτα καὶ κελλαρίζοντα ὕδατα εἴτε ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὀρέων, εἴτε εἰς τὰς ὑπώρειας αὐτῶν καὶ ὅπου ἀνερχόμενοι αἱ οἰκοδομοὶ μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν ἐξ ἀγελάδων, προβάτων καὶ αἰγῶν καὶ ἀκολουθοῦμεναι ὑπὸ τῶν 10 καὶ 12 ἐτῶν θυγατέρων καὶ παίδων, ἐγγόνων αὐτῶν, ζητοῦσιν ἀφθονωτέραν τροφήν διὰ τὰ ζῶα τῶν, ἀφοῦ εἰς τὰ χαμηλά χωρία ὁ ἥλιος ἀπεξήρανε τὸ πᾶν. Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ἀνέρχονται αἱ οἰκοδομοὶ καὶ οὐχ αἱ νέαι καὶ τοῦτο διὰ τὸ εἶναι ἀσφαλεῖς ἀπὸ τὰς κακογλωσσίας καὶ τοῦ ἀνιέρου ὀφθαλμοῦ τῶν τυχόν διαβατῶν. Ἀκολουθοῦνται δὲ ὑπὸ τῶν μικρῶν τέκνων τῶν, ἵνα ποιάνωσι τὰς ἀγελάδας τῶν καὶ βοηθήσωσιν εἰς τὴν

προσαγωγήν αὐτῶν πρὸς ἄρμεξιν. Συνεπικουροὶ δὲ εἰς τὸ ἔργον τῶν εἶναι καὶ οἱ ποιμένες μετὰ τὰς καρακοιλάχας εἰς τὴν μέσην, τὴν τάπαντζαν, τὸ κουργῆν ἢ τὴν ποιμενικὴν χονδρὴν ράβδον, τὸν αὐλὸν —καβάλ' καὶ τὴν δερματῆτην τσάνταν— γλαμαντζάν καὶ τοὺς ἀτιθάσσους καὶ ἀγρίους μολοσσούς κύνας κατὰ τῶν κατοικῶν καὶ λύκων.

Ἐντὸς τῶν παρχαρίων εἶναι ἐκτισμέναι αἱ καλύβαι, ἃς εἰς μὲν τὴν Ματσούκαν σκεπάζουσι διὰ χαρτωμάτων, λεπτῶν σανιδίων μήκους 1 μέτρου ἕκαστον, ἐνῶ εἰς τὴν Χαλδίαν σκεπάζουσιν αὐτὰς μετὰ κλάδους καὶ φύλλα.

Ἐκαστον χωρίον ἔχει τὸ παρχαρίον τοῦ καὶ πολλὰ χωρία ἔχουσιν ἀπὸ κοινοῦ παρχάρια, οἱ δὲ κάτοικοι τῶν πέραν τοῦ παρχαρίου Κάνεως χωρίων ἔχουσι τὰ παρχάρια τῶν εἰς 3 καὶ 4 ὄρων ἀπόστασιν εἰς τὰς ὑπώρειας τῶν ὀρέων Κιαβούρ-δὰγ, Καγκέλ, Ἁγίος Παῦλος καὶ εἶναι ἱκανὰ τούτων ἀφορολόγητα, ὡς προελθόντα ἐκ δωρεᾶς Ἑλληνίδων Σουλτανίδων καὶ φέροντα τὴν ὀνομασίαν Χατουνιέδων. Εἰς τὰ παρχάρια τῶν ἀνωτέρω ὀρέων ἀνήρχοντο καὶ οἱ Τσαπνίδες, οἱ τοῦ Ξενοφῶντος Σάνοι, ἐκ τῶν παρχαρίων πόλεων καὶ κωμοπόλεων καὶ ἔβροσκον ἔτι ἀνωτέρω τῶν ἑλληνικῶν παρχαρίων, διότι διὰ τὸν φόβον τῶν ἀλκιμῶν παληκαρίων τῶν πηλοσίων ἑλληνικῶν χωρίων, δὲν ἐτόλμων νὰ πλησιάσωσιν πρὸς αὐτὰ καθόσον πικρὰν πείραν ἔλαβον ὅχι μόνον τῆς ἀνδρείας τῶν ὡς ἀνω προασπιστῶν τῆς ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας νέων, ἀλλὰ καὶ κλοπὴν τῶν ποιμνίων τῶν.

Πῶς ἐγένετο ἡ ἀνοδος τῶν χωρικῶν εἰς τὰ παρχάρια :

Εἶναι ἀληθές ὅτι μετὰ τὸν ἀτυχεὶ πόλεμον τοῦ 97 καὶ τῶν προηγηθεισῶν σφαιγῶν τῶν Ἀρμενίων ἔχαλαρώθη ἡ ἀνοδος εἰς τὰ παρχάρια, ἀλλὰ βραδύτερον ὅτε ἐδόθη πλειοτέρα ἐλευθερία εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ τῷ 1908, ἤρξατο ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἀνόδου συμφώνως πρὸς τὰς παραδόσεις καὶ τὸ συμφέρον. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἐκάστου ἔτους ἡ Δημογεγοντία, αὐτὴ ἢ ἐν τῇ δουλειᾷ προστάτρια καὶ κυβερνητικὴ δύναμις, ἐκτελοῦσα ἀπήχησιν τοῦ πόθου τῶν κατοικῶν τοῦ χωρίου ἐκήρυττε διὰ τοῦ κουργιτζῆ, ἢ τοῦ ἀγροφύλακος, ὅτι θὰ γίνῃ ἡ ἀνοδος εἰς τὰ παρχάρια κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο καὶ οἱ βουλόμενοι νὰ ἀνέλθωσιν ὄφειλον νὰ ἐτοιμασθῶσιν. Ὁρίζετο δὲ καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἐξόδου. Ἀπὸ τότε ἤρχιζον αἱ ἐτοιμασίαι καὶ ἐβλῆτον αἱ ῥωμάνες, αἰτινες πλὴν τῶν ἰδίων ἀγελάδων θὰ ἐλάμβανον καὶ γειτονικὰς ἀγελάδας εἰς τὸ παρχάρι μετὰ ἰδιαίτερον συμφωνίαν : πόσον βούτυ-

ρον, τυρὸν καὶ παστικτῶν θὰ τοὺς προσέφερον. Τὰ ξυλάγγα καὶ κοβλάκα ἐπεδιορθοῦντο καὶ ἐπλύνοντο καὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια ἐλαμβάνοντο. Μόλις δὲ τὴν ὀρισμένην ἡμέραν καὶ ὥραν ἤκούετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀγροφύλακος ὅτι «ἄς ἔλθουν οἱ παρχαρέτ'», αὐθωρεῖ ἔβλεπέ τις ἐξερχόμενος ἐξ ἐκάστης οἰκίας τὰς οἰκοδομοὺς καὶ σοβαρὰς ῥωμάνες, ὀδηγούσας τὰ φορτωμένα μετὰ ἐπιπλα καὶ χρειώδη ὀποζύγια, καταφθάνουσας πρὸ τῆς πλατείας τοῦ χωρίου καὶ ἐμπροσθεν τοῦ ναοῦ, ὅπου ὁ λυριτζῆς, ἀπαραίτητος σύντροφος τῆς ἐξόδου, ἔπαιζε καὶ ἐτραγῶδει τὰ κατάλληλα τῇ περιστάσει ὄσματα, εἰς ἃ τὰς καλλοῦντας τῶν παρχαρίων ἐξεθείλαζεν ὡς ἐξῆς :

—Ἐγὼ εἶμαι παρχαρόπουλον σὴν δύσαν

[μαθεμένον

σ' ἔναν ἔμορφον κόραδον εἶμαι σου-

[μαδεμένον.

—Σὸ παρχάρ' ἐπῆγαμε ξύγαλαν πάλ' ἔ'

[εὔραμε,

σὸ ποτάμ' κατέβαμε καὶ νερὸν πάλ' ἔ'

[εὔραμε.

—Ὅλον τὸν κόσμον γύρισα ποῦδὲν χα-

[ρὸν πάλ' ἔ' εἶδα,

καὶ σὰ παρχάρ' τοῦ Κρωμί' τὴν κάλη

[μου πάλ' ἦρα.

καὶ ἄλλα βουκολικά, ὡς τὸν Μάραντον—Μαρτίτσάμ' ἐγαίλαβεβεν σὴ Μυρίμ' τὰ παρχάρ' —Ἐννέα βουκόλ' ἐρίαξαν. Τῇ Δεσποινῆς τὰ πρόβατα.—Ὁ θηριάνον—Καὶ τὸ πέραν πέραν κάθηται ἀγρέλαφον.—Κι' ὄντας ἐμ'νε μικρὸν παιδὶν κ' ἐρίαζα τ' ἀρνόπα.—Νέ, τδοπάνε.—Ἄτοῦ σὰ χρυσοπέγαδα.—Σὸ παρχάρ' ἐπῆγα γιὰ τὸ ξύγαλαν κ.λ.π.

Μόλις λοιπὸν συνέρχονται αἱ ῥωμάνες, προηγούμεναι τὰ πρόβατα ὀδηγούμενα ὑπὸ τῶν ποιμένων καὶ φοουρούμενα ὑπὸ τῶν ἀγρίως παρακολουθούτων μολοσσῶν, εἶτα εἴπετο ὁ λυριτζῆς παίζων καὶ κατόπιν ἠκολούθουν αἱ ἐκ τοῦ ναοῦ ἐξερχόμεναι (ὅπου μετέβησαν προσεκύνησαν καὶ ἤναψαν εὐλαβῶς τὸ κηρὶον τῶν πρὸς ἀπόσκοπον ἐργασίαν τῶν καὶ αἰσίαν ἐπάνωδόν τῶν) ῥωμάναι μετὰ τῶν γερόντων τοῦ χωρίου διδόντων νουθεσίας διὰ τὸ νοικοκυριό τους καὶ ἀκούουσαι τὰς νουθεσίας τῶν συζύγων τῶν, ἐνῶ τὰ παιδιά, ὡς εἰς παράδεισον ἀπερχόμενα, ἔτρεχον, ἐφώναζον, ἐτραγῶδουν, ἐπήθουν, ἐποιοῦν καὶ ἔπαιζον αὐλοῦς καὶ σφυρίκτρας καὶ ἠκολούθουν πότε ὀμοῦ, πότε σποραδικῶς.

Ἐπὶ τέλους μετὰ πορείαν 2—3 ὥρων, ἐφθάναν εἰς τὸν πρὸς δν ὄρον. Τότε τὰ

μὲν ποίμνια διασκορπίζοντο εἰς τοὺς πέριξ λάφους καὶ δειράδας πρὸς βοσκὴν τῆς λαχείας καὶ εὐόδους χλόης, οἱ δὲ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες μὲ ἄσματα προδίδοντα τὴν ψυχικὴν αὐτῶν χαρὰν παρεδίδοντο εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν καταστραφειῶν καλυβῶν καὶ μετὰ τὸ πέρας τῶν ὁποίων ἐτοποθέτουσαν τὰ σκεύη εἰς τὰς θέσεις των καὶ ἐδημιούργουν τὸ νέο οἰκοκυριό, ὡσάν νὰ εὐρίσκοντο εἰς τὰς οἰκίας των καὶ εἶτα ἐλάμβανον τὴν ἀχώριστον αὐτῶν ἄτρακτον καὶ τὰ ὀρτάρρα (περιπόδια).

Ποῖον ἦτο τὸ ἔργον ἐν ταῖς παρχαίροις; Ἦτο ἡ ἐπιμελὴς περιποίησης τῶν ζώων καὶ τὸ ἄλμεγμα καὶ ἡ εἰς τὸ τέλος ἐκάστης ἑβδομάδος μεταποίησις τοῦ δξυγάλακτος εἰς βούτυρον ἐντὸς τοῦ ξυλαγείου, ὅπερ τιθέμενον εἰς βαθέα ξύλινα πινάκια προσεκομίζετο εἰς τὰς πλησίον διαυγείς πηγάς, ὅπου πεντάκις καὶ ἐξάκις πλυνόμενον καὶ ἀλατιζόμενον ἐτίθετο εἰς τὰ κοβλάκια (ξύλινα δοχεῖα) καὶ σφραγίζόμενον διὰ κοχλιαρίου εἰς τὴν ἐπιφάνειαν διὰ διαφόρων συμβολικῶν σημείων, ἀπεστέλλετο εἰς τὸ νοικοκυριό ἐκάστης οἰκογενείας, ἕμενον ἐν τῇ ἀποθήκῃ ἄθικτον, μέχρι τῆς καθόδου ἐκ τοῦ παρχαρίου τῆς οἰκοδεσποίνης, ἣτις μόνη εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ποιήσῃ ἑναρξιν τῆς χρήσεως αὐτοῦ. Τὰ δὲ περισσεύοντα ἐκ τῆς οἰκιακῆς χρήσεως ἐφέροντο εἰς τὰς ἀγοράς τῶν πόλεων, ὅπου ἐγίνοντο ἀνάστατα διὰ τὴν ἡδύτητα, εὐωδία καὶ τὸ ἀνόθευτον αὐτῶν. Τὸ δὲ ἐναπομείναν τάνιον βραζόμενον καὶ πολτοποιούμενον μετεβάλλετο εἰς τὸ παῦκιτάν καὶ μετακομίζετο ἐντὸς σάκκου ἐκ λευκοῦ πανίου βαμβακίου καὶ ἀλατιζόμενον ἐτίθετο εἰς τοὺς πίθους—πουλούλα, καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τὸ ὄγιεστρον, εὐχάριστον καὶ πρῶτιστον φαγητὸν παντὸς πλοῦσιου καὶ πτωχοῦ Ποντίου παῦκιτανωμένον ἰριβάν, εἶδος γιανουρτσουπάς.

ΜΑΓΕΙΡΙΚΑ ΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΣΑΝΤΑΙΩΝ. ΣΠΙΤΙΚΑ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ & ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΠΙΠΛΑ ΑΥΤΩΝ. ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΩΝ ΤΕΧΝΙΤΩΝ ΣΑΝΤΑΣ

Τοῦ ΜΙΛΤ. ΝΥΜΦΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα ἀκόμη ὄλα τὰ μαγειρικὰ σκεύη τῶν Σανταίων ἦσαν καμωμένα ἀπὸ μπακίρι (χαλκός). Σ' αὐτὸ μὴ ἤθικαν οἱ πατέρες μας τοὺς Ἀργυρουπολίτες, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαμε κοινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἐξ αἰτίας τῆς συχνῆς μας ἐπικοινωνίας μὲ αὐτοὺς χάρις στὰ πλοῦσια μεταλλεῖα τῆς Ἀργυρούπολης. Εἶχαμε ἐμεῖς κι οἱ Ἀργυρουπολίτες πλῆθος μπακίρινα μαγειρικὰ σκεύη ποὺ δὲν μεταχειριζόμαστε ποτέ, καὶ τὰ εἶχαμε βαλ-

Τὶ ἐποίουν αἱ ρωμάναι οἰκοδέσποινα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐξόδου, διαμονῆς καὶ βοσκῆς τῶν προβάτων; Μετὰ τὴν βράσιν τοῦ γάλακτος καὶ δξυγαλακτοποίηση αὐτοῦ ἐπεδίδοντο εἰς τὴν καθαρότητα τῆς καλύβης, τὴν πύσιν τῶν σκευῶν καὶ εἶτα τὴν ἐπισκεψιν εἰς τὰς γειτόνους ρωμάνας, ὅπου ἔχουσαι τὸ πλεκόμενον ὀρτάρριον καὶ τὴν Καρμάναν (ἄτρακτον) παρεσκεύαζον ἐν μέρος τῶν προικῶν τῶν κορασιῶν των καὶ ἔλυον ὄλα τὰ γυναικεῖα ζητήματα, ἅπερ περιεστρέφοντο εἰς τὴν μελλοντικὴν ἐξασφάλισιν διὰ τοῦ γάμου τῶν τέκνων των.

Ἄλλὰ τὰ παρχαρία καθ' ἐκάστην ἐσπέραν τοῦ Σαββάτου μετεβαλλόν ὄσιν. Ὁ ὄρυθος καὶ κίνησις ἐπεκράτει εἰς αὐτάς καὶ διατί; Διότι ἀνήρχοντο εἰς αὐτὰ ἀπὸ κοινοῦ ἐκ τῶν χωρίων οἱ ἄνδρες καὶ φέροντες μετ' αὐτῶν ὄπωρικά, ὄζον, κρέας καὶ τὰ παρόμοια ἐπεδίδοντο εἰς πάννυχτους διασκεδάσεις, καθ' ἃς ἡ μὲν λύρα ἐκρούετο ἐρωτοπαθητικῶς, τὰ δὲ ὄπλα συνεχῶς ἐκκενούμενα διέχυνον τὴν θυμὴν εἰς πάντας διὰ τῆς ἀντιπαλήσεως αὐτῶν εἰς τοὺς πέριξ βράχους. Ἀπεμάκρυνον τοὺς παραδοκοῦντας πρὸς ἀρπαγὴν προβάτων λύκους καὶ θῆσας, εἰς τοὺς τυχόν ἐκεῖθεν διερχομένους λαθρεμπόρους καπνῶν καὶ κακοποιούς, ὅτι δεινὸν ἔστι πλησιάζειν εἰς τὰ ἑλληνικὰ παρχαρία.

Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου ἐφθάνεν ὁ καιρὸς τῆς καθόδου εἰς τὰ χωρία, καθότι ἡ χλόη ἤδη κατεστράφη καὶ ὁ χειμῶν προανηγέλετο, πάντες ἀπεχαιρέτων ὡς ἀποδημητικὰ πτηνὰ τὰς καλύβας των καὶ περιτειχίζοντες τὰς θύρας των, κατήρχοντο ὄπῃ τὰς αὐτὰς συνθήκας ὄφ' ἃς ἀνῆλθον, περιχαρεῖς μὲ ροδὰς παρειὰς καὶ εὐθυτενῆ σάματα, δι' ἐξεπλήρωσαν καὶ αὐταὶ μέρος τῶν οἰκογενειακῶν των ἀναγκῶν καὶ δι' ἐφθάνον εἰς τὸ 75ον καὶ 80ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των.

μὲνα ἀράδα στὰ ταρέζα (ράφια) γιὰ στολισμὸ τοῦ σπιτιοῦ. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 21 ἐμεῖς κι' οἱ Ἀργυρουπολίτες δινάμε γιὰ προίκα τὰ σκεύη αὐτὰ στὰ κορίτσια μας' ἀργότερα ἐγκατελείφθη καὶ τὸ ἔθιμο αὐτὸ καὶ φυλάξαμε τὰ σκεύη αὐτὰ μόνον γιὰ μιά κούφια ἐπίδειξη. Ἦσαν τὰ σκεύη γανωμένα κι' ἔλαμπαν ἀπ' τὴν καθαριότητα. Φρόντιζε ἡ νοικοκυρὰ νὰ κἀνη πάντοτε χρῆσιν ἄλλων σκευῶν ξυλένιων ἢ χωματένιων, καὶ μόνον

σὲ περίπτωσι περιποίησης ἑνὸς ξένου κατέβαζε ἀπὸ τὸ ράφι μὲ μεγάλο ψυχικὸ πόνον ἕνα ἢ δύο μπακίρινα πιάτα. Πολλὰ πιάτα στὴ Σάντα κατάντησαν ἱστορικὰ ἦσαν ἐπάνω σ' αὐτὰ σημειωμένες οἱ χρονολογίαι τῆς κατασκευῆς τους καὶ τὸ ὄνομα τοῦ νοικοκύρη τους, καὶ μεταβιβάζονταν ἀπ' τὸν πατέρα στὰ παιδιά. Ἐνα τέτοιο μπακίρινο πιάτο βρέθηκε στὸ σπιτί μου παπποῦ μου Πιπιλίκα καὶ μεταβιβάστηκε στὸν ἑγγονό του Μιχάλην Ξανθοπούλλο· εἶχε χαραγμένες τίς λέξεις αὐτές: ΓΙΟΡΓΙ: ΚΟΥΣΑΚΙ 1768. Δὲ μπόρεσαμε νὰ ἐξακριβώσουμε τὴν προέλευσιν τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, φαίνεται ὅμως πὺς μερικὸ ἀπ' τοὺς πρόγονους τοῦ παπποῦ μου θὰ ἔφεραν τὰ ὄνοματά αὐτά. Θὰ φροντίσω ἐδῶ σ' αὐτὴ μου τὴ μελέτη νὰ καταστρώσω ὅσον τὸ δυνατόν τέλειους κατάλογους ὄλων περίπου τῶν μαγειρικῶν σκευῶν τῶν Σανταίων, ὄλων τῶν σπιτικῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ σχολικῶν ἐπιπλῶν των, καὶ τῶν περισσοτέρων ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα τῶν τεχνιτῶν Σαντας.

ΜΑΓΕΙΡΙΚΑ ΣΚΕΥΗ

α) Μπακίρινα.

1) Χεροχάλκ' (τό) ἀπὸ τὸ χέρι καὶ χαλκός. Λεβέτι μεγάλο μὲ δύο χεροῦλια, βάρους 4-8 ὀκάδων. Τὸ λεβέτι αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦσαμε μιά δυὸ φορές τὸ χρόνο γιὰ νὰ μαγειρέψουμε ὀτιδήποτε καὶ νὰ ταγίσουμε τὸν κόσμον στὶς κηδεῖες μας καὶ στοὺς γάμους μας.

2) Τρανὸν χαλκὸν (τό). Μεγάλον λεβέτι. Αὐτὸ ἦταν μικρότερον ἀπὸ τὸ προηγούμενον, καὶ τὸ χρησιμοποιοῦσαμε ὡς κι αὐτὸ· ἐπίσης τὸ χρησιμοποιοῦσαμε στὴν πλύσιν, στὸ ζύμωμα, καὶ σὴν χαμνοφαγίαν δηλ. σὴν ἰριβάν, σὴν λαπάν, σὰ μιλαστὰ τὰ λάχανα, κι ἄλλο. Ζύγιζε 2-4 ὀκάδες.

3) Χαλκοπούλ' (τό) Ὑποκοριστικὸ τοῦ χαλκοῦ, τοῦ λεβητιοῦ. Αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦσαμε διὰ φαγητὰ τῆς πολιτείας, γιὰ γιανί, γιὰ πιλόφι γιὰ ριζόγαλο, κ. ἄ. Ζύγιζε 1-2 ὀκάδες.

4) Τεντῆρε (ἡ) μεγάλη καὶ μικρή. Τὴν χρησιμοποιοῦσαμε ὅπως τὸ χαλκοπούλ'. Ζύγιζε 1-2 ὀκάδες.

5) Κλωστοτήγανον (τό) ἀπὸ τὸ κλωθὸν καὶ τηγάνι. Αὐτὸ ζύγιζε 1-1 1/2 ὀκά, καὶ εἶχε ἐμφάνισιν καλὴ καὶ καπάκι ἐξοχόν. Τὸ χρησιμοποιοῦσαμε γιὰ τσιριχτὰ (τηγανίτες) καὶ γιὰ φοῦστρα (ὀμελέτες), καὶ ἐπειδὴ τὰ τσιριχτὰ καὶ τὰ φοῦστρα τὰ γυρίζαμε πολλὰς φορές ἀπ' τὴ μιά καὶ τὴν ἄλλη ἐπιφάνειαν γιὰ νὰ ψηθοῦν καλά, ὀνομάσαμε καὶ τὸ τηγάνι αὐτὸ κλωστοτήγανον.

6) Τηγάν' (τό). Ἦταν μικρὸ καὶ χω-

ρὶς καπάκι, ζύγιζε δὲ 1/2 ἕως 1 ὀκά. Τὸ χρησιμοποιοῦσαμε γιὰ νὰ καψῶμε τὸ βούτυρο ἢ τὸ λάδι γιὰ τὴ μαγειρικὴ, νὰ σπᾶσωμε αὐτὰ στὸ βούτυρο (τσακωτὰ ὠβά) νὰ βράσωμε γάλα, κ. ἄ.

7) Σιζκέτ' (τό) = τρυπητό. Μὲ αὐτὸ διυλιζάμε ὄλα τὰ φαγητὰ μας. Ζύγιζε 1 ὀκά.

8) Τῶάινικον (τό). Σκεῦος ὅπου βράζαμε τὸ τσάγι. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ παλαιὸν μπακίρινο τσάινικον εἶχαμε καὶ τὸ σιδερένιον τσάινικον τῆς ἀγορᾶς, ποὺ τὸ τοποθετοῦσαμε ἐπάνω στὸ σαμοβάρι, ὅσοι εἶχαμε τέτοιο. Ζύγιζε 1/2-1 ὀκά.

9) Σαμοβάρ' (τό). Ἦταν ρωσικῆς προέλευσης καὶ ρωσικῆς ὀνομασίας, καὶ τὸ ἔφεραν ἀπ' τὸν Καύκασον οἱ ξενιτεμένοι μας. Ἦταν μιά χαρὰ νὰ τὸ ἴδῃ κανεὶς ἦταν μεγαλοπρεπές, ἔλαμπε ὡς χρυσάφι, καὶ τὸ τσάγι ποὺ βράζαμε σ' αὐτὸ δὲ μπόρουσε νὰ ἔχη καμμίαν παρείσαστη μυρουδιά σὴν τοῦ τσαγιοῦ ποὺ βράζαμε στὸν τέσσαρε, στὸ τηγάνι, κι ἄλλο. Ἐπάνω σ' αὐτὸ ἦταν τοποθετημένο τὸ τσάινικον (τσαγερὸ) ποὺ εἶπαμε, ὅστε στὸ σαμοβάρι βράζαμε μόνον τὸ νερὸ τοῦ τσαγιοῦ, καὶ στὸ τσάινικον ρίχναμε τὸ τσάγι. Τὸ σαμοβάρι ζύγιζε 2-3 περίπου ὀκάδες.

10) Χαλκοτσούκ' (τό). Ὑποκοριστικὸ τοῦ χαλκοῦ (λεβητιοῦ). Τὸ τοποθετοῦσαμε στὸ τζάκι πλάγι στὸ τέσσαρε ποὺ ἔβραζε, κι ἔτσι μὲ μιά φωτιά ψήναμε δυὸ φαγητὰ.

11) Σαχάνα (τά). Πιάτα μικρὰ καὶ μεγάλα γιὰ τὸ σερβίρισμα τῶν φαγητῶν.

12) Τζεβζέ (ἡ). Λέξη τούρκικη. Μπρίκι γιὰ τὸ ψήσιμο τοῦ καφέ.

β) Ξύλινα.

13) Πινάκα (τά). Πιάτα βαθιά γιὰ τὸ σερβίρισμα τοῦ φαγητοῦ.

14) Χουλόρα (τά) = κουτάλια. Ἦσαν καμωμένα ἀπ' τὸ καλύτερον ξύλον τοῦ Πόντου, τὸ τσιμδέρ'. Ἐλάμπαν, καὶ εἶχαν μεγάλη ἀντοχή. Μποροῦσαν νὰ συναγωνισθοῦν τὰ μετάλλια κουτάλια.

γ) Χωματένια.

15) Μελιτολάγηννα (τά) ἀπὸ τὸ μέλι καὶ λαγίνα. Κουτιά βαθιά, βερνικωμένα. Τὰ χρησιμοποιοῦσαμε γιὰ νὰ ἐναποθηκεψῶμε σ' αὐτὰ τὸ μέλι, τὸ βούτυρο, κ. ἄ.

16) Κουτία (τά) μεγάλα καὶ μικρὰ. Ἄτεχνα, χωρὶς βερνίκι, ἄψητα. Τὰ ἔναψήναμε στὸν φούρνον, καὶ τὰ μεταχειρίζομασταν στὴ μαγειρικὴ. Τὰ τοποθετοῦσαμε μὲ φασόλια στὸ τζάκι ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὸ καζάνι τῆς πλύσεως, καὶ μέσα σὲ λίγες ὄρες καὶ τὴν πλύσιν μας κάνα-

με, και τὰ μοναδικὰ φασόλια τοῦ κουτιοῦ τὰ εἶχαμε ἔτοιμα. Τὰ κουτιά αὐτὰ τὰ ἀγοράζαμε ἀπὸ τοὺς τσιγγάνους ποὺ τοὺς λέγαμε οἱ χάλτ' — χαλδαῖοι.

17) Κιβέτσα (τά). Κουτιά ἀνοιχτά και ἀβαθῆ. Τὰ ξαναψήναμε κι αὐτὰ στοὺς φούρνους. Χρησίμευαν γιὰ νὰ μαγειρέψωμε τὸ γκιουβέτσι, φαγι ἀπὸ ψαρικά και κρεμμύδια, ἢ και λαχανικά. Κάποτε σ' αὐτὰ καθουρδίζαμε και καφέ.

18) Πινάκκα (τά). Πιάτα βαθιά γιὰ τὸ σερβίρισμα.

19) Σκουτέλα (τά). Πιάτα βερνικω-

μένα. Τὰ εἶχαμε σὲ μεγάλη ὑπόληψη.

δ') Γυαλένια.

20) Σιδέδες (τά)=μπουκάλια. Βάζαμε σ' αὐτὰ λάδι, κρασί, ξόδι, ρακή, κλπ.

21) Κρασοπότρηρα (τά).

22) Νεροπότρηρα (τά).

23) Στακάνα (τά). Ποτήρια ρακής.

24) Τσαγοπότρηρα (τά).

25) Καβὲς ποτήρα. Τὰ δύο τελευταῖα ἦσαν φτιαγμένα ἀπὸ πορσελάνη.

(Συνεχίζεται)

ΑΝΕΚΔΟΤΑ

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ

'Ανθρωπίων Σαράφ'ς.

Συλλογή τοῦ Π. Β. ΥΨΗΛΑΝΤΗ
(Π. Β. ΣΑΛΑΠΑΖΙΔΗ)

Ἐὰν μεσέλα ἐρχίνεσαι νὰ λές, παδά-Χαράλαμπε, εἶπεν ὁ Γιάννης ὁ Μουτσῆκ'ς.

—'Ογλουμ, μεσέλα 'κ' εἶν' τὸ λέω σας.

'Ἦνταν λέγω σας ἐγένταν: 'Εγὼ ἔζησα σὴν Τραπεζούνταν πενήντα χρόνια. Μωρὸν παιδίν, ὁ σ' χωρεμένον ὁ κύρ'-ι-μ' ἐκατήβασε με ἀσ' σὴ Κρώμ'. Εἶδα κ' ἐγνώρσα πολλοὺς ἐμπόρους, σαράφ'ς και πακάλτς.

Σὸν Σαράφ' τὸν Πάντζον καικὰ ἐστάθα δέκα χρόνια. 'Εγὼ ἐκουβάλ'να σ' ὀσπίτ'ν ἀτ' τὰ μεζλίτσα. 'Εγὼ ἐφέρ'να τον κάθαν μεσημέρ' τὸ φαγίν ἀτ. 'Εξαίρ' ἀτον καλά, κι ἀτὰ ντό λέγω σας σωστὰ πράματα εἶν'.

'Ο μακαριότες ὁ Πάντζον ἔτον τοφάβ'ς ἀνθρωπος. Πολλὰ καλὸς και ἤσυχος, ἀμαν εἶχεν και τὰ χούγια τ' μόνον παρὰς σαράφ'ς 'κ' ἔτον, ἔτον και τ' ἀνθρωπίων σαράφ'ς.

'Ας λέγομε ἐπῆγγεν ἕνας ἔμπορος ἐψαλάφανεν ἀτον δανεικὰ 20 λίρας. Γιὸν 'κ' ἔλεγεν ἀτον, ἀμαν σὸ κιαλ' ἀπάν' πὰ τὴν παρὰν 'κ' ἐδίνεν ἀτον.

—Καλά, ἔλεγεν, ἔλα ἀπόψ' σ' ὀσπίτ' και κονουδεύομε. 'Ερίφ'ς ἐπῆγγεν εὐρηκεν ἀτον σ' ὀσπίτ'. 'Ο Πάντζον ἐκάθουτον σὸ μαγκάλ' καικὰ. σὸ γάν'ν ἀτ' ἀπάν' σ' ἕναν στρογγυλὸν τραπέζιον ἐκεῖντον ἢ καπνοθήκη και τὰ σπύρτα. 'Εποῖνενατον τεκλίφ'ν' ἐφτάη ἕναν τσιγάρον, κ' ἐστόχευεν ἀτον πῶς θ' ἀφτ' τὸ τιγάρον: με τὰ σπύρτα, γιόκσα ἀσ' σὸ μαγκάλ'.

'Αμὸν τ' ἐτέρνεν ἐρίφ'ς ἔψεν τὸ τσιγάρον ἀτ' με τὰ σπύρτα, δανεικὰ 'κ' ἐδίνεν ἀτον.

'Αν ἐφτυνεν ἀσ' σὸ μαγκάλ', ἀτότε ἐδίνεν ἀτον τὴν παρὰν.

'Αβοῦτος, ἐνούνιζεν, οἰκονόμος ἐν', ξένον παρὰν 'κ'ι τρώει.

—Πολλὰ τοφάβ'ς σαράφ'ς ἔτον ἀτὸς ὁ Πάντζον, εἶπεν ὁ Μουτσῆκ'ς. Καλά, ὄνταν ἔτον χειμώνας, ἀμαν ἄν ἔτον ἀνοιξη πῶς θ' ἐγροίκανεν ἄν ἔτον οἰκονόμος.

—Τὴν ἀνοιξη, ὄγλουμ, εἶχεν ἄλλο τερτίπ, εἶπεν ὁ Χαράλαμπον.

'Ελάλ'νεν ἀτον τὸ μεσημέρ' σὸ φαγίν.

'Εβάλ'νεν ἐμπροσνά τ' φρέσκα κρεμμύδα.

'Ετέρ'νεν ἀτον πῶς θὰ τρώει τὰ κρεμμύδα.

'Αν ἐρχίνανεν κ' ἔτρωγεν τὰ κρεμμύδα ἀσ' σὸ κιαλ', παρὰν 'κ' ἐδίνεν ἀτον.

'Ατὸς, ἔλεγεν, θὰ τρώη και τὰ κεφάλαια και τὸ διάφορον. 'Αν ἔτρωγεν τὰ κρεμμύδα ἀσ' σὰ φύλλα, ἀτότε ἐδίνεν ἀτον τὴν παρὰν' και ὀμπως ἔλεγεν, καμμίαν 'κ' ἐκομπῶθεν, καμμίαν 'κ' ἐχάσεν τὴν παρὰν ἀτ'.

—'Ατσαῖπα πράματα, εἶπεν ὁ Μουτσῆκ'ς, κ' ἐσκῶθεν κ' ἐδέβεν-πλάν.

Λεξιλόγιον: Μεσέλ' = λ. τ. διήγημα, μῦθος. μεσέλα = μῦθοι. μεζλίτσα = ψάρια συγγενῆ τοῦ μπακαλιάρου. τοφάβ'ς = λ. τ. περίεργος. ἐψαλάφανεν = ἐζητοῦσε. Κονουδεύομε = λ. τ. ὀμιλοῦμε, συζητοῦμεν. ἐρίφ'ς = ἀνθρωπος, πάντοτε ἐπὶ ἀρσενικῶν. γάν'ν = λ. τ. δίπλα, πλησίον.

τεκλίφ' = λ. τ. προτροπή, ἐποῖνεν ἀτον τεκλίφ' = τὸν ἐπρότεινεν. ἐστόχευεν = ἐπρόσχε. ἐνούνιζεν = ἐσκέπτετο. ἐγροίκανεν = καταλάμβανεν, ἐννοοῦσε. τερτίπ' = λ. τ. τρόπος. ἐλάλ'νεν = προσεκάλει. ἐτέρ'νεν = ἐπρόσχε, παρετήρει. διάφορον = τόκος. 'κ' ἐκομπῶθεν = δὲν ἐγελάσθη. ἀτσαῖπα = λ. τ. περίεργα. ἐσκῶθεν = ἐσηκώθη. ἐδέβεν πλάν = ἀνεχώρησεν.

ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ

Τοῦ Τσουντσουναδίων τὸ κέιφ'.

Συλλογή τοῦ Γ. ΖΕΡΖΕΛΙΔΗ

'Ανεφορίτ' οἱ τσουντσουναδὲς τῆς χλοῆς πάντα καμὲν' ἔσαν. 'Ονταν ἐδεβαίν'ναν ἀσ' σὴ Ματσούκαν καικὰ ἐγερανεῖαναν τ' ὀμμάτσα τουν ἀσ' σὴν πρασιναῖδαν και πουδὲν ματοζούκια σὰ στρατόχαιλα 'κ' ἐφήν'ναν, ἐχτούπιζαν, ἐγλούπιζαν κι ἄμον 'Ανεφορίας τσουντσούνας ἔτρωαν ἄτα.

Μίαν ἕναν-δύγ' νομάτ' τσουντσουναδὲς σὺτ' ἐδεβαίν'ναν ἀσ' ἕναν χωρίον τῆς Ματσούκας. εἶδαν τοῖ Ματσουκάτας κάθουταν σ' ἕναν τραπέζ' κ' ἐφτάγ'νε μουχαπέτ'. 'Εστάθαν κ' ἐτέρεσαν ἀτ'ς κ' ἐπεκεῖ κατ'ναν ἐρώτεσαν:

—'Ατοῖν ντ' εὐτά'ν' ἀτουκά;

—Εὐτάγ'νε κέιφ', λέει ἀτ'ς.

—Καὶ πῶς εὐτά'ν' τὸ κιαφ'; ξὰν ὀρωτοῦν.

—Καὶ μεγέρ' 'κ' ἐξέρετε πῶς εὐτάγ'νε τὸ κέιφ'; Βράζ'νε τὰ φάβαρα, κάθουταν πίν'νε τὸ ζωμίν ἀτου κ' εὐτάγ'νε κέιφ'.

'Ατό ἔτον ἔρπαξαν τὸ μυστικὸν οἱ τσουντσουναδὲς κ' ἐπεκεῖ ἐθέκαν ἀτο, θὰ πάγ'νε σὸ χωρίον ἀτου εὐτάγ'νε κι ἀτοῖν τὸ κέιφ'. 'Ατῶρα ἐνούν'ταν, ποῦ θὰ βροί'νε φάβαρα, σὸ χωρίον ἀτου 'κ'ι σπέρ'νε αἶκα πράματα, ἐγόρασαν ἕκαν δέκα πατουμάνα φάβαρα, ἐφορτώθαν κ' ἐπῆαν σὸ χωρίον, ἐθέκαν ἄτα πᾶν, ἔβρασαν, ἐπαῖραν τὸ ζωμίν κ' ἐστρώθαν ἐκεῖ σοῦ κειφί' τὸ ποῖσιμον.

Πίν'νε, πίν'νε και ξὰν πίν'νε και τιδὲν κανεῖς ἀτου 'κ' ἐγροικᾶ.

—Μάνα σ' και τὴ δουλεῖα σ'! Νέπε Λάμιανε, Σύμιων, νέπε 'Αβρααμ, 'Ισαακ, ἀκομὰν δᾶν 'κ' ἀγροῖξετεν;

—Μέτσα γιόχ, ἐσὺ τεὰμ ἀγοροῖξες;

—Παῖδια ἄς λέω σας, ἐξέρετε ντό ἔσωνε; Γιὰ τὰ φάβαρα λίγα ἔταν, γιὰ τὸ κιαφ' τὸ λέγ'νε δᾶν 'κ' ἔσωνε. 'Αμαν νᾶ ὀλούρ, νᾶ ὀλμάζ, γι' ἄς κιαζατεύομε ἀκομὰν ἕναν ἔζαί, πάλκλαμ κᾶπ' ἔρται και διαβαίν' και χαπάρ' κ'ι παίρομ'α.

'Αρ' ἔπαν, ἐνέμ'ναν, ἔπαν, ἐνέμ'ναν, ἐφοῦσκωσαν, ἐπεφοῦσκωσαν, τιδὲν 'κ' ἐνόϊσαν, ἀρτοῦκ ἐνύσταξαν, τ' ὀμμάτσα τουν ἐγιαρῖμπωσαν, ἐπουαλεύταν' ἐσέγκαι ἕναν ἀτου νὰ ὀράζ' τὸ τραπέζ' κι ἄμον τὸ ἔρται τὸ κέιφ' νὰ γνεφίζ' ἀτ'ς, κι ἄ-

τοῖν ἐρροῦξαν κ' ἐκοιμέθαν. Κι ἀκομὰν κοιμοῦνταν.

Λεξιλόγιον: 'Ανεφορίτ' = οἱ κάτοι-κοι τῆς ἐπαρχ. Χαλδίας' τσουντσουναδὲς = προσωνυμία ἀπὸ τῆς τσουντσου-νεσ (ἀγροῖχοροτο σαλατικὸ) ποῦ τρώγαν τῆς χλοῆς καμὲν' ἔσαν = λαχταροῦσαν τὴν πρασιναῖδα. ἐγερανεῖαναν τ' ὀμμάτσα τουν = (φρ.) πρασινίζαν τὰ μάτια τους, λιγούρευαν. ἐγλούπιζαν = ξεφλούδιζαν. ματοζούκια = γαϊδουράγκαθα. ἐχτούπιζαν = μαδοῦσαν. μουχαπέτ' — (λ. τ.) (ἀγάπη) γλέντι. κ' ἐπεκεῖ = κ' ἐπειτα. κατ'ναν = κάποιον. ἀτουκά = αὐτοῦ δᾶ' μεγέρ' = (μηγάρ) μήπως. φάβαρα = κουνιά.

ἀτό ἔτον = (φρ.) τόσο ἦταν ἀρκετό. ἐρπαξαν τὸ μυστικὸν = ἔκλειψαν τὸ μυστικόν. ἐθέκαν ἀτο = (φρ.) τῶβαλαν στὰ πόδια. πατουμάνα = μ. βάρους (τουρ.) 6 ὀκάδων. κ' ἐστρώθαν ἐκεῖ = (φρ.) και ριχθῆκαν με τὰ οὔλα τους. ἐθέκαν ἄτα 'πᾶν = τὰ βάλαν νὰ ψηθοῦν. ποῖσιμον = φκιάσιμο. τιδὲν ἢ δὲν (τιδᾶν ἢ δᾶν) = τίποτε. 'κ' ἐγροικᾶ = δὲν νοιώθει. μέτσα = τί λές μωρέ, (περίεργο), ἀμαν και σὺ γιόχ = (λ. τ.) ὄχι. τεὰμ = σάμπως. μάνα σ' και τὴ δουλεῖα σ' = (φρ. σχετλιαστ.) διάολε! παραξένο! νᾶ ὀλούρ νᾶ ὀλμάζ = (φρ. τ.) γιὰ καλὸ και γιὰ κακό. κιαζατεύομε = (λ. τ.) παραφυλάμε. πάλκλαμ = (λ. τ.) ἴσως. ἀρτοῦκ = (λ. τ.) ἐπὶ τέλους. ἐγιαρῖμπωσαν = γλάρωσαν. ἐσέγκαι = βάλανε. νᾶ ὀράζ' = νὰ φυλάγῃ. ἐρροῦξαν = πέσανε.

ΧΑΛΔΙΑΣ

Τιβεριάδος θάλασσα...

Συλλογή τοῦ Γ. Θ. ΚΑΝΔΗΛΑΠΤΗ (ΚΑΝΙ)

'Ἐταν καιρὸν τῆς Κανί' ὁ Δεσπότης, ὁ Γερβάσιον ὁ Βαρενέτες ἐπῆγγεν σὸ ταξιδίν σὴν Κεπέκκλησεν ἀπαγκαικά, με τὸν διάκον ἀτ' τὸν 'Ιάκωβον τὸν Χοψηνόν. Οἱ Κεπεκκλησέτ' με τὸ νὰ ἔτον ἡ νεστεῖα τῆς Χριστοῦ, και με τὸ νὰ ἔξεραν πῶς ὁ Δεσπότης ἐγάπανεν πολλὰ τὰ λάχανα και τὰ κορασίτας, ἔγκαι ἀτον ἕναν πινάκ' μαῦρα λάχανα με πόλικον πιπέρ', ἄμα πολλὰ χαμνά. 'Ο 'Ιάκωβεν ἄμον ντό εἶδεν ἄτα ἔσταναχωρεῦτεν και γιὰ νὰ πειράζ' τὸν Δεσπότη' εἶπεν ἀτον:

— Γέροντα, ποῖον εὐχῆν νὰ δαβάζω:

τὸ «Πάτερ ἡμῶν» γίγχα τὸ «Φάγονται πένητες»;

Ὁ Δεσπότης ὁ μακαρίτης, ἐγέλασεν καὶ εἶπεν ἄτον:

— «Εὐλογημένη, ἀβροῦτα τὰ γουρζούλα κ' ἰ σκῶν'νε «Πάτερ ἡμῶν. Ἐσὺ πέ τὸ «Τιβεριάδος θάλασσα», γιατί ἄμον τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἀντρέαν θ' ἀλιεύουεν τὰ λάχανα...

Λεξιλόγιο: κορασίτας= εἶδος ἀγοιχορόταρο πινάκ= πιάτο· πόλικον= ἄφθογο (λ.τ. bol)· χαμνά= νερούλα· γίγχα= ἦ. εἰδεμή (λ.τ. yoksa) γουρζούλα= φαρμάκια.

ΚΟΤΥΩΡΩΝ

Συλλογὴ τοῦ ΞΕΝΟΥ ΞΕΝΙΤΑ

Ὁ Ποπα-Στέφανον κ' ἡ λειτουργία.

Ὁ σ'χωρημένος ὁ Σιμωνίτης τῆ Χατζηγοργό εἶχεν πολλὰ ἔμορφον λαλίαν. Ἐμάλ'νεν καὶ πολλὰ ἔμορφα καὶ ἡμιοιοὶ ἔκουεν ἄτον ἐμβασιλανεύκουντον.

Εἶπεν ἄτον ἕναν ἡμέραν ὁ Ποπαστέφανον:

— Δέξιματ', ἐσὺ νὰ ἔσ'νε Διάκος κ' ἐγὼ Ποπᾶς, εἶ καὶ ἀφορισμένον λειτουργίαν θὰ ἐποίναμε!...

Γιάμ πᾶς ἀπομέντης ἐκέσ'....

Ἔτον κάποιος καὶ εἶχεν εἷναν υἱόν. Ἦνταν ἔλεγον ἄτον, ὁ γιός ἄτ' σωστὸν ἀτάμ ἀκουλου ἀπάντησιν κ' ἐδίενεν ἄτον. Ἐχλάστεν νὰ πάει σὸν Ἀντάφον καὶ εἶπεν:

— Γιά ἄς λέγ' ἄτον ἀτώρα ἕναν λόγον. Σ' ἀτὸ γαρδοῦ πάλ'κ'ιτ-ἴσως δίει με ἕναν ἀνθρωπινὸν ἀπάντησιν.

Τὴν ὥραν τὸ θὰ ἐφευεν ἐπῆρεν ἐφίλεσεν ἄτον καὶ εἶπεν ἄτον:

— Ἄ φέρω σε ἀσ' σὸν Ἀντάφον ἕναν σταυρόν μαλαματένον καὶ βάλτς σὴν γούλα σ'.

— Κι' ἄ, πάτερα, εἶπεν ἄτον ὁ γιός ἄτ', γιάμ πᾶς καὶ ἀπομέντης ἐκέσ'!...

Μίαν πὰ ἄς ἀκούγω σε...

Ἔτον ἕνας παιδάς καὶ τὸν κύρ'ν ἄτ' καμίαν κ' ἔκουεν ἄτον. Ἦνταν ἔλεγεν ὁ κύρ'ς ἄτ', ἐκεῖνος ἐποῖεν τὸ ἐνάντιον. Ἐσκώθαν εἷναν ἡμέραν ἐφόρτωσαν τὸν γαῖδαρον ἄτον φασούλια κ' ἐχπάσταν

νὰ πᾶνε σὴν πολιτείαν νὰ πουλοῦν ἄτα.

Σὴν στρατάν εἶστα ἐλάλ'νεν ὁ παιδάς τὸν γαῖδαρον, ἐπῆεν σ' ἕναν κρεμὸν κ' ἐγλύαξεν. Ὁ παιδάς ἐπρόφτασεν κ' ἐπίασεν τὸ δουκάλ' καὶ κρατεῖ τὸν γαῖδαρον. Ἄμα νὰ ἀφῆν' τὸ δουκάλ', ὁ γαῖδαρον ἄ πάει γάται σὸν κρεμὸν. Ὁ κύρ'ς ἄτ' ἐπέμυεν ἔτον ὀπίσ' κ' ἀπὸ μακρὰ ἔλεπεν ντ' ἐγίνουοντον.

Ἐκλώστεν ὁ παιδάς καὶ τζαῖζ κ' ἐρωτᾷ τὸν κύρ'ν ἄτ':

— Πάτερα, ντὸ λὲς νὰ ἐφτάγω, ἀφῆν' ἄτον;

Ὁ κύρ'ς ἄτ' ἐδάδεψεν. Ντὸ νὰ λέει ἄτον; Νὰ λέει ἄτον μ' ἀφῆντης ἄτον, ἐκεῖνος ἐπειδὴς καὶ ἐφτάει πάντα τὸ ἐνάντιον ἄ ἀφῆν' ἄτον. Εἶπεν ἄς λέγ' ἄτον: ἄφς' ἄτον καὶ πεσπελι ἄ φτάει τὸ ἐνάντιον καὶ κ' ἰ θὰ ἀφῆν' ἄτον. Σ' ἀτὸ ἀπάν':

— Ἄφ'ς ἄτον, γιάβρουμ, ἄφ'ς ἄτον, εἶπεν.

— Ἐ, πάτερα, μίαν πὰ ἄς ἀκούγω σε, εἶπεν ὁ γιός ἄτ' κ' ἐφέκεν τὸν γαῖδαρον κ' ἐκατατακίφαλαξεν σὸν κρεμὸν ἀπάν' καικά.

Ἄγνὰ λόγια τῆ Σεμενληδῶν.

— Ὁ Σεμενλῆς ὄσταν τρώει σὴ χώρας τ' ὀσπίτ', ἐφτάει τὴν εὐχὴν ἄτ' καὶ λέει: «Ὁ Θεὸς νὰ εὐλογίξ' σ' ἐμέτερα».

— Ὁ Σεμενλῆς μοθοπωρὶ ἀστὸ ἴνετ' ἄτον ἀξουλούκ καὶ κ' ἐπορεῖ νὰ φευ' σὴν τζανικίαν κ' ἀπομέν' χεμογοκῶ σὸ Σεμέν, ὄντας κάθετα σὸ τραπέζ' πᾶσα λέει: «Τζάνουμ, ντ' ἄζκεμο τόπο ἐρρουξαμε!».

— Κάποιος Σεμενλῆς ἔπεν πολλὰ ρακὶν καὶ σὸ μεθύσ'ν ἄτ' ἀπάν' ἔλεγεν: «Ὁ Ἄδὰμ σὸν παραδείσο ἀπέσ' ἔτονε μνηη κ' ἔτονε μνη».

— Ἄλλος ἐποῖεν τὴν εὐχὴν ἄτ' κ' ἔλεγεν: «Ἄμιοτε ὁ Θεὸς ν' ἀξιών' μας εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ. Ἄμα ντ' ἔξερω!».

— Τὸν προτεστάνον τὸν Σεμενλῆν ὄσταν πᾶς νὰ κομπόντς ἄτον λέει σε: «Νέπε, καλὰ τέρε, ἐμεῖς χέμ Σεμενλῆδες εἶμες χέμ προτεστάν'».

— Ὁ Ἄρκον ὁ Νικόλας ὄσταν ἐδίψανεν καμίαν νερόν κ' ἐφαλάφανεν. «Τζάνουμ, ἔλεεν, τὸ φαγὶ ντὸ πολλὰ ἀλικὸ ἐποίκετ' ἄ».

— Εἷνας Σεμενλῆς ἐκατῆβεν κ' ἔμενε σὴν Ὁρτοῦν καὶ πάντα ἔλεγεν: «Ἐμεῖς σὸ Σεμέν πολλὰ δυνατὸ γεωργία ἐποίναμε. Ἐσπέρναμε κουρθάρρα κ' ἔτρωγαμε λαζούδα».

— Ἐπῆεν ὁ Ταλοῦτζον ὁ Χαράλαμπον σὸ πεγάδ' νὰ πίν' νερόν ἀσ' σὴν γουρονάν κιάν'. «Μέτα, εἶπεν ἄτον ἡ γυναίκα τ', ἀστὰ ἄς φέρω σε τὸ τᾶσ'». «Χάσον τὸ λὲς, εἶπεν ἄτην ἐκεῖνος, ὄσον ἕναν μουσκάρ' πὰ κ' ἐνοῦμνε μη»;

— Ὁ Ἰδιον, ὁ σ'χωρημένος—λαφρόν ἡ νύχτα τ'—ἔλεγεν: «Τὰ δέκα χρόνια μίαν ἰεὺ τὸ λεντδισαρολίκ'. Ἐκεῖνο τὸ χρόνο πὰ, γὰ τὸ χτήνο τῆ λεντδισαρ' ἄ ψοφᾶ, γὰ ἡ γαρή ἄτ' ἀποθάν', γὰ τῆ θανατέραν ἄτ' ἀντριζ', γὰ τὸ γιὸν ἄτ' ὕνακίζ' κ' ἀέσ' πὰ καμίαν χαῖρ' καὶ προκοπὴ κ' ἐλέπ'».

— Ὁλ' οἱ Σεμενλῆδες ἔχομε παρανόμα, ἔλεγεν κάποιος Σεμενλῆς. Μανάχο τ' ἐμέτερο ὁ Τράτσο ὁ Γιάννες κ' ἔχ' παρανόμ'.

— Ὁ Πλάκιδας ὁ Χάμπον, ὁ Τδουρούγαπῶς ὁ Γιώρτς καὶ ὁ Τσιντάρτς ὁ Παναετίας ἐπαῖναν ἀσ' σὸ Σεμέν σὴν Τδάμπαδην. Σὴ στρατάν ἐπέντεσαν τὸν Σιουλιούκ' τὸν Χάμπον κ' ἐσκάλωσαν κ' ἐπείραξαν ἄτον. Ὅσταν ἐσούμωσαν σ' ἕναν παγγάλ' ἐμπροστὰ κλωδκεται λέει ἄτ'ς ὁ Χάμπον: «Ἀβροῦτο τὴν τδουρούγαπῶ ἐλέπετ' ἄ; Κρούγ' ἄ ἀπάν' σὸ πλακί κ' ἐβγάλ' ἄ σιντάρρα τσιντάρρα».

— Ἐναν ἡμέραν ὁ Τδάκαλον ὁ Γιώρτς, ὁ Πετεινὸν ὁ Γιάννες, κ' ὁ Σκύλον ὁ Θύμιον ἐκάθουονταν σὴν καιβάν ἀπέσ'. Ὁ Γιάννες ἐκάθουονταν ἀνάμεσα σὸν Γιώρ' καὶ σὸν Θύμιον. Ἐσέβεν ἀπέσ' σὴν καιβάν ὁ Ἄρκον ὁ Νικόλας καὶ ἄμον τὸ εἶδεν ἄτ'ς εἶπεν τὸν Γιάννην τὸν Πετεινόν: «Νέπε, κ' ἰ φογᾶσαι καὶ κάθεσαι σ' ἀτὸν τὸν τδάκαλον σουμά;» «Ἐλέπ'ς ἄβροῦτον τὸν σκύλον; εἶπεν ὁ Γιάννης. Ἐγὼ σ' ἀτὸν κιουβανεύκομαι καὶ κ' ἰ φογοῦμαι».

— Εἶπεν τὸν σ'χωρημένον τὸν Ποπακωνσταντίνον: «Ὁλ' οἱ Σεμενλῆδες ἔχ'νε παρανόμα. Χέλπετ' ἐσὺ πὰ θὰ εἶς». Ὁ Ποπακωνσταντίνον, νὰ ἔρθεν νὰ ἐπῆεν: «Ναί, εἶπεν, ἐμέν πα ἔλεγαμε με Μουμουδάκ'».

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΣΙΤΕΣ

Τοῦ Ι. ΑΒΡΑΜΑΝΤΗ

Πῶς ἐχτίεν ἡ Τσίτε.

Σὰ παλὰ τὰ φοβόκαιρους τρεῖ νομάτ' ἐπῆραν ἀσ' τὴν Ἀρδασαν ἀφκὰ τῆ Τσίτες τὸ ποτάμ' καὶ πορπατευτὰ-πορπατευτὰ ἔρθαν ἀφκὰ σὴν Τσίτεν. Ἐπεκεῖ ἐντόκαν σὸ τσορὶν κιάν' καὶ ἔξέβαν σὴ πεγαδί' τὸ κηράλ'. Ἐκεκὰ ἐκάτσαν ν' ἀναπάουονταν.

Ἐκεῖνον τὸν καιρόν τὰ ποταμάκαρα, τὰ ραχία καὶ τὰ κοιλάδα οὐλα ἔταν γομάτα ὀρμάνα. Ἐστέρ' κ' ὕστερον ἄνταν ἐδοῦλευαν τὰ ματᾶνα ἐγοιλεύταν κ' ἐρημάν. Ἀκομᾶν ὁ σ'χωρημένος ὁ κύρ'-ι-μ' ὄνταν ἔτον μικρόν παιδὶν ἔλεεν: Τὰ ποτάμα καὶ τ' ὀρμᾶ ὄνταν ἔβρεχεν κ' ἐθολοῦνταν ὀῦλα τσᾶιρα καὶ στικμένα ἔταν.

Ἀρ' ἐκάτσαν, εἶπαμε, ν' ἀναπάουονταν κ' ἔξέγκαν τὰ γαλιόνα τουν νὰ πίν'νε. Σ' ἀτὸ ἀπάν' τὰ παιδία εἷνὸς ὀσπιτί' τὸ ἔτον χτισμένον ἐκεῖ σουμά, ποῖος ἔξερ' ἀσ' σὰ πότε κιάν', ἔρθαν σὸ πεγάδ' σὸ νερόν. Κι ἄμον τὸ εἶδαν τοῖ ξέντς, ἐφέρεθαν καὶ κ' ἐσούμωσαν. Ἐκοῦφταν σὰ δέντρο ἀνάμεσα, ἐτέρεσαν ἕναν παρτῶν κ' ἐπεκεῖ ἔτρεξαν σὸν κύρ'ν ἄτουν καὶ εἶπαν ἄτον πὸς εἶδαν σὸ πεγάδ' κεκὰ τρεῖ νοματοῦς κ' ἀσ' σὰ στόματα τουν ἔβγαίνεν ἄψιμον. Ἐτότες ἐρίφ'ς ἐκεῖνος ἐπῆρεν τὸ σιλάχ'ν ἄτ' καὶ ἐπῆεν ἐπεκουφᾶστεν κ' ἐτέρ'νεν. Ἐθέλ'νεν νὰ μαθνά.

Ῥωμαῖοι μὴ εἶν', γιόκσαμ Τουρκ'. Πολλὰ ἀνάμεσα κ' ἐδέβεν οἱ ξέν' ἔξέγκαν τὸ ψομὶν ἄτουν, ἐποίκαν τὸ σταυρόν ἄτουν κ' ἐρχίνεσαν νὰ τρώνε. Ἀτότε ἐρίφ'ς ἐγροῖξεν τὸ ἔταν. Ῥωμαῖοι, ἐπῆεν μετ' ἐκείνοὺς κ' ἐγοῦρεψαν τὸ χωρίον, τὰ τέσσαρα μαχαλάδας Κουβερνάντων, Γιαννικάντων, Καρταδάντων καὶ Κυραθάντων. Ἐνέσπαλα καὶ κ' εἶπα σας: ἀσ' σ' ὀσπιτί' ἐκεῖνο οὐς τὸ πεγάδ' ἔτον τὸ μέρος ὀρμάν' καὶ πολλὰ σὺχ', καὶ τ' ὀσπιτί' ἀρθῶπ' γὰ νὰ μὴ χάν'νε τὴ στρατάν τῆ πεγαδί' ἐκάρτεψαν τὰ δέντρα καὶ σ' ἐκεῖν' ἀπάν' εὐρήκ'νανε τὸ πεγάδ'.

Ἄγοῦτο τὴν ἱστορίαν ἀκουστὸν ἔχ' ἄτο ἀσ' σὸν κύρ'-ι-μ'. Καὶ νὰ πισκεύκεται πὰ ἱστορίαν ἐν'. Τδίγκι σὴ Κουβερνάντων ἀπέσ' σ' ἕναν παλαῖν ὀσπιτί' ἀτώρα πὰ ὄνταν ἐφυγαν οἱ Χριστιανοὶ ἀσ' σὴν

Τουρκίαν, έτον έναν στουλάρ^ο δέντρον με τηνρίζαν άθε. Οί παλαιοί μουν έλεαν ύστερό κ' ύστερονά έτούρκ'σεν είνας άσ' σά τρία τ' αδέλφω ό Κυράθ'ς (Κυρα-θάντων—Τούρκικον μαχαλάν) και με τό να εκούίζεν τόν άλλον τόν αδελφόν άτ' «γαριάδ» είπαν εκείνο τη μαχαλάν Γαρταδάντων.

Έναν πράμαν κ' έπόρεσα να έργοικώ άσ' σ' άουτο την ιστορίαν: Γιατί τη μαχαλάν τό εκάθουοντο ό σιφτανόν ό ρωμαιοί εκόλτσαν άτο Κουβερονάντων: Λέτε να έτον κάποιος κουβερονέ άσ' σοί Τραπεζούντας τοί Τζινιβίοις: (Γενουήνσιοι). Και γιατί είνας άσ' σά τρία τ' αδέλφω έτούρκ'σεν; Οί παλαιοί έλεαν, για να γουρ'ταρεύ' τ' άλλ'ς. Άέτο' αν έν, Θεός σ' χωρέδ' άτον, κατά και την πίστ'ν άτ.

Ο Μολλα-Χασάνς και τό χτίσιμον τ' έγκλησίας τ' Υπαπαντής.

Υπαπαντή τη Τσίτες, να βοηθά, έχτιεν σά 1723 τη χρονίας. Ούς άτότε οί Τσίτενοι είχαν έναν μικρόν και παλαιάν έγκλησίαν, την Μεταμόρφωσιν. Οταν άσ' σήν Πόλ' έρθαν σό Κάν' φερμάνω έγκλησίας, ό Μολλα-Χασάνς άσ' σήν Τσίτεν ευρέθεν καταλαχοϋ σό Κάν' κι άμον τό εκ'σεν τό χαπάρ' και είδεν τά σουμοχώρα να τρέχ'νε να παίρ'νε φερμάνω, τ' ομμάτ'ν άτ' κ' έσκωσεν άτο, οϋλ' να παίρ'νε και τ' εκεινού οί γειτονάδες να μη παίρ'νε. Έκαβάλλεψεν τό γαϊδουρόπον άτ'—άπάν' σήν βραδην έτον και άνοιξη καιρός—κι άδά είσαι άτοϋ

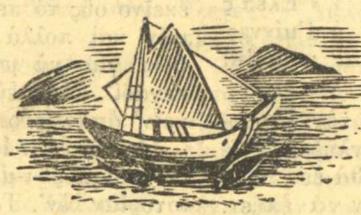
είσαι με τό μέρωμαν άγκά έρθεν σό χωριόν άσ' σ' άπάν' την στραταν και σολούχ' χωρίς να παίρ' έτρεξεν είπεν τοί Ρωμαίοις: «Σό Κάν' φερμάνω έρθαν άσ' σήν Πόλ' για τ' έγκλησίας. Τρέξ'τε επάρτε αλήγορα, κι' αν κ' έν' θα παίρ'ν άτα οί ξενοχωρέτ' και σεις θ' απομένετε χωρίς έγκλησίαν».

Έλεαν με τό φερμάν' τ' επήραν οί Τσίτενοι έχτιαν άλλα δύο έγκλησίας, άνανα τη Τσίτες τη Παπαντήν, τη Γαμιρτζήκίοις ή Πανατά και τ' Αφκά τ' Αμπρικάντων.

Αούτο την ιστορίαν εκ' άτο άκουστον άσ' σόν κύρ'ι-μ'. Εκείνος έλεεν και πώς ό Τούρκον ποι' θα έδεβνεν άσ' σό χωριόν εκείνα τά φοβόκαιρους τ' άλλον άτ' άκούρ' τάξ' έσύρ'νεν άτο σήν έγκλησίαν άπέσ'.

Μίαν πά οί Ρωμαίοι, τέε εκείνα τά καιρούς προχού να χτίεται Υπαπαντή, άσ' σόν φόβον άτουν έγόμωσαν άπέσ' σή Μεταμόρφωσιν άχούρα και χορτάρα κ' έποίκαν άτό ταξ' άχερών'. Αμαν κάποιος Τούρκος ξενοχωρέτες έργοικ'σεν άτο κ' έδέκεν άψιμον την έγκλησίαν, κ' εκάγαν τό τέμονν και τά στασίδα. Η χτιδόνα τιδέν κ' έπαθεν' καμάρ' έτον. Οί Ρωμαίοι άσ' σό πολλά τό φόβον άτουν επ' εκει κ' ύστερία έφέκαν άέτο' την έγκλησίαν, μαϋρον άσ' σόν καπνόν και νά εκίρατ'δλάεψαν άτο και νά και έλούξαν' άτο, οϋς να έχάλασαν άτο κ' έχτισαν άλλο καινούρ' άτώρα σά ύστερονά τάχρόνα.

Άμον τ' έμαξ' άτό έτον αιτία τό έχτισαν την Παπαντήν με πολά πολά χαμελόν πόρταν και άμον τ' έμπαινες άπέσ' θα εκατήβαινες και τρία σγαλοπάτα χαμελά.

ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Συλλογή του Ξένου Ξενίτα θεωρημένη από τον καθηγητή της Βυζαντινής Μουσικής κ. Σ. Καρά.

Ήχος $\frac{4}{4}$ Πα ρ Ρυθμός 5σημος. Χρόνος μέτριος γοργός.(1)

(Απόδοση ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΜΙΔΗ)

Ε ται ρον Κ'η λι γε ρη η δλ πανου λον τον πο τα
 Περ νι ξο με νε ται ρε ε το τδαρ κού λιμ' δι γω

μο ον κ' ε τε ρον ε πε ρα σε εν π η κου τδη κ'ε πο ρε
 σε ε ντο να φτα γω τ'α κλε ρο ον τ'α ψι μον να καιεια
 η να τδαρ κου λιν παι ρω σε ε να περ νιν περ νι ζω
 αλ λο τα μαν τα ξο με ε κ'ε γω σεν περ νι ζω

σε εν κ
 το ο
 σε ε
 σε ε

ΠΑΡΑΔΔΑΓΗ: Κ'ε γω σεν περ νι ζω σε ε κ

Συνέχεια του τραγουδοϋ βλέπει στο «Αρχεϊον Πόντου» Τόμος Δεύτερος σ. 216.

Ήχος $\frac{4}{4}$ Πα ρ. Ρυθμός 5σημος. Χρόνος μέτριος γοργός.

Α α α αχ γουρ παν-ι-σ' παρ χα ρι τδι
 τδεκ κε Πα να γι ας δα α κρεν π η μυ ρα σ' κι χορ τα
 γε ται-ν εν ω δι σο' κι χα α ται π

ΠΑΡΑΔΔΑΓΗ: η μυ ρα σ' κι χορ τα γε ται-ν-ευ ω δι α σ'
 κι χα α ται (1)

Κατά τον ίδιο τρόπο τραγουδιούνται και όλα τα δεκαπεντασύλλαβα δίστιχα.

(1) Την παραλλαγή αυτή την άκουσα στην Κατερίνη τό Σεπτέμβρη του 1941. Βράδυ, με τό φεγγάρι, ώρα 91)2 περίπου, Πόντιος γοργός, γύριζε από τό χωράφι του τραγουδόντας, καθισμένος στο βοτδάμαξό του, κοντ' του κρατούσε τό ίσο με τό μονότονο τριζοβόλημά του. Χωρίς να του διαταράξω τη μακαριότητα τον παρακολούθησα κάμποσην ώρα με τη συντροφιά που ήμουν, τό άφομοίωσα και πήγα ίσια στο φιλόξενο σπίτι που ήμενα, τραγουδόντας τό σιγαλά στο δρόμο και τό παρασήμανα άμέσως.

Τ' ΑΣΠΡΑ ΚΑΤΗΒΑΖ' ΝΕ ΑΣΤΡΑ (*)

Τοί ΠΑΝΤΕΛΗ Α. ΜΕΛΛΗΝΟΦΡΥΔΗ

Γάμος

Ἐδέβαν τὰ Καλαντόφωτα. Τ' ἀπαδαμέρ' τὴν ἡμέραν, Πέφτ' ἔτονε, ἐρχίνεσεν ἡ χαρά.

Ἡ Μυροφόρα ἔγγεν τὴν συννύφ' σὰν ἀτ'ς, τὴν ἀντραέφ' σὰν ἀτ'ς, τὴ γειτονίας τὰ κορίτσα κ' ἐψαθύρεψεν. Ἔστειλεν κ' ἐπροσκάλεσεν σὴν χαρὰν οὐλον τὸ χωρίον, ἀσ' σὴ Σεφεράντων οὐς τῆ τ' Ἀντωνάντων. Κ' ἐπεκεῖ τῆ Τσαράντων, τῆ Παναγίας τὴν μαχαλάν, τῆ Βαρτάντων, τὸ Βαρατόν καὶ τῆ Κορκοτᾶ. Ἐλάλεσαν ἀσ' σὴν Ἀδισαν τοῖ συγγενούς ἀτουν, τὸ Λαμπαδίον καὶ τῆ Τιμπρικᾶ καὶ ἀσ' σὴν Ζερμουδίν τοῖ Τούρκ'ς τοῖ φίλις ἀτουν. Οὐλ' Τούρκ' καὶ Ρωμαῖοι, ἐτοιμάσαν νὰ πάνε σ' Ἀλτδατζούχ' τὴν χαρὰν. Ἀσ' σὴν Χορόαιναν πλά' ἐπροσκάλεσεν ἀνθρώπ'ς. Ἀρ' ἀτὸς πὰ εἶνας Θεόδωρ' ἀγᾶς ἔτονε! Εἶπαμε: «Φά, μα νίκ', φά!» Ὁ Ἰανκίνις πολλοὺς φίλις ἔχ'.

Τ'δαλγουτζήδης ἐκάλεσαν τὸν Θεόδωρον τὸν Τζεγκέλ' ἀσ' σ' Ἀντωνάντων, ἀσ' σὴν Ἀδισαν τὸν ζουρατζήν τὸν Γιώρ' κ' ἀσ' σὴν Τιμπρικᾶ τὸν Τιφτίκ' τὸν Νικόλαν. Τὰ ρακία ἔγγεν ἀτα με τὰ τενεκάδας. Κρέατα καὶ γαβουριάδας καὶ πιλάφα πόλικα. Ἐρεξην μαναχὸν νὰ ἔεις. Ὁ Σάββας ἔτον τὸ πρωτικὸν ἄτ' κ' ὁ Θεόδωρον ἐθέλ' νεν νὰ δεβάτ' οὐλ' τὰ μουράτ'ς τ'. Σ' ἄλλα τὰ παιδία, ἔλεγεν ὁ Θεόδωρον, γιὰ κουσμάτ'!... Γέρος εἶμαι. Ἀς ἐλέπω τῆ γιουῦ μ' τὴν χαρὰν κ' ἄς ἀποθάνω! [Καὶ ἀέτ' πὰ ἐγέντον. Νά τῆ Γιώρ' τὴν Χαρὰν εἶδεν, νά τῆ Κώστη. Ἐπέθανεν].

Τὸν ἀδελφὸν ἄτ' τὸν Λάζαρον ἐσέγγεν ἀτον νὰ δατάχκεται. Ὁ Θεόδωρον θὰ ἐκάθουτον σὴν ὅτ'αν με τοῖ γεροντάδας, κ' οἱ νέοι — νέοι εἶνε — ἄς σκοῦνταν ἄν' καὶ κροῦνε κά'! Ὁ χορὸν θὰ ἐγίντον σὴν Λαχανᾶ τ' ὀσπίτ' — μέγαν καὶ πλατὺν — τρακόδ' νοματοὶ ἐχώρ'ναν ἐκεῖ πέσ' νὰ χορεύ'νε. Γιὰ τοῖ μισαφίρις πὰ ἀσ' σὰ χωρία ἐτοιμάσαν κάμποσα κάμαρῖα, τῆ

Φωστήρ' τὴν ὀτάν, τῆ Μελίκ', τῆ Γάντισονος, τῆ Ποπα Μουχαήλ κ' ἄλλα ὀσπίτ'ς. Τὴν Παρασκευὴν σὸ βράδον ἀπάν' ἔρθεν ὁ Τομπούλις ὁ Κώστης ἀσ' σὸ Κάν' κ' ἔγγεν τὸ συνοικέσιον ἀσ' σὴν Μητροπόλην, καὶ τὴν Σάββαν σ' ὀλημέρα κέσ' οἱ τσαουτζήδες ἀσ' σ' οὐλ' τὰ μερέθ'ας ἐφούρταξαν. Ἐτζιολάτζεν ὁ κόσμος!

Ἡ χαρὰ ἐρχίνεσεν. Οἱ λαλεμέν' ἀσ' σ' οὐλ' τὰ χωρία ἔρχουνταν με τὰ τσανμάδας. Ἰλά οἱ Ζερμουδίτ' οἱ Τούρκ' ἐκαψανε τὸν κόσμον με τὰ τυφάγκα καὶ τὰ μαρτένα. Οἱ ξέν' ἐμοιράσαν σ' ὀσπίτ'ς καὶ σὸ βράδον ἀπάν' ὁ χορὸς ἐρχίνεσεν σὴ Λαχανᾶ τ' ὀσπίτ'. Μίαν ὁ Τδεγκέλις παῖζ' τὴν λύραν καὶ μίαν ὁ Γιωφίρας τὴν ζουρνάν. Οἱ δὺ πὰ καλὰ ἐπαίζαν ἄμαν ὄντ'ας ἐρχίνανεν τὴν λύραν ὁ Τιφτίκ'ς, ἐθαεῖς τ' ὀσπίτ' οὐλον ἐντιδόν' νεν! Ἀτόσον ἔμορφα ἐπαίζεν. Ἀτότες νέον γαῖτ'αν ἔτον τ' Ἀντών', καὶ ἐπαίζαν κ' ἄλλα γαῖτ'άδες καὶ ξὰν ἐρχίναναν τ' Ἀντών':

— Ἀντώνις οὐντ'ας ἐπέθανεν, ἐκράτ' νεν δύο μῆλα.

Κλαῖν' ἀτον τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ καὶ τῆ δεντροῦ τὰ φύλλα.

— Τ' Ἀντών' ἡ κἀλή κ' ἀδελφὴ σὸν δρομόν ἐλιγοῦσαν.

Θὰ παῖρ'νε καὶ πὰν' θάφν' ἀτον ἀπάν' σὴν Ἐλεοῦσαν.

Σ' Ἀλτδατζούχ' τὴν ὀτάν κάθουνταν οἱ μαιζετέρ' τῆ Χαβίανας. Ὁ Νικόλας ὁ Σουγκούρις, ὁ «Πάππον», ἀέτ' ἔλεγαν ἀτον, γιὰτι ἔτον γέρος καὶ ὄλον τὸ χωρίον ἐτίμανεν ἀτον, ὁ Θεόδωρος τοῖ Λεγνάντων, ὁ Βελονᾶς, ὁ Σαῆς ὁ Νικόλας, ὁ Γαλέας, ὁ Ποπα Παναέτας, ὁ Πουτάχ'ς, ὁ Γάντισον, ὁ Μελίκ'ς ὁ Σάββας, ὁ Φωστήρις, κ' ἄλλ' — κ' ἄλλ'. Ἔτον ἀσ' σ' Ἀντωνάντων τὸ Γαρκὸν (ἀέτ' ἔλεγαν ἀτον), ὁ Θαράπ'ς ἀσ' σοῖ Τσαράντων, ὁ Παναέτας ἡ Πιλαγοῦ (τὸ κασίβ' ἄτ' μαῦρον — λάτζαν ἄμον πιλαγοῦ ἔτον), ἀσ' σὸ Λαμπαδίον ὁ Ζάραλις ὁ Στάθιον, ἀσ' σὴν Ἀδισαν ὁ Κερδεμελῆς ὁ Γιώρις,

ἀσ' σὴν Τιμπρικᾶ ὁ Κεχαγιᾶς, ὁ Μάραντον, ὁ Τιφτίκ'ς κ' ἄλλ'.

Ὁ Μάραντον ἔτον πολλὰ μασχαράνος. Ἐλεγεν ἱστορίας καὶ ὁ κόσμος ἐξεραχοῦντον ἀπ' σὰ γέλτα.

— Παδᾶ Μάραντε, εἶπεν ἀτον ὁ Μελίκ'ς, γιὰ πέ μασε, ντό εἶπες ὀψεκαϊκὰ τ' Ἀρδασενοὺς τοῖ Τούρκ'ς;

— Ντό νὰ ἔλεγα τσε, Σάββα, εἶπεν ὁ Μάραντον. Πάγω σὴ Προκόπ' τὴν γαβᾶν, ἀπέσ' κάθουνταν ὁ Μεμετ' Ἐφέντης, ὁ Ἰσην-πέης, Ὁσμάν-πέης καὶ ἄλλ' πολλοὶ Τούρκ' καὶ Ρωμαῖοι.

— Μάραντος, κίρβα, εἶπεν Ἰσην-πέης, ἔμαθαμε τὸν γαῖδαρο σ' ἐπούλτσες ἀτον σὸν Γούμενον νὰ ἐφτάει ἀτον χριστιανόν.

— Γάρταδ', εἶπα, ἐπουγαλεῦτα! τὴν ἡμέραν πέντε φορὰς ἐκούτζεν ἄμον μολιᾶς. Ἢ ἐφῆν'νε με νὰ ἡσυχάζω. Ἐδῶκα τὸν σὸ Μαναστήρ', εἶπα πάλ'κι ρωμανίς'.

Χλά-χλά-χλά, οὐλ' ἐγέλασαν.

Τὸ Γαρκὸν ἔναν ἐκέραζεν ρακία κ' ἔναν ἐπινεν κ' ἐτραγοῦδ' νεν:

Τράντα χρόνια, τράντα καιρούς, [κόρ' ἀνάμον! κόρ' ἀνάμον...]

Ἀσ' σ' ἄλλ' τὸ μέρος σὴ Λαχανᾶ ἀπέσ' ἐχάλασεν ὁ κόσμος με τὰ χορόντας καὶ τὰ τραγωδίας. Οὐλ' ἐξημερῶθαν με τὰ χορόντας καὶ τὰ δαλαλάγκα τῆ Τιφτίκ'.

**

Ὁ Ποπα-Μουχαήλις ἐρχάνταν ἐπῆγεν σὸν Ἀε-Κωσταντίνον, ἐτελείωσεν ἀγληγορετὰ τὴν λειτουργίαν καὶ χαμὰν ἐχάρτησαν τὸν γαμπρόν, ἔφαγαν τὸ πιλάφ'ν ἀτου κ' ἐχπάστησαν σὸ νυφέπαρμαν.

Καλαντάρης καιρός, χόνια, κροῦς, ἐγληγοῦρ' ναν νὰ ἐπροφτάν'νε καὶ πάνε σὴ Βαρτάντων, θὰ ἐγίντον ἐκεῖ τὸ στεφάνωμαν καὶ ἐκλώσκουσαν ὀπίσ' σὸ χωρίον. Τὰ ἡμέρας μικρὰ. Ὁ καιρὸς λιρωτός. Σὸν καιρὸν κιβᾶνεμαν Ἢ γίνεται. Καλὰ λένε:

«Τῆ Καλανταρί' τ' αἰχτοράσματα καὶ τῆ γραῖας τ' ὀμνύσματα!», σ' ἀτὰ ἐμπιστοσύνην Ἢ γίνεται.

Οἱ λυριτζήδες ἐμπροστά. Οἱ νέοι με τὰ τυφάγκα τὸν καιρὸν τὸν κόσμον. Ἀπ' ὀπίσ' κἀβαλκασμέν' σ' ἄλογα ὁ γαμπρόν, ὁ παρὰνυφον, οἱ παρὰνυφ'σες, κ' ἐπεκεῖ οἱ γεροντάδες, οἱ καλεσμέν', τὸ χωρίον οὐλον, ἐτιζεῦταν οὐς τὸν Ἀέρ', ἐμαυρίζεν

ὁ κόσμος. Ἀοῖκον γαμοστόλον ἄλλο ἢ Χαβίαναν Ἢ εἶδεν.

Ἐναν ὄραν Ἢ ἐπέρασεν ἔρθαν σὴ Βαρτάντων γαρθοῦ κ' ἐκεῖ με τὰ τσανμάδας ἐκαψαν τὸν κόσμον. Νά λύρας λαλίαν ἀκούς, νά ζουρνᾶς καὶ ταουλί', λές καὶ πόλεμον ἔχαν. Πάτ, πάτ, πάτ, τὰ πιδτόφρα, τὰ τυφέγκα, τὰ μαρτίνα.

Ἐσοῦμωσαν σ' ὀρμίν τὸ τρέχ' πρὶν νὰ ἐμπαίντες σὴ Βαρτάντων.

Ἄποζούλ' τὸ γαρκόν.

Ἐναν παροιμίαν λέει: Σὴ νεγάμ'σας τραμ καὶ τροῦμ καὶ σὴ νεγάμ' χαπάρ' Ἢ ἔχ'νε.

Με τ' Ἀλτδατζούχ' τὸν γάμον ἐγέντον ἄλλέως: Σὴ νεγάμ' τραμ καὶ τροῦμ καὶ σὴ νεγάμ'σας χαπάρ' Ἢ ἔχ'νε.

Σὴν Χαβίαναν ἐσκοῦνταν ἄν' κ' ἐντοῦναν κά', ἐχόρευαν κ' ἐτουρολάγγευαν κ' ἔπιναν ραγοῦς, καὶ σὴ Βαρτάντων σὴ Κοταλᾶ τ' ὀσπίτ' ἔτοπλαεῦταν οἱ Πετζανάντ' καὶ τὸ κολοφῶλ'ν ἀτου καὶ ἐπολέμαναν νὰ γαντουρεῦνε τὸν Νικόλαν νὰ μὴ δί' τὸ κορίτ' σ' Ἀλτδατζούχ' καὶ νὰ στεφανών'νε χαμὰν με τὸν γιόν ἀτου.

Ὁ Νικόλας οὐντας ἐκ'σεν ἀτο ἐζάντ'νεν! «Τὰ ποτάμ' πὰ, εἶπεν, ἄλλο Ἢ πακλαεῦ'νε μας!... Ἀοῖκον ἀπάρθωπον δουλείαν πὰ γίνεται; Ἐδέκαμε λόγον τ' ἀρθώπ'ς, ἔθιμαν σουμάδ, κἀλ-κἀλαλίμ', ἐσφώνεσαμε πότε νὰ ἔρθαν παῖρ'νε τὸ κορίτ', ὁ χαρῖφ'ς ἐποικεν τὸν γάμον, ἐλάλεσεν ὄλον τὸ ποτάμ', ἐσέβεν σὰ ἔξοδα, κ' ἀτῶρα νὰ ἔρται πουρνά καὶ νὰ λέγομ' ἀτον: Θεόδωρε, ἀποζούλ' τὸ γαρκόν! ἢ μάνα μ' παράδας Ἢ ἔχ'!... Οὐλ' τὸ εἶπαμε ψέματα ἔταν! Ἐκόμπωσαμε σε, πουγαλεμένε!... Ἐπαρ' τὰ σουμάδα σ' καὶ δέβα πλάν! Ἐμεῖς τὸ κορίτ'ν ἐμονν ἐδῶκαμ' ἀτο ἄλλοῦ! Ἀοῖκον προστυχωσύνην πὰ γίνεται;... Γιὰ ἐζάντ'νυτε, γιὰ ἐμὲν θέλετε νὰ ζαντ'νυτε. Σκωθέστε! δεβάτε χαθέστε ἀσ' σ' ὀσπίτι μ'!...»

Ὁ μαῦρον ὁ Νικόλας οὐράνιζεν καὶ Ἢ ἔξερον Ἀδισενέσσα με τὴν Πετζανίαν τὸ ἔψεσαν κ' ἔλτσαν τῆ δουλείαν, τὸ ἐκαβάλεψαν τὰ πουλούλα...

Ὁ Χατούνις (τῆ Πετζᾶν κομπαῖρος ἔτονε) ἀτότες εἶπεν:

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος.

— Νικόλα! Ἀτά τὸ λές οὐλα σωστά εἶνε καὶ ἄμον τὸ λές ἂ ἐν κέλα! Ἄρθωπον ἕναν λόγον ἔχ'. Ἐμεῖς πὰ γιὰ τ' αὐτὸ ἔρθαμε. Παιχουὸ δὲς λόγον τὸν Ἀλτδατζούχ', δύο χρόνα ἢ Σώνα σ' ἐμέτερον τὸν παιδᾶν συλλογιασμέντσα ἔτον. Ἐμεῖς ἔτοιμον εἶχαμ' ἂ καὶ θὰ ἔρχομ'νες ἐδήκ'ναμε σουμάδ', οὐντὰς ἀκούομε... κρυφὰ ἔδέκες λόγον σὴν Χαβίαναν. Ἀτὸ τ' ἐποῖκες σὴ Θεοῦ τὴν καρδίαν πὰ καλὸν ἔκ' ἐν' καὶ κανεῖς ἄρθωπος ἱραβᾶν ἔκ' ἐλέπ' ἄτο. Τὸν Ἀλτδατζούχ' ἔκ' θὰ κομπώντς ἐσὺ!... Ἐμᾶς ἐκόμπωσες. Τδίνκι ἐκείνος πλούσιος ἐν', λιρόπα πολλὰ ἔχ' ν' ἔμεῖς εἴμες ἐφτωχοί!... Ντό νὰ ἐφτάμε! Ἐμεῖς λίρας ἔχ' ἔχομε, ἄμαν πουδὲν σ' Εὐαγγέλιον ἔκ' εἶδαμε: ὁ ζανκίντς ἄσ' σὸν φτωχὸν ἅπᾶν ἐν' καὶ ὁ πλούσιον σὺντᾶν θέλ' ἐφτάει... Ὁ Νόμος γιὰ τ' οὐλτς ἕναν ἐν'. Φτωχὸν καὶ πλούσιον ἔκ' τερεῖ. Ἀτουκὰ τὸν Νόμον ἐσὺ ἐπάτεςες, Νικόλα... Μὴ θυμώντς κέλα. Ἐγὼ τ' ὀρθὸν λέγω. Οἱ παλαιοὶ μουν ντό ἔλεγαν: «Ζαρωτὰ κάθ'κα κι ὀρθὰ κρίσον!». Γιὰ τ' ἐμὲν ὁ Πετζάνον πὰ κι Ἀλτδατζούχ'ς πὰ ἕναν εἶναι. Οἱ δύοσ πὰ γειτονάδες. Ἄμαν ἔμεῖς χριστιανοὶ εἴμες καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ λέει θὰ τεροῦμε. ἔκ' ἐν' σωστὸν νὰ ἐφτάς ἀτώρα ἀτὸ τὴν ἀδίκιαν. Τὸ κορίτσ' τ' ἐμέτερον κουμάτ' ἐν'. Ἐγέντον δύο χρόνα ἔμεῖς χτισμένον καὶ μαερεμένον ἔχομ' ἂ. Τὴ βασιλέα ὁ γυιὸν πὰ νὰ ἔρται ἐσὺ τὸ κορίτσ' ἔκ' πρέπ' νὰ δὲς ἂ...

Ἐστάθεν ὁ Χατούντς κ' ἐρχίνεσεν Ἀλευράς. Ἀτὸς πὰ ἔπει βαχουτλοῦς ἔτον. Εἶχεν μαγαζίν σὴν Γιάλταν καὶ ὁ λόγος ἀτ' ἐδεβήν'νεν.

— Παδᾶ Νικόλα, εἶπεν, οἱ Ρουσαίντ' ντό λένε: «Ὁ Θεὸν πὰ εἶνας ἐν' καὶ ὁ λόγος πὰ ἕναν ἐν'». Ἐμεῖς σὴ Θεοῦ τὴν στρατᾶν πρέπ' νὰ πορπατοῦμε. Σὰ παράδας ἰχτιπάρ' μ' ἐφτάς. Ὁ σημερ'νὸν ὁ πλούσιον γίνεται φτωχὸς καὶ ὁ φτωχὸν γίνεται πλούσιος. Τὰ γραφάντς ντό λένε: «Πλούσιοι ἐφτώχεψαν καὶ ἐπεινάσαν...». Ἀτὰ σκάλας εἶνε τ' ἄλλα ἀνηβαίν'νε καὶ τ' ἄλλα κατηβαίν'νε. Ὁ σὴμερον εἶς καὶ πουργὰ ἀπλώντς τὸ χέρ' καὶ γυρεύς... Ἀτώρα ἄμον καλοὶ γειτονάδες τὸ σωστὸν θὰ λέγωμε. Ὁ Ρουσσον λέει: «Φεδὸτ ντὰ νὶ τὸτ». Τεμάκ: ἀτὸς πὰ Θεοδῆς ἐν' ἄμαν τινὰν θέλομε τὸν

Θοδὸς' ἔκ' ἐν'. Ἐσὺ πὰ λόγον ἐδέκες, ἄμαν τὸν Ἀλτδατζούχ' ἔκ' ἐδέκες λόγον, σιφτᾶν ἐμᾶς ἐδῶκες λόγον. Κ' ἔμεῖς πὰ ἄμον γειτονάδες ἔρθαμε καὶ λέγωμε σε τὸ σωστὸν. Κι ἄς λέγωμε Νικόλα, καὶ τ' ἄλλο: Ἐσὺ τ' ἕναν τὸ κορίτσι σ' ἐδέκες ἂ σὴν Χαβίαναν. Ἐπέμ'νε σε ἡ Σώνα. Ἄλλο παιδὶν ἔκ' εἶς. Πουργὰ ἐγέραςες, ἐπόρεςες, ποῖος θὰ τερεῖ ἐσὺν πὰ καὶ τὴ γυναῖκα σ' πὰ; Θὰ ἔρται ἡ Σώνα ἄσ' σὴν Χαβίαναν τερεῖ σε; Ἀτὸ ἔκ' γίνεται. Ἄμαν οὐντὰς ἐν' ἀδακά, ἐφτάει τὴ δουλειᾶν ἀτ'ς καὶ λαγγεῦ' βοηθᾶ καὶ τὴ μάννα ἀτ'ς. Ἐλα παδᾶ-Νικόλα, δὸς λόγον καὶ πουργὰ-πουργὰ ἄμον τὸ τελέν' ἢ λειτουργία στεφανώνομε. Κ' ἐπεκεῖ ἄς ἔρται Ἀλτδατζούχ'ς σ' κοῦται ἄν' καὶ κρούει κά. Ἐμεῖς καπαέτ' ἔκ' ἔχομε. Ἐκεῖνος ἐνοιξεν ταφίν γιὰ τ' ἐμᾶς, ἐκεῖ σὸ ταφίν θὰ ρουζοῦμ' ἄτον. Τὸ λέγω σε ἄκ'σον. Ἐμεῖς τὴν ζεμῖα σ' ἔκ' θέλομε...

Ἐποῦλ'νανε κ' ἐγόραζαν τὴν μάρσαν τὴν Σώναν κ' ἐκείνην κανεῖς κ' ἐρώτανεν. Ἄς λέγωμε καὶ τὴν ἀλήθειαν τὴ Θεοῦ: Ἀτὸ ὄλον ἡ γαργὰ γιὰ τὴν Σώναν μαναχὸν ἔκ' ἔτον. Ἐτον καὶ τὸ μοιράς! Οὐντὰς θὰ ἐπεθάν'ναν ὁ Νικόλας καὶ ἡ Δεσποινῆ, τ' ὀσπίτς καὶ τὰ χωράφα θὰ ἐμοίραζαν ἀτὰ τὰ δύο ἀδελφοκόρτσα.

Ἡ Σώνα ἐπλύσκουτον κ' ἐλούσκουτον καὶ ἐτοιμάουτον γιὰ τὴν Χαβίαναν...

Ἄρ' ἐστάθεν Ἀλευράς κ' ἐρχίνεσεν οἱ γραιάδες. Εἶπαν κ' ἐκείν' τ' ἐκινέτερα.

Ἡ Τσαντσαρίνα εἶπεν τὴν Δεσποινῆν:

— Νέκουτζη, Δέσποινη, ἐσὺ δὲν ἔκ' λές: Ἐσὺ πὰ μάννα εἶσαι. Πέ, ποῦ θέλτς νὰ δὲς τὸ κορίτσι σ'; Σὴν Χαβίαναν, γιόκσαμ ἀπέσ' σὸ χωρίον, σὴν γειτονία σ';

— Ντό νὰ λέγω! εἶπεν ἡ Δεσποινῆ. Τὸ παιδὶν ὁ κύρ'ς ἄθε δατάχκετ' ἄτο. Σ' ἐμὲν λόγος ἔκ' ρουζ'. Σ' ἐμὲν ἄν ἀπομέν' ἢ δουλειά, ἐγὼ ἐθέλ'να νὰ εἶχα τὸ παιδί μ' σουμά, οὐντὰς ἀρρωσταίω πὰ, ὁ λόγος τὸ φέρ', νὰ δὲ με ἕναν χουλάρ' νερόν. Τ' ἕναν τὸ παιδί μ' ἐδέκα το σὴν Χαβίαναν καὶ πάντα ἔχω τὴν ἀροθυμίαν ἀτ'ς. Καλὸν ὀσπίτ', χρυσὸν παιδὶν ὁ γαμπρός ἐμουν ὁ Γιώρτς τὴ Σουγκούρ', ἄμαν ἐγὼ τὸν χρόνον μίαν ἐλέπω τὸ παιδί μ'. Ἀτουκὰ κάθεται τὴ παιδί ὁ κύρ'. Οὐντᾶν λέει ἀτὸς θὰ ἐφτάμε.

Καὶ ντό ἔκ' εἶπανε ἐκεῖνο τὸ βράδον...

Σουρντὰ ἐγαντούρεψαν τὸν Νικόλαν... Ὁ Πετζάνον χαμᾶν ἔστειλεν τὴ Χατούν τὸν Κώστην καὶ τὸν ἀνεψιὸν ἀτ' τὸν Γιάννην σὴν Κορόνιξαν σὸν Ποπα-Γιαμαντῆν (ἔξαρχος ἔτον) νὰ φέρ'νε τὸ συνοικέσιον.

**

Μὲ τὸ μέρωμαν ἀγκὰ ἔρθαν τὰ παιδία κ' ἔγκαν τὸ συνοικέσιον. Τὸν Ποπα-Σοφιανὸν ἐπαρακάλεσεν ὁ Πετζάνον ν' ἀγληγορῆ ὀλίγον τὴν λειτουργίαν καὶ πρίν νὰ δαβαίν'νε τ' ἄγια ἐπέραν τὴν Σώναν κ' ἔρθαν σὴν Ἐγκλησίαν. Λίρας καὶ τσαλούα ἔκ' ἐπῆραν, τδίνκι καιρὸς ἔκ' ἔτον νὰ ἐφτάνε χαράν. Κλεισιτὰ-κλεισιτὰ, εἶπαν, ἄς ἐφτάμε τὸ στεφάνωμαν κ' ἐπεκεῖ κ' ὑστερα τὸ... «εὐλογημένη ἢ βασιλεία» μίαν ἐν'... Στεφανωμέντσαν νύφην κανεῖς ἔκ' ἔσυρεν.

Ὁ Ποπα-Σοφιανὸν ζατὶ σὴν λειτουργίαν ἀτ' χαρπῆς ἔτον. Τὰ γράμματα τ' ἡμᾶς ἔκουες καὶ τ' ἡμᾶς ἔλεγεν ἀτὰ σὸν νοῦν ἀτ' ἀπέσ'. Χάλα ἐκεῖνο τὴν ἡμέραν ἐγληγόρεσεν κ' ἄλλο πολλὰ καὶ ἄμον τὸ ἐτελεῖωσεν τὴν λειτουργίαν ἐρχίνεσεν τὸ στεφάνωμαν.

Ἀδὰ εἶσαι—ἀτοῦ εἶσαι, ἐσυντύλτσεν ἀτὰ ὁ ποπᾶς καὶ οἱ νένυφοι ἐξέβαν ἄσ' σὴν ἐγκλησίαν καὶ πάνε σ' ὀσπίτ', ἀποπίσ' ἄτον πὰ οἱ χωρέτ', οὐντὰς τεροῦν ἐκατετάκλιξεν ὁ κόσμος, κ' ἀπὸ γαρδοῦ ἔρται ὁ γαμοστόλος τ' Ἀλτδατζούχ' μὲ τὰ λίρας καὶ τὰ ζουρνάδας καὶ τὰ τυφάγκα.

Οὐλ' ἐπάγωσαν!... Ντό θὰ γίνεται ἀτώρα; Θὰ γίνεται σκοτωμός! Ἐκεῖν' πολλοί, μὲ τὰ σιλάγα τουν, ἄν ἔρταν σὺρ'νε τὴν νύφην... Ἐπάτεςαν ποδάρ' καὶ πάνε σ' ὀσπίτ' νὰ κλειδών'νε κ' ἐμπαίν'νε ἀπέσ'.

**

Ἀλτδατζούχ'ς πὰ εἶχεν φίλτς σὴ Βαρτάντων. Ἄμον τὸ εἶδαν ἐσούμωσεν ὁ γαμοστόλος καὶ πρίν δαβήν'ναί τ' ὀρμίν, ἔτρεξαν καὶ ἐπῆγαν εἶπαν τὸ κρῶν τὸ χαπάρ': τὸ καὶ τό. Τὸ κορίτσ' ἔστεφανώθεν τὸν Πετζάνον!...

Ἐνὰν βάινασσην ἐξέβεν, οὐντὰς ἐκ'σαν ἀτο, ἄσ' ὄλον τὸ μιλλάτ'. Ἐθαεῖς κρῶν νερόν ἐκ' ἔχες ἅπᾶν ἄτον. Οὐλ' ἐπάγωσαν κ' ἐπέμναν. Τὰ λίρας καὶ τὰ ζουρνάδας ἐστάθαν. Ἄλλο τυφάγκα ἔκ' ἐσού-

θαν. Οὐλ' ἐστάθαν καὶ τεροῦν τὸν Ἀλτδατζούχ' ντό θὰ λέει.

Ἀλτδατζούχ'ς ἄμον τὸ ἐκ'σεν ἀτο ἐτινάξεν ἅπᾶν σ' ἄλογον. Ἐμαυρομολυβίασεν καί: «Ἐμὲν, εἶπεν, Ἀλτδατζούχ' λένε με. Ἐγὼ θὰ δαικνύς' ἀτσε ποῖος εἶμαι. Κλωστέστε!»

Πολλοὶ ἐτδάίζαν: «Ἄς πατοῦμε τὸ χωρίον καὶ παίρωμε τὴν νύφην!»

Ἄλλ' ἐπροσωνεῖδαν τὸν Πετζάνον: Παδᾶ-εἶν' τὸ ἔκ' ἐπροεπεν τὴν Γογορίναν παιδὶν; ἔλεγαν, τεμάκ: τὸν φτωχὸν, τὸν τζουπούζ' τὸν Πετζάνον ἔκ' ἐταιρίαζεν ἡ Σώνα. Ἀτὲ ἔτον γιὰ τὸν πλούσιον τὸν Ἀλτδατζούχ'.

Οἱ μειζετέρ' οὐλ' ἐκουμουλαῖεταν ὀλόγερα σὸν Θόδωρον καὶ τεροῦνε ἐκεῖνος ντό ἀπόφασσην θὰ παίρ'.

—Κλωστέστε! ἔξαν εἶπεν Ἀλτδατζούχ'ς. Ἡ χαρά μ' χαρὰ ἐν! Θὰ πάμε σ' ὀσπίτ' τρώγωμε καὶ πίνωμε. Παίξτε τὰ λίρας καὶ τὰ ζουρνάδας! Κάψτε τὸν κόσμον! Οἱ Βαρτάντ' μίαν ἄν' ἔκ' θέλ'νε με, ἐγὼ δέκα φορὰς ἔκ' θέλ' ἀτσε!

Οὐλ' ἐκλώσταν ὀπίσ' κ' ἐπῆραν τὴ Χαβίανας τὴν στρατᾶν.

Ὁ Σάββας ἐμαύουθεν κ' ἐγάλκνυεν, ἄμαν τιδὲν ἔκ' εἶπεν. Μανάχον σὸν δρόμον κέσ' ἐκλίστεν σὴ κουμπάρ' ἄτ' τ' ὠτὶν καικὰ καὶ εἶπεν ἄτον κρυφὰ: «Ἐγὼ ἀντρισιμέντσαν πὰ θὰ παίρω τὴν Σώναν!...».

Ἄρ' ἐκλώσταν κ' ἔρθαν σ' ὀσπίτ', τραγοδοῦν καὶ χορεῦ'νε, ἄμαν κανεῖς ἔρεξην ἄλλο ἔκ' εἶχεν γιὰ τὰ κέφα: Ἄσ' σὸ ἐδέβαν πλάν' οἱ καλεσμέν' κ' ὑστερα ὁ Θόδωρον ἐκάτσεν σ' οὐζάχ' καικὰ, ἐξέγκεν ἄσ' σὸν κόλπον ἀτ' ἕναν σακκουλόπον λίρας, ἔσυρεν ἐκεῖκα καί: «Σάββα, εἶπεν, ἀοῦτα ἐποῖκα τα γουρπᾶν γιὰ τ' ἐσέν. Οὐντᾶν ἐξέρτς, ποῖσον. Ἐγὼ ἀδὰ εἶμαι. Θὰ μαθίζ' ἀτ'ς ποῖος ἐν' Ἀλτδατζούχ'ς».

Ἄσ' σὴν ἀγάπ' π' ἐρρώστεσεν καμμίαν ἔκ' ἐλαρώθεν.

Τ' ἄλλ' τὴν ἡμέραν ἄλλο τὸν Σάββα ἔκ' εἶδαν ἄτον σὸ χωρίον. Οὐντ'ς ἄν ἐρώτανεν: «Μέρ' ἐν' ὁ Σάββας;» ἢ Μυροφόρα ἔλεγεν: «Ἐδέβεν σὴν Ἀρδασαν καικὰ».

Οὐλ' ἔλεγαν: Ἡ σεβτὰ κακὸν πράμαν ἐν'. Ὁ παιδᾶς πολλὰ σεβτᾶλῆς ἔτον κ' ἐ-

γαρχλανεύτην, ἐπῆρεν τὸ κεφάλ'ν αὐτ' κ' ἐδῆθεν σ' ἕναν μέρος. Ἐμπορεῖ νὰ ἐπῆγεν καὶ σὴν Ρουσιάν ν' ἀνασπάλ' τὴν ἀγάπ'ν αὐτ'.

Σὴν ἐβδομάδαν ἀπάν' ὁ Σάββας ξαν ἐφάνθεν. Σάγκιταμ ἐκεῖνος πὰ 'κ' ἔτον π' ἐπαθεν ἀτόσον ρεζιλίχ'. Ἐπῆγεν σὴν χαμαιλέτην κ' ἐσέγγεν κὰ τὸ κεφάλ' κ' ἐδούλευεν. Ἐνήβαζεν σακκία σὸ μελεθρεῖον, ἐσάκκιζεν, ἐπαλάδωνεν τὴν χαμαιλέτην, μετ' οὐλτς ἔλεγεν κ' ἐμασχάρευεν.

Οἱ Χαβριάντ' εἶπαν: «Ἀοῦτος ὁ παιδάς ἐνέσπαλεν τὴν Σώναν! Τ'ς ἔξεο;... κάποιον ἄλλο κορίτσ' θὰ ἐσέγγεν σ' ὁμμίτ'».

Ὦντας ἐνοίγουντον λόγος γιὰ τὴν Σώναν, ὁ Σάββας ὠτὶν 'κ' ἐδίνεν. «Τ' ἐμὸν τὸ κουσμάτ' 'κ' ἔτον, ἔλεγεν. Ἐρχάλλ' ἐγὼ πὰ κάτιναν εὐρίκω καὶ παίρ' με...».

Ἐδάδουαν κ' ἔλεγαν: «Πῶς ἐτουρούλεψεν αὐτοὺς ὁ παιδάς; Ἄμαν ἀγοῦρ' αὐοικ' εἶνε... Μίαν ἀγαποῦνε, μίαν ἀνασπάλ'νε τὴν ἀγάπ'ν αὐοῦν...»

Ὁ Σάββας σὴν Ἄρδασαν 'κ' ἐπῆγεν. Ἀέισ' ἔλεγαν ὀσπιτανοὶ αὐτ' νὰ μὴ δουφαλανεύκεται κανεῖς. Κρυφά, χωρὶς κανεῖς νὰ παίρ' εἰδήσην, ἐπῆγεν σὴν Σορόαιαν.

Ἐκεῖ εἶχεν πολλοὺς Τούρκ'ς φίλτς. Τογορία ἐπῆγεν σὴν Μερμίδ'. Ὁ Μερμίδης κίρβας αὐτ' ἔτον, ἐπῆρεν αὐτον ἄν' τῶν ἄν' κ' ἐτίμεσεν αὐτον ὅσον ἐπόρεσεν.

Ἀσ' σὸ ἔφαγαν κ' ἔπαν κ' ὕστερα, ὁ Σάββας εἶπεν αὐτον:

—Μερμίδ' ἀτόρα θέλω νὰ φανερώντς πόσον ἀγαπᾷς με.

—Χαῖρ' ὀλά, εἶπεν ὁ Μερμίδης. Ἐγὼ γιὰ τ' ἐσέν, ἐξέρετς ἀτο, τὴν ψῆ μ' δίγω. Πέ με ντό θέλτς;

Ὁ Σάββας ἐκάτσεν κ' ἰστόρτσεν αὐτον καταλεπτῶς τὴν δουλείαν. Σὸ τέλος εἶπεν αὐτον:

—Μερμίδ', ἐγὼ τὴν Σώναν παντρεμέντσαν πὰ καὶ παιδολογεμέντσαν πὰ θὰ παίρ' ἀτεν. Ἐσὸν θὰ βοηθᾷς με. Θὰ παίρτς τρεῖ-τσοσάρτς παιδάντς ἀκόμαν ἀσ' σὴν Σορόαιαν καὶ οὐντὰς προσκαλώσας θὰ ἔρχουστον σὴν Χαβριάναν. Φέρετε τεὰ καὶ πουλεῖτε μῆλα, κοκκία, οὐνταν θέλετε. Ἐγὼ θὰ λέγω σας, μέρ' θὰ μέμενετε καὶ θὰ νουνίζωμ' πῶς θὰ σύρω-

με τὸ κορίτσ'. Θὰ φέρετε καὶ τὰ σῦλαχ' σου κρυφά, κανεῖς νὰ μὴ ἐλέπ' ἄτα. Οὐντὰς ἔρχουστον, περάστε ἀσ' σὴν χαμαιλέτην κ' ἀφίσι' ἄτα ἐκεῖ.

Ἄρ' ἐσυμφώνησαν ντό θὰ ἐποῖναν, ἐστάθεν ἐκεῖ ὁ Σάββας δύο-τρὶ' ἡμέρες καὶ ἐκατῆβεν σὴν Ἄρδασαν κ' ἐπεκεῖ γάλα-γάλα ἐξῆβεν σὸ χωρίον.

***

Ἐμαθεν τὰ μασκαρολοῦχα τ' ἐγένταν σὴν Βαρτάντων τ' Ἀδισνέσσας ἀδελφῆ, τῆ Σπυριδιάντων ἢ Καλόγρη, ἢ Καλλινίκη, καὶ θερίον ἐγέντον.

—Θὰ πάγω, εἶπεν, σὴν Βαρτάντων πουταεῖ' ἀτεν, τὴν ἀφωρισμέντσαν! Θέ μ' ἡμαρτα! καὶ κοίμαν παλ' ἄν' ἔν', σὸ κεφάλ'ν αὐτ'ς!... Ἀοῖκον ρεζιλίχ' πὰ γίνετα; Δι' λόγον τῆ χώρας τὸν χαρῖφ', ἐφτάνε χαράν, λαλοῦν οὐλον τὸν κόσμον, ἐμπαίν'νε σὰ ἔξοδα, καὶ πᾶνε νὰ παίρ'νε τὸ κορίτσ' κ' ἄμον ὀόκα δεβάζ'ν ἀτσε πλάν. Γάχπογλη! Θὰ ἐδίνετς τὸ κορίτσ' σὸν Πετζάνον, ἄλλο τὸν Ἀλδατζούχ' λόγον ντ' ἐδίνετς;... Γιόκ κ'ι, θὰ ἐδίνετς ἀτο σὴν Χαβριάναν, ἄλλο πῶς σ'κοῦσαι κομπώντς τ' ἀρθῶπ'ς κ' ἐντροπάεις μας; Γιατ' ἀτὸ σὸν γάμον πὰ 'κ' ἐλάλεσε μας;... Ἄλλο σ' ἀρθῶπ'ς πὰ νὰ φαίνουμετς κατῆν 'κ' ἔχομε... Ἀοῖκον ζουλοῦμ' ἀτὲ τῆ Ταρῶς ἢ θεγατέρα πῶς ἐποῖκεν; ἡμαρτα! Θέ μ', ἡμαρτα! Παναγία, νὰ ἐλᾷς μας! Ἄν' ἔχω Θεὸν καὶ λέν' αὐτον Τανρῆ, ἐκεῖνος τὴν δουλείαν αὐτ' ἔξερ'. Τὸν ἀδικον θὰ χακλαεῖ... Νέκουτση, Μελάνα! σούκ' δέβα ἔμπροσ μ', θὰ πάγω κατακλαδῶ' ἀτεν.

Ἡ καλόγρη τῆ Σπυριδιάντων ἐχάσεν τ' ὁμμάτς τ'ς καὶ μετὰ τὰ δύο δαβροία ἐπορπᾶνε. Ἄμον ἀροθέριον ἔτον. Κανείναν 'κ' ἐτιγλάρευεν. Τῆ Θεοῦ τὴν στράταν πάντα ἐδείκνυζεν.

Ἡ Μελάνα ἔτον ἡ νύφ' αὐτ'ς. Τῆ καλόγρης τὸν λόγον δύο 'κ' ἐποῖνε. Χόνα παγωσίας 'κ' ἐτέρεσαν, ἐντῶκαν σὴν στράταν καὶ ἀσ' σὴν Γουμεράν κέσ' ἐπῆγαν σὴν Βαρτάντων.

—Ταρῶς θεγατέρα, ἐβάρκιζεν ἡ καλόγρη, ντό δουλείας εἶν' ἀτὰ τ' ἐφτᾷς; Ἐλα δὰ θὰ παραλαεῖω σε! Τῆ Σπυριδιάντων τ' ὄνομαν σὸ τᾶμοῦρ' ἐσέγγετς!

Ἡ Δεσποινὴ ἔφαγεν κάμποσα δαβροίας καὶ ἐκάτσεν κ' ἰστόρτσεν σὴν ἀδελφῆν

Ζωὴ καὶ Κίνησις

Καλλιτεχνικὴ κίνησις Ποντίων τῆς Θεσσαλονίκης.

Δυὸ ὥρες ἀθηναϊκῆ συγκλήσεως καὶ νοσταλγίας πέρασαν οἱ Πόντιοι τῆς Θεσ/νίκης στίς 7-4 46, στὸ Κρατικὸ Θέατρο.

Παίχτηκε ἀπὸ τὸν ἐρασιτεχνικὸ ὄμιλο τοῦ Πόντιου καλλιτέχνη Νίκου Σπανιδῆ τὸ πρόσφατο ἔργο «Ὁ Ξενιτέας» τοῦ Φίλ. Κτενιδῆ. Τὸ θέατρο ἦταν κατάμεστο ἀπὸ τίς 10 π. μ.

Τὴν παράσταση τὴν προλόγισε ὁ Μιχ. Μεταλλεῖδης. Ἐκαμε ἀναδρομὴ στὴ ζωὴ τῆς Κρῶνης. Στάθηκε στὲς φυσικὰς καλὸν τῆς περιουσίας. Στὴ ζωὴ τοῦ Ποντιακοῦ θπαιθροῦ, μετὰ τὰ γραφικὰ του ἔθιμα. Τόνισε τὴ συμβολὴ τοῦ συγγραφέα στὴν ἀναπαράστασι καὶ ἀπόδοσὴ τους. Ἐριξε, τέλος, τὴ μελαγχολικὴ ἀνακραυγὴ: «Δὲν θὰ τὰ ξαναδοῦμε πιά, θὰ πεθάνουμε στὰ ξένα»...

Νομίζω πῶς τὰ προλογίσματα, γενικὰ, εἶνε περιττὰ στὴ θεατρικὴ παράστασι, ἐκτὸς ἀπὸ ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις... Μιὰ ποντιακὴ μελωδία ἀπὸ φλογέρα ἢ λύρα, ἀπὸ τὰ βᾶθη τῶν παρσκηνίων, θὰ ἦταν τὸ καλύτερο προλόγισμα, γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ ψυχολογικοῦ ὑπόβαθρου.

Ἐχῶρα ἔχω νὰ παρατηρήσω πῶς δὲν ἐπιτρέπονται φράσεις σὰν καὶ κείνη: «θὰ πεθάνουμε στὰ ξένα». Ὅχι! Δὲν βρισκόμαστε στὰ ξένα. Ζοῦμε, ὀριστικὰ πιά, μέσα στὴ Μεγάλῃ μας Ἐθνικῇ Πατρίδα. Μιὰ ἱστορικὴ στιγμή μᾶς ἔφερ' ἐδῶ, ἔτσι ἢ ἀλλιῶς. Βρήκαμε τραχυτῆτες ἀναπάντεχες; Ναί. Ὅμως δὲν θὰ καθήσομε νὰ σκούζομε γιὰ ὅ,τι ἔγινε. Ὅτε καὶ ται-

αὐτ'ς πῶς ἐγέντον ἡ δουλεία.

—Ἀδελφίτσα, ἔλεγεν κ' ἔκλαιγεν, κατηγόρ' με, φτύσο με! Σκότα με!... Οὐλᾶ τὸ λές δίκαια εἶνε. Ἄμαν ἄν'σον. Ἐναν παιδὶν εἶχα. Ἄν' ἐστειλ'να τεν σὴν Χαβριάναν, πουργὰ ἐγέρασα, ἐρρώστεσα, ἐμὲν ποῖος θὰ ἐτέρνε με;...

Εἶπεν πολλὰ κ' ἐδικαιολογέθεν. Ὁ Νικόλας ἐσέγγεν κὰ τὸ κεφάλ' κ' ἐσύρ'νε τὸ τρεζιλίχ'.

Ἡ καλόγρη ἀτόσον καὶ θυμωμέντσα ἔτον, σ' ἀδελφῆς αὐτ'ς 'κ' ἐκάτσεν ἐπῆγεν σ' Ἀνατολῆς τῆ Τζοράν ἐμ'νεν καὶ τὸν πουργόν ἐκλώστεν κ' ἐπῆγεν σὴν Ἀδισαν.

—Ὁ Θεός, ἔλεγεν, τὴν ἀδικίαν 'κ'ι θέλ'. Οὐντ'ς ἄν' ἔν' ἀδικος, ὁ Θεός, ἀργῶς-ἀγλήγορα, θὰ ἔρται ἀσ' σὸ χάκ'ν αὐτ'.

(Τὸ τέλος στὸ ἐπόμενο)

ριάξει αὐτὸ στὴν ἀναπροσαρμοστικὴ καὶ δημιουργικὴ φύση τοῦ Ποντίου. Δὲν θὰ κάμομε ὑπερούσιους ρωμαντισμοὺς. Ἄλλὰ; Θ' ἀγωνιστοῦμε θὰ δόσομε τὴ γερῆ μας συμβολὴ, χέρι με χέρι μαζί με τὲς ἄλλες ομάδες τοῦ ὑπέροχου Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, γιὰ νὰ δημιουργήσομε τὴν ἀνώτερη Νεοελληνικὴ ζωή!... Ὅτε καὶ πρέπει, οἱ περιστάσεις αὐτῆς, ν' ἀξιολογοῦνται στατικά. Δὲν δίνονται γιὰ νὰ θρηνολογήσομε «ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλώνας». Ἄλιμονο. Γίνονται, γιὰ νὰ σκύψομε μέσα στὴν περασμένη μας τὴ ζωὴ. Νὰ τὴ συνδέσομε μετὰ σημερινά. Νὰ παραλάβομε ἀπὸ κεῖ ὅ,τι τὸ ζωτικότερο. Καὶ νὰ προχωρήσομε, με ἀυτεπίγνωσι, με βιολογικὴ συνέχεια καὶ συνέπεια, πρὸς τὰ σύγχρονα, πρὸς τ' ἀνώτερα.

Ἡ ὑπόθεσι τοῦ ἔργου εἶνε ἡ ἐξῆς: Ὁ Τότον, γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Κρῶνης, ἐπιστρέφει στὸ χωριὸ πλούσιος ὕστερ' ἀπὸ παραμονὴ ἐτῶν στὴ Ρωσία. Ἡ Βαρβάρα, προσωποποίηση τῆς ἐγωπάθειας καὶ τῆς συμφεροντολογίας, τὸν καταφέρνει ἄμεσα, 35τάρη αὐτόν, καὶ τὸν ἀρραβωνιάζει μετὰ τὴν θυγατέρα τῆς τῆς Ἀνθῆς. 16 χρονῶν. Ὅμως μ' αὐτὴν ἔχει ἀμοιβαῖο ἔρωτα ὁ Γιάννης, φτωχὸς ἀγωγιάτης Κρωμναῖος. Τοῦτος ἐδῶ ἀποδέχεται τὸ χτύπημα σὰν μοιραῖο. Μὰ ὁ Μῆτον, ξάδελφός του, ξεσηκώνεται ὀλάκερος. Διαβεβαιώνει ὅτι θὰ «σύρ'», θὰ κλέψει, τὴν Ἀνθῆ, γιὰ τὸ Γιάννη. Τὰ καταφέρνει. Πείθει τὸν Τότο νὰ πάρει τὴν Ποινῆ, πῶς συνταριασμένη στὴν ἡλικία του. Γίνεται ἕνα σκηνοθετημένο «σύρσιμον». Καὶ ἀκολουθοῦν οἱ δυὸ γάμοι μαζί.

Ὁ συγγραφέας πετυχαίνει νὰ δώσει, ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, τὴν ἐνιαία ψυχολογία στὸν Τότον. Ὁ ἥρωας του εἶνε ὁ μετριότατος στὴν κρίση ἀνθρώπος. Κάτι παραπάνω. Ὁ μηχανοποιημένος τύπος μέσα στὸ νέο περιῶρο, ὅπου πέρασε ὀλάκερη ζωὴ. Ὅμως τὸ ἔργο, στὸ δραματικότερο σημεῖο του καταντᾷ μᾶλλον ἐγκεφαλικὸ. Στὴ ζωὴ ἐλάχιστα βασίζεται. Ἰσως διόλου. Ἐτσι καὶ δράση δὲν παρουσιάζει καμμιὰ. Ἐνας καπῆτος χωριανός, ὁ Μῆτος, καταφέρνει τὸν Τότο, ὄχι μόνον νὰ παρατήσῃ τὴν Ἀνθῆ, γιὰ τὴν Ποινῆ, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ οἰκονομικῶς τὸ Γιάννη, γιὰ νὰ τὸν δεχτεῖ ἡ Βαρβάρα γαμπρό. Ἀπίθανο, ὡστόσο, νὰ παρατήσῃ, κ' ὁ πῶς ἀφελῆς τύπος, τὴν ὄριμη καλονῆ τῶν 16 ἐτῶν... Στὴ βασικὴ του λοιπὸν οἰκονομία, λογοτεχνικῆς ἀξιώσεως δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ ἔργο. Ὅμως τὸ στόχο του τὸν καθαυτὸ, τὸν πετυχαίνει θαυμάσια. Μιὰ ἡθογραφία—μιὰ λαογραφία τῆς περιοχῆς, τὰ ἀποδίνει στὴν ἐντέλεια. Τῆ συγκλήσεως, τὸ ξέσπα-

σμα της νοσταλγίας, τὰ ἐξασφαλίζει ἀπόλυτα. Τὸ ἔργο καταχειροκροτήθηκε κατεπινάληψη.

Ὁ Μῆτος, ὁ θιασάρχης Ν. Σπανίδης, ἔδωσε ὅλη τὴ ζωντανία στὸ ἔργο. Ἐξίσου ὄπεροχα, μὲ ἐπιτυχία ἀληθινοῦ ἠθοποιοῦ ἔπαιξε ὁ Τόττον, ὁ «Ξενιτέας» καὶ σκηνοθέτης τοῦ ἔργου Γιώργος Τσουλφᾶς. Ἀρκετὰ καλὰ ἔπαιξαν ἡ Φρ. Καλαϊτζίδη

στηρία. Ὁ λυράρης, ἀνκαί βασικὰ δόκιμος ἐκτελεστής, ὑπῆρξε ἀνευρος, ἀσυγκίνητος, ἀγαλματένιος. Φειδωλότατος, ἀκόμα καὶ τῆς λύρας του ὁ ἦχος. Τίποτε ἀπὸ τὰ τσαχπνικά τσακίσματα, τὰ σκιρτήματα καὶ τ' ἀνατινάγματα τοῦ Πόντιου λυράρη, μέρος ἀναπόσπαστο στὸ ρυθμὸ τοῦ παντιακοῦ χοροῦ καὶ τραγουδιοῦ. Γιατί ἡ πράλειψη;

Ὁ ἔρασιτεχνικός θίασος τοῦ Νίκου Σπανίδη στὸν «Ξενιτέας». Στὴ μέση ὁ συγγραφέας τοῦ ἔργου, ἱατρός Φίλων Κτενίδης.

καὶ ἡ Μ. Καζαντζίδου στοὺς ρόλους τοῦ τῆς Βαρβάρας καὶ Σωτήρας. Σὲ πολλὰ σημεῖα τὴς ἔλειψε ἡ φυσικότητα. Μὰ εἶνε καὶ πρωτόπειρες, πρωτόβγαλτες. Καλὰ ἔπαιξε ὁ Ἡρ. Κοκοζίδης στὸ ρόλο τοῦ Γιάννη. Χωρὶς διάθεση ὡστόσο. Κάτι τοῦ ἔφταιγε. Σὰ νὰ μὴ βρισκότανε στὸ στοίχειο του, Καλὰ καὶ ἡ Μ. Τσουλφᾶ, στὸ συντομότατο, ἄλλωστε, ρόλο τῆς Ποινης. Ξέσπασμα ἐνθουσιασμοῦ προκάλεσαν τὰ ἐνδιάμεσα τραγούδια κ' οἱ χοροί. Ὅμως στοὺς τελευταίους χορούς, τ' ὀμάλ', τὸ τίκ', τὴν κότσαρη καὶ τὸ κοτσαγκάλ' ἔλειψε ὁ τόνος κ' ὁ ἐνθουσιασμός. Ἡ ἐκτέλεση μέτρια ὑπῆρξε. Καὶ φυσικὰ. Ἀφοῦ ἔλειψε τὸ τραγούδι στὸν καθένα ἀπ' αὐτούς. Καὶ ὁ κόσμος «ἐκδικήθηκε», νὰ ποῦμε, τὴν παράλειψη, που ἦταν καὶ ἀσυγχώρητη.

Θὰ παρατηρήσουμε ἀκόμα, ὅτι σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς παράστασης, ἡ λύρα, ἡ ποντιακὴ λύρα, δὲν φάνηκε διόλου δρα-

στικὰ. Ὁ λυράρης, ἀνκαί βασικὰ δόκιμος ἐκτελεστής, ὑπῆρξε ἀνευρος, ἀσυγκίνητος, ἀγαλματένιος. Φειδωλότατος, ἀκόμα καὶ τῆς λύρας του ὁ ἦχος. Τίποτε ἀπὸ τὰ τσαχπνικά τσακίσματα, τὰ σκιρτήματα καὶ τ' ἀνατινάγματα τοῦ Πόντιου λυράρη, μέρος ἀναπόσπαστο στὸ ρυθμὸ τοῦ παντιακοῦ χοροῦ καὶ τραγουδιοῦ. Γιατί ἡ πράλειψη;

Στάθηκα πολὺ στὲς παρατηρήσεις. Ὁ λόγος εἶναι, ὅτι τὸν τελευταῖο καιρὸ Πόντιοι λόγοι βρῖσκονται σὲ μιὰ εὐχάριστη ἀμιλλα παραγωγῆς γύρω ἀπὸ ἠθο-

γραφικά—λαογραφικά θεατρικά ἔργα, που πρέπει νὰ παιχτοῦνε ὁλοένα καὶ ἀρτιότερα.

Καὶ προβάλλει ἕνα χρέος. Ἡ Λέσχη μας, ποὺ πολὺ ἀξιεπαινα πατρωνάει τὴν προσπάθεια τοῦ Ν. Σπανίδη, θὰ χρειαστεῖ νὰ τὸν βοηθήσει σοβαρότερα. Εἶναι ἀνάγκη, μὲ συνδυασμοὺς οικονομικοῦς, ποὺ ἡ ἴδια θὰ τοὺς βολέψει, νὰ φτιάξει 6—8 τουλάχιστο, στὴν ἀρχή, ἀνδρικές ποντιακὲς φορεσιές, στὴν κλασσικὴ τους τεχνικὴ κ' ἐμφάνιση. Νοικιάζοντάς τες, κάθε φορὰ στὸν ἴδιο, καὶ σ' ἄλλους μὲ διάφορες εὐκαιρίες, θὰ τίς περισέψει στὸν ἀριθμὸ ποὺ χρειάζεται. Θὰ προσθέσει καὶ ἀμφιέσεις γυναικείες. Ἐτοί θὰ καταρτίσει ἕνα βεστιάριο ποντιακὸ. Ἀπαραίτητο εἶναι. Καὶ στὸ πρόγραμμά της, ἄλλωστε, τοῦ καταρτισμοῦ «Ποντιακοῦ μουσεῖου» περιλαμβάνεται. Καὶ τῆς τὸ ἀπαιτοῦν κ' οἱ ἐπίγονοι. Τὸ ξεκίνημα πρὸς τὰ ὁλοένα ἀνώτερα καὶ τελειότερα βιολογικὴ ἀπαίτηση εἶναι. Ἄς τὸ βοηθήσουμε.

Θεσ/νίκη, 10 4-45

Ἰ. Σ.

Χρῖστος Φραγκουλίδης.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν προσώπων ποὺ ἡ ἀπόλειά των προκαλεῖ πραγματικὴν αἰσθητικὴν ὑπάγεται καὶ ὁ Μακαρίτης Χρῖστος Φραγκουλίδης, τοῦ ὁποῖου ὁ θάνατος ἠγγέλθη ἐκ Θεσσαλονίκης τὴν 8ην Μαρτίου ἐ.ε.

Ὁ Χρῖστος Φραγκουλίδης ὑπῆρξεν καθ' ὅλον τὸν βίον του ἀκραιφνῆς Πόντιος καὶ Πατριώτης Ἕλληνας, κατῳρθωσε δὲ νὰ βοηθήσῃ τοὺς προοδευτικοὺς πρὸς ἐργασίαν καὶ νὰ παραστέχῃ τοὺς πτωχοὺς σὰν ἀνθρωπιστής, μὲ τὴν πραγματικὴν ἐννοίαν τῆς χριστιανικῆς ἀποστολῆς.

Στὴν καπνοπαραγωγικὴ περιφέρεια Τραπεζοῦντος, Πλάτανα, ὅπου καὶ ἐγεννήθη, κατῳρθωσε νὰ εἰδικευθῇ ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας εἰς τὰ καπνὰ καὶ μὲ βοηθὸν τὸν καλὸν χαρακτήρα καὶ τὴν ἐργατικότητά του νὰ ἀποσπᾶσῃ τὴν ἐκτίμησιν καὶ τῆς ἐν Ρωσίᾳ καπνεμπορικῆς καὶ καπνοβιομηχανικῆς Ἐταιρείας Nobles, ἣτις καὶ μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς Αἰκατεριντάρ τοῦ ἀνέθεσε ἐν λευκῷ καὶ ἐπὶ τριακονταετίαν περίπου τὴν προμήθειαν καπνῶν ὅλης τῆς περιοχῆς Κουπάν.

Τὸ τέλος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τὸν εὗρσκει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου καὶ ἐσυνέχισεν τὰς ἐργασίας του μετὰ τῆς αὐτῆς ἔταιρειας.

Ὁ πατριωτισμὸς του ὅμως δὲν τοῦ ἐπέτρεψεν νὰ ἀποδεχθῇ ἐντολήν τῆς ἐν λόγῳ ἔταιρειας καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐργασιῶν καπνοῦ εἰς ξένην χώραν ἣτις καὶ ἐπολέμησεν μετὰ τῶν ἄλλων κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος. Δεχθεῖσα δὲ ἡ Ἐταιρεία τὰς ἀπόψεις του ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ τὰς καπνικὰς ἐργασίας τῆς ἐν Ἑλλάδι ὅπου καὶ ἐργάσθη διὰ λογαριασμὸν

τῆς μέχρι τῆς κρατικοποιήσεως τῶν Πολωνικῶν Καπνοβιομηχανιῶν ὁπότε καὶ ἀντιπροσώπευσε τὸ Πολωνικὸν Μονοπώλιον Καπνοῦ.

Ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε πάντοτε παραγωγικὴ καὶ ὁ εὐχάριστος τόνος τῆς συντροφιάς του ἀκτινοβολοῦσε σὲ κάθε ποντιακὴ συγκέντρωσι.

Ἡ μακροχρόνιος κατοχὴ μὲ ὅλα τὰ ἐπακόλουθα δεινὰ κλονίζον τὴν ὑγείαν του καὶ ἀφαιροῦν κάθε ἱκμάδα τῆς δραστηριότητός του. Ὑποσκάπτεται σοβαρὰ ἡ ὑγεία του ὡ-

Χρ. Φραγκουλίδης

στε ὁ θάνατός του νὰ θεωρῆται μᾶλλον ἀπρόοπτος ἀφοῦ δὲν προηγήθησαν παράμυθον ὀλίγα ἡμέραι ἀδιαθεσίας.

Εὐχαὶ τῶν ζώντων συνοδεύουν τὴν μνήμην του.

Τὰ λίγα αὐτὰ λόγια ἄς ἀποτελέσουν τὸ κοινὸ μνημόσυνον ὅλων τῶν γνωστῶν καὶ φίλων καὶ πρὸ παντὸς τῶν Ποντίων, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν οἱ ἀγαπημένοι συμπατριῶταί του μακαρίτου Χρῖστου Φραγκουλίδη.

ΑΝΤΩΝΗΣ Ι. ΣΟΥΡΜΕΛΗΣ

Δωρεὲς στὸ Σύλλογό μας

—Ὁ κ. Ἰωάννης Σιδηρόπουλος, δικηγόρος, πρόσφερε στὸ Σύλλογό μας μιὰ θερημάστρα ἀπὸ χυτοσίδηρο, μεγάλου σχήματος.

—Τὰ τέκνα τῆς ἀειμνήστου Καλλιόπης Γ. Κοκκινίδη πρόσφεραν εἰς μνήμην τῆς δραχ. 50.000 γιὰ τοὺς φιλανθρωπικοὺς σκοποὺς τοῦ Συλλόγου μας.

—Ἐπίσης ὁ κ. καὶ ἡ κ. Παλάσση δραχ. 10.000 εἰς μνήμην Ἀθηνᾶς Μ. Μαυρίδη.

Δωρεὲς στὸ περιοδικό μας.

—Ὁ κ. Χρ. Κανέτης μᾶς ἔστειλε δραχ. 40.000 γιὰ ἐνίσχυση τοῦ περιοδικοῦ μᾶς εἰς

μνήμην του υιού του Θεοδώρου.

— Μέσω του συνεργάτη μας Γ. Θ. Κανδηλάπη (Κάνι) μας έστειλαν για ένισχυση του περιοδικού μας τα ακόλουθα ποσά:

Γ. Θ. Κανδηλάπης	Δρχ. 2000
Χαρ. Χρυσοστόμου	» 1000
Ίορδ. Ίορδανίδης	» 1000
Θεόδ. Αθανασιάδης	» 1000
Σάβ. Αραπίδης	» 1000
Αγγελική Γ. Κανδηλάπη	» 1000
Δημ. Γ. Κανδηλάπης	» 1000
Ίωάν. Γ. Κανδηλάπης	» 1000
Αλκ. Χ. Τοπαλίδης	» 1000
Παναγ. Βρεχόπουλος	» 500
Μιλτ. Στυριδόπουλος	» 500
Κων. Χ' Κωνσταντίνου	» 500
Γεώργ. Λιανίδης	» 1000
Άνδρον. Χλωρίδη	» 1000
Βασ. Άρδουμποζάνης	» 1000
Στέφ. Κουραντζής	» 1000
Νικ. Κυριακίδης	» 500
Άριστ. Καραμανίδης	» 1000
Θεόδ. Σαρηγιαννίδης	» 500
Αλέξ. Χαψιάδης	» 500
Χρυσούλα Ραϊδη	» 1000
Πέτρος Ζαφειρόπουλος	» 1000
Σπυρ. Έμμανουηλίδης	» 500
Δημ. Ποδάρας	» 1000
† Αρχ. Θεόκλ. Τσανοσίδης	» 1000
Δημ. Τσακμακίδης	» 500
Παρασκευή Γιαγνιούλη	» 500
Κων. Τσιροζίδης	» 500
Μιχ. Καλαϊτζίδης	» 1000
Κων. Κεβρεκίδης	» 1500
Σάβ. Ι. Παπαδόπουλος	» 500
Σούλα Μ. Κιζιρίδη	» 1000
Σταύρος Γ. Γωνιάδης	» 500

Τιμητικές διακρίσεις σε συνεργάτες μας.

— Με χαρά μας πληροφορηθήκαμε ότι, ο συνεργάτης μας Δημ. Κ. Παπαδόπουλος—Σταυριώτης, κοντά στην πολύπλευρη κοινωνική και έθνική του δράση, επέαξα τιμήθηκε και από την υπηρεσία του: Διορίστηκε

τακτικό μέλος στο Έποπτικό Συμβούλιο Έβρου. Θεωμά τον συγχαίρομε και του ευχόμεσθε και σε άνωτερα καθώς και καλή πρόοδο στο νέο αυτό θεσμό, που άποκτήθηκε με άγώνες του διδασκαλικού κόσμου.

— Το Υπουργείο Έφοδιασμού έκαμε έγγραφη εύφημη μνεία του συνεργάτη μας Ήλια Α. Τσιρκινίδη για την επίδοσή και για τα δημοσιεύματά του στο περιοδικό μας, συνιστώντας το παράδειγμά του και στους λοιπούς συναδέλφους του.

Οί διακρίσεις αυτές τιμούν το ποντιακό όνομα και το περιοδικό μας.

Μικρασιατικός Σύλλογος «Ανατολή.»

Γενομένων άρχαιρεισιών πρό μνήδος του πρεσβυγενοδς Μικρασιατικού Συλλόγου «Ανατολή» του εϋδοκιμώτατα έργαζόμενου από του 1891 εξέλεγησαν: Κωνστ. Γ. Λαμέρας Ιατρός Πρόεδρος, Άντ. Άθηνογένης πρώην Ύπουργός τής Προνοίας και Γ. Χωναίος δικηγόρος (έκ τών Ιδρυτών) Άντιπρόεδροι Γεώργ. Κ. Άσκητόπουλος καθηγητής Γραμματεϋς, Άγγελος Ζαμπάκης Ταμίας, Άναστάσ. Στρατηγός Έφορος τής Βιβλιοθήκης. Σύμβουλοι: Ραφαήλ Μαϊόπουλος Ιατρός (έκ τών Ιδρυτών), Μ. Τσιγδέμογλους και Κοσμάς Μιχαηλίδης Έπιθεωρητής τών Δημοτικών Σχολείων Πειραιώς.

A. A.

Ύπερτίμηση του περιοδικού μας.

Η άκρίβεια του χαρτιού και προπαντός τών έκτυπωτικων μας άναγκάζει, όσο κι άν μας στενοχωρεί αυτό, ν' αυξήσωμε την τιμή των διπλών τευχών μας σε δραχμές 1500. Είμαστε βέβαιοι πός οι άναγνώστες μας έχουν εκτιμήσει ήδη την σπουδαιότητα και τη σοβαρότητα τής προσπάθειάς που καταβάλλει ο Σύλλογός μας και οι συνεργάτες μας, που δωρεάν όλοι προσφέρουν τις ύπηρεσίες τους, και θα συνεχίσουν με προθυμία να ένισχύουν το περιοδικό μας, που είναι και περιοδικό όλων τών Ποντίων.

Τυπογραφικές άβλεψίες στο 17118 τεϋχος

Σελ. 405	στήλη 2	στίχ. 16	άντι	Τί συμβαίνει	γρ.	Τί σύμβαίνει
» 406	» 2	» 38	»	τί θα κάμουν	»	τί θα τα κάμουν
» 407	» 2	» 10	»	πρώτους	»	πρόκριτους
» 407	» 2	» 56	»	παρουσιάστηκε	»	πού παρουσιάστηκε
» 408	» 1	» 34	»	συμφωνηθεί	»	συγκληθεί
» 408	» 2	» 16	»	στέ'ς	»	στέκ'ς
» 412	» 1	» 45	»	24-2-17	»	24-9-17
» 413	» 2	» 12	»	άπερίσπαστα	»	άπερίσπαστοι

ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΣΥΝΑΥΛΙΑ (ΛΥΡΑ—ΤΡΑΓΟΥΔΙ—ΧΟΡΟΣ)

ΥΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΝ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΟΝΤΙΩΝ «ΑΡΓΟΝΑΥΤΑΙ—ΚΟΜΗΗΝΟΙ,»

ΤΗΝ 4 ΙΟΥΝΙΟΥ 1946 ΩΡΑ 7 Μ. Μ. ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΟΥ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ» ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜ. ΣΤ. ΚΟΥΓΣΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΗΝ 9η και 16η ΙΟΥΝΙΟΥ ΩΡΑ 10¹/₂ π.μ. ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΟΥ «ΡΕΕ»

Ο ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΔΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΙΚΟ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟ ΑΠ' ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΣΤΑ ΠΟΝΤΙΑΚΑ ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΡΓΑ: Ο «ΞΕΝΙΤΕΑΣ», ΤΟΥ Φ. ΚΤΕΝΙΔΗ ΚΑΙ

«ΤΗ ΤΡΙΧΑΣ ΤΟ ΓΕΦΥΡ'», ΤΟΥ Θ. ΚΑΝΟΝΙΔΗ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΟΝΤΙΩΝ «ΑΡΓΟΝΑΥΤΑΙ—ΚΟΜΗΗΝΟΙ,»

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

(Τά χειρόγραφα που μάς στέλνονται, είτε δημοσιεύονται είτε όχι, δέν επιστρέφονται)

Λάβαμε τ' ακόλουθα έμβάσματα και πιστώσαμε τούς αντίστοιχους λογαριασμούς:

«Εύξεινου Λέσχης»—Θεσνίκη	Δρχ. 135.000
Χαρ. Έρμόπουλου—Βέροια	» 16.000
Παντ. Μελανοφρύδη—Πτολεμάδα	» 35.000
Α. Κ. Παπαδόπουλου—Άλεξ'πολη	» 20.000

Έκφράζομε σε όλους τις ευχαριστίες μας.

—Α. Ίασονίδην—Θεσνίκη.—Όταν πήραμε την κριτική σας για τόν «Ξενιτέαν», είχε ήδη στοιχειοθετηθεί παρόμοια του συνεργάτη μας Ι. Σ., που δημοσιεύεται σε τούτο το τεϋχος. Η άπαρχής στενή παρακολούθηση του έργου του συμπαθή μας καλλιτέχνη Νίκου Σπανίδη, μάς δίνει την ευχάριστη

εϋκαιρία να συμφωνήσωμε μαζί σας έκει που τόν άποκαλείτε τόσο επιτυχημένα «Θέσις» τής ποντιακής σκηνής. Δικαιολογείται αλήθεια, να στηρίξομε όλοι οι Πόντιοι τις καλύτερες έλπίδες για μια εϋδοκίμη σταδιοδρομία του διαλεκτού μας καλλιτέχνη, που θα σημειώσει ιστορικό σταθμό στην εξέλιξη, τόν πλουτισμό και την με τόν καιρό καθόλα τελειοποίηση και ώρίμανση του Ποντιακού θεάτρου. Γι' αυτό και χρέος όλων μας είναι να ένισχύσωμε με κάθε τρόπο τη φιλότιμή του προσπάθεια. Ν. Λαπαοίδην—Θεσνίκη. Πήραμε την κριτική σας για τόν «Ξενιτέαν», μετά την λήψη τής κριτικής του συνεργάτη μας Ι. Σ., που δημοσιεύομε στο τεϋχος αυτό.

Σημείωση. Ό Διευθυντής του περιοδικού βρίσκεται στα γραφεία μας, Μενάνδρου 4, κάθε Δευτέρα, Γετάρτη και Παρασκευή, ώρα 10—11. Τηλ. 29.193.

“ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ,,

Α' ΤΟΜΟΣ

ΤΕΥΧΗ 1-12

ΔΡΑΧ. 18.000

ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΑΥΤΟΥ ΔΡΑΧ. 1.500.

ΕΚΔΟΤΙΚΑΙ - ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Ν. ΑΠΑΤΣΙΔΗ

ΘΑΟΣ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ 4 - ΤΗΛΕΦ. 29.195